

4352. **Colore et tinctura Comarum** (Joa.
Arntzenii dissert. binæ, quarum prior agit
de), post. de civitate Romana apost. Pauli.
Traj. à Rhen, 1725, pet. in-8, fig. de mé-
dailles, dem.-rel. v. marb., dos orné.

La première de ces dissertations traite de la cou-
leur et de la teinture des cheveux. — Bel exem-
plaire.

JOAN. ARNTZENII
DISSERTATIONES
BINAE,
QUARUM PRIOR AGIT
D E
COLORE ET TINCTURA
COMARUM,
POSTERIOR
DE CIVITATE ROMANA
APOSTOLI
PAULLI.

TRAJECTI AD RHENUM,

Apud GUIELMUM KROON;
MDCCXXV.

THE LITTLE

LIBRARY

OF

THE UNIVERSITY

OF

THE STATE OF

NEW YORK

ALBANY

1850

1850

1850

1850

1850

1850

1850

1850

1850

VIRO DOCTISSIMO,

HENRICO ARNTZENIO,

Gymnasii Trajectini Moderatori vigi-
lantissimo, Parenti optimo, ad
rogum usque colendo.

NEC NON

VIRIS ERUDITISSIMIS,

Trajectinae Academiae Professori-
bus Celeberrimis,

DAVIDI MILLIO,

Phil. Doct. LL. Orient. Prof. ord. cum
maxime Rectori Magnifico.

CORNELIO VAN ECK,

ICto, Juris Civilis & Hodierni Ante-
cessori ordinario.

EVERHARDO OTTONI,

ICto, Juris Civilis & Publici Prof. or-
dinario.

ARNOLDO DRAKEN-
BORCH, ICto,

CAROLO ANDREAE
DUKERO,

Humaniorum Litterarum Professoribus
ordinariis,

PRAECEPTORIBUS GRA-
TISSIMIS, DE SE STU-
DIISQUE SUIS OPTI-
ME MERITIS,

S. Pl. D.
JOANNES ARNTZENIUS.

FRugum primitias priscos offerre Co-
lonos

Mos erat, Agricolae munera sacra Deo.
Spicea sic Cereris necebant tempora fertis,
Cum ferrent meriti rustica dona Lares.
Nec,

Nec, nisi sacratum libasset vina Sacerdos,
Spumabant valida pocula laeta manu.
Sic Vobis libo studiorum prima meorum,
Ponens ad Vestros dona pusilla pedes:
Queis Ducibus doctos ausus contingere
colles,

Tentavi Aönias rite vocare Deas:
Queis Ducibus Latias studui perquirere
Leges,
Quaeque Palaestinis sint data jura locis:
Vel volui Aufonios priscae cognoscere
ritus

Gentis, vel Graeco cultior ore loqui:
Plurimaeque Armigeræ promittere vota Mi-
nervæ,

Et dare turicremis sacra dicata focis.
Pro tantis meritis, dignas quodolvere
grates

Non opis est nostræ, munera parva fero.
Haec liceat primo donaria figere Templo,
Sitque index animi picta tabella mei.
Este igitur faciles, nostroque favete labori,
Vos o Castalio Pectora sacra Choro.

Sic pia cum largo cumulet sua munera
Phoebo

Piëris, & plena culta Minerva manu.
Longaque sic mites devolvant flamina Par-
cae,

Et meritum scaeva stet sine morte decus.

DOCTISSIMO JUVENI
JOANNI ARNTZENIO
DISSERTATIONES

E D E N T I
F E L I C I T E R.

Τῆς δ' ἀρετῆς ἰδεῶτα Θεοὶ προπάρουθεν ἔθηκαν.
Hesiod. Erg. 287.

Ἦα βίος πλείστοις μακρὸς ποτε δῶκε
βροτοῖσιν,
Ταῦτά σοι ἤβη νῦν ἐοθαλὲ δέδωκε
νέω.

Μισάων θέρραπον, σοφὴν δὲν διέθρεψεν Αθήνη.

Ἦδη τῆς διδασχῆς χρήματα δῆλα ποιεῖς.

Εκδήλων γὰρ τῆς δεκόμενης τὴν λεπτομέρειαν,

Δηλοῖς τῆς φύσεως σῆς δὲ τὸ ἀγχίνοον.

Αγλαὸς οὖν ζήσεις, καὶ εἰς παντὲλὲς ἐνδοξος ἔσση,

Τεθνηκὼς ζωῷ φθεγγόμενος σόματι.

JOANNES FREDER. REITZ.

Τ Ω,
 ΠΟΛΥΜΑΘΕΣΤΑΤΩ,
 Κ Α Ι
 ΦΙΛΑΤΑΤΩ,
 ΙΩΑΝΝΗ. ΑΡΝΤΖΕΝΙΩ.

Τ μόνον ἀργαλέον γῆρας, ῥυτίς ἔτε, κε-
 λεύθης

Οἶγει τὰς κρυφίας θεσπεσίας σοφίας.
 Οὐ μόνον ἢ πολιὰ παντὸς κρατέσσαι καρήνῃ
 Θρίξ παρέχει πολλὴν πρεσβυτέροις διδαχὴν.
 Ἀλλὰ καὶ ἥβην φιλομαθῆ Παλλὰς ἀγαπῶσα
 Ἐν κεδνοῖσι νέοις ἀγλαὰ τέκνα ἔχει.
 Ἐΐσι μὲν εἰς σοφίαν μακρὸς γε καὶ ὄρθιος οἶμος
 Τὸ πρῶτον χαλεπὸς, ταῖς τε βροτοῖσι τραχὺς,
 Καὶ

Καὶ θερμὸν αὐτῆς ἰδρῶτα παίροιθεν ἔθνηκαῖ,
Καὶ κῆδος δεινὸν, καὶ πόνον, Ἀΐθάνατοι.
Ἀλλὰ νέοι σπυδαῖοι καὶ μὴ μισοπονῆντες
Εὐθύμως χαλεπὴν τήνδε τελῶσιν ὁδόν.
Οἷος ΑΡΕΝΤΖΕΝΙΟΣ σοφίαν πολλῶν περὶ εἰδώς
Καὶ σπυδῆς ἐράων καὶ ἅμα σφόδρα νέος.
Τῷτον γὰρ Μῆσαι καλὴν ἐδίδαξαν αἰοιδὴν,
Καὶ τῷ ἐκ σώματος μέλιχα ῥεῖ ἔπεα.
Καὶ Θέμις αἰδοίῃ τῷ δῶρα περισσὰ ἔδωκεν
Τὴν αὐτῷ κεφαλὴν πολλὰ τίςσα φίλην.
Οὕτω τῇ σπυδῇ σοφίῃ καὶ κῦδος ὀπηθεῖ,
Φιλομαθεῖ ἤβῃ ἐοθλὴ ἔοντα δόσις.
Χαῖρε νέων κύδιζε, καὶ ὀλβιε, ὅς τάδε πάντα
Ἐμφρων ἐργάζῃ, τοῖά τε δῶρα φέρεις.

ὁ τιμῶν σε καὶ ἀγαπῶν

PETRUS FREDER. HUSSON.

IN
ERUDITISSIMI JUVENIS
J. ARNTZENII
DISSERTATIONES ELEGANTISSIMAS
DE
COMARUM TINCTURA,
ET
CIVITATE PAULI APOSTOLI.

O *Ita sis felix! juvenum laus rara, Tibique
Tendere Pieriâ detur ad astra viâ.
Ut Mihi dulce fuit docti vidisse laboris
Prima, sed emerito pignora digna Sene.
Scilicet est aliquid veterum cognoscere cultus,
Cum fuit in nitidis gloria magna comis.
Foeminaque albentes didicit medicare capillos,
Prodere canities ne sua posset anum.
Quid faciat? vite spatium meliore peracto,
Quarere, quâ placeat, cogitur artis opem.*

*At Tibi quid crines (etiam crescentibus annis
Tinguere? nativum quid violare decus?
Sive erat in pretio flavus color; omnis ab illo
Aurora similis facta puella fuit.*

*Seu gratus magis ater erat; simul omne videres
Vel pice, vel moro nigrius esse caput.*

*Ut quondam veteres, ita nunc labor iste puellas
Dignus habet; comitis nam juvat esse comis.*

*Et juvat a speculo totis pendere diebus,
Sistat ut ornatum, non nisi fessa, manus.*

*Quod poterunt, facient nostræ, ne prisca vetu-
stas*

Secula suo cultu posteriora premat.

Mens tua jucundo non hoc contenta labore

Audet, & in latos dat sua vela sinus:

Materiesque Tibi sumpta est juvenilibus annis

Altera, qua doctos torserat ante viros.

Cui Tarsus Patria est, Paulus quo jure

Quiritum

Se ferat e numero, non sine laude doces.

*Ergo age, Teque virum stimulent exempla
priorum,*

Quorum posteritas nomina grata canit.

Dum

*Dum Pindi quassatur apex , dum barbarus
horror*

*Ingruit , & Latii pallida sceptrum tremunt :
Tu validos armis in talia bella lacertos ,
Merces , interitus nescia laurus erit.*

CAROLUS VAN HEUSDEN.
Philol: Stud:

PRAESTANTISSIMO JUVENI

J: ARNTZENIO,

cum hasce Dissertationes Publici
Juris faceret

FELICITER.

Est aliquid, fateor, spirantia fingere signa,
Quae, Lysippe, tibi Gloria prima fuit:
Est aliquid, validae victricia Dona Palaestrae
Sumere, post forti praelia facta manu:
Sic juvat Eleae Palmam rapuisse Quadrigae:
Major & e minimis saepe paratur Honos.
Is tamen is, Doctae sequitur qui castra Mi-
nervae,
Acquirit Studiis Nomina plura suis.
Est, cur Alcinoi contemnat munera Regis,
Quaeque latent terra condita, quaeque
mari.

Fal-

*Fallor, an & navo cedant, Germane, labori
Nomina, militiae digna Tropaea tuae?
En Tibi pigrities supplex sua brachia tendit,
Calcatur posito fortiter ista pede:
Sic det victa tuo livor sua colla Triumpho!
Sic veniant meritis laurea fersa COMIS!*

OTTO ARNTZENIUS
J. V. St.

DISSERTATIO

DE

COLORE ET TINCTURA

COMARUM.

СІЛА ТИШЕ

ВІСНИК

DISSERTATIONIS
DE
Colore & Tinctura
Comarum

CAPUT I.

ARGUMENTUM.

§. I. *Coma* α κομῆν proprie de ornatis capillis dicitur, unde comere de ornatu capillorum. II. Κόμη & *coma* accipitur etiam de hybris seu capillis *Medusae*, quae inde *anguicoma* dicta; eodem sensu capillus & *caesaries*. III. Κόμαι, *comae*, τρίχες, capilli, *caesaries* de pilis animalium; *coma* etiam de plumis volucrum; contra χούτη & *juba* hominibus adfingitur. *Seneca Emend. ff. expl.* IV. Κόμη, *coma*, βόστυχος, πλόκαμος, *crinis*, capillus pro foliis seu ramis arborum. *Martianus Capella tentatus.* V. Κόμη, *coma*, *auricomus*, & *comans* de herbis. VI. *Coma* pro summitate flammae, quae vertex flammae aliis dicitur. *Gorallus notatus, Auctor*

Elegiae de morte Drusi expositus. Coma & crinis de fulmine aut stellis. Caesaries & κόμη de radiis Solis. Philostratus versus. σοφὸς pro Poëta. Κόρσαι pro radiis lapidum flammantibus. VII. Coma an pro flagello ponatur. a Vossio disceditur. VIII. Coma & caesaries qua ratione distinguantur, quae tamen differentia non ubique observatur. Comam tondebant viri.

DE Etymo hic in ipso limine multa agere non fert animus, cum illud jam occupaverint Lexicographi, nec repetitam saepius cramben adponere lubeat. Unum tantum id monebo, me pedibus ire in illorum sententiam, qui κόμην a Graeco κομῆν ornare dictam putant. κόμην enim proprie de ornatis capillis dici docet Moschopulus ad Homer. Il. A. vers. 197. & Eustat. Il. Γ. p. 288. Edit. Basil. Unde ἀπὸ τοῦ κοσμεῖν derivat ad Il. B. p. 157. Sic comae apud Latinos, teste Festo in voce comtus, dicuntur capilli cum aliqua cura compositi. Observatur id in Catalectis Scal. p. 203.

*Semper munditias, semper, Basilissa, decores,
Semper compositas arte decente comas.*

Et ἡσκημένης κόμης ἐπιμέλεια, compositae comae cura, ap. Lucian. Amor. p. 875. Edit. nov.

nov. Artem. libr. I. Oneir. cap. XX. Αἱ δὲ
μεγάλαι μὲν, ἀτιμέλητοι δὲ τρίχες, ὥς μὴ
δοκεῖν κόμην εἶναι, ἀλλὰ ρίχωμα, πᾶσιν ἀν-
θρώποις πένθη τὲ καὶ λύπας δηλοῦσι. *Longi-
quidem, sed neglecti crines, ut non videantur
comae esse, sed pilositas, omnibus hominibus
luctumque & dolorem praedicat. Hinc co-
mere saepe de ornatu capillorum dicitur.*
Tibull. libr. IV. Eleg. II. ῥ. 9.

*Seu solvit crines, fusis decet esse capillis,
Seu comsit, comitis esse veneranda comis.*

Ovid. Epist. XXI. Her. ῥ. 88.

Comuntur nostrae matre iubente comae.

Et libr. I. Am. El. I. ῥ. 20.

Aut puer, aut longas comta puella comas.

Idem libr. II. Fast. ῥ. 560. Consule Gro-
novii Diatriben in Statium cap. XXVII.
Vir. Cl. Drakenb. ad Sil. Ital. lib. VII.
ῥ. 460. & Burm. ad Val. Flacc. libr. V.
ῥ. 593.

II. Inter significationes prima occurrit,
cum pro capillis ponitur, quae passim &
vulgo est obvia, adeoque plura hujus signi-
ficationis exempla colligere, molestae &
putidae fatis esset diligentiae. Inde pro
hydris seu anguibus illis dicitur, quae Me-

6 DISSERTATIO DE

dufae capillis intermixtae erant apud Lucan. libr. IX. v. 770.

*Vigilat pars magna comarum
Defenduntque caput portenti crinibus
hydri.*

Quae jubae ab Ovid. libr. III. Fast. v. 452. vocantur, ut docet Ill. Heinsius ad Claud. libr. I. Ruf. v. 381. Ideo *Anguicoma* dicta fuit Medusa ab Ovid. libr. IV. Met. v. 698.

Gorgonis anguicomae Perseus superator.
Et Statio libr. I. Theb. v. 544.

*Aureus anguicomam praesepto Gorgona
collo
Ales habet.*

Graece δρακοντόθριπα, draconibus comata. Orpheus de Lapid. in corallo. v. 33. p. 224. Edit. Nov. Vide Muncker. ad Fulgent. Mythol. libr. I. cap. XXVI. & Heins. ad Ovid. libr. V. Met. v. 195. ὀφεις αἰ κόμαι dicuntur ab Achill. Tatio libr. I. Erot. p. 15. Vide & Lucian. in Philops. p. 342. *Capillus* eodem modo usurpatur a Catullo carm. LXV. v. 193.

Eumenides, quibus anguineo redimita capillo

Frons

Frons expirantis praeporat pectoris iras.

Et Sidon. Apoll. Epith. Polem. v. 11.

*Torquet maculosa volumina mordax
Crinis, & irati dant sibila tetra capilli.*

Stridentes comae Furiarum apud Lucan. libr. I. v. 573. Similiter *caesaries* apud Ovid. libr. IV. Met. v. 490.

*Nexaque vipereis distendens brachia nodis
Caesariem excussit, motae sonnere colubrae.*

III. Nec tantum *coma* accipitur pro capillis in homine, verum etiam in bestiis Eustat. ad Homer. Il. r. p. 892. Quare equus describitur τὸν ἀνχένα σιμώσας καὶ φρίξας τὴν κόμην, *cervicem intorquens & quatens comam*: ab Achill. Tatio libr. I. Erot. p. 43. De Cerbero Ovid. Epist. Deian. ad Hercl. v. 96.

*Inque canes totidem trunco digestus ab uno
Cerberus implicitis angue minante comis.*

Et sic in MS. Senecae Bibl. Traj. in Oedipo. v. 920. pro varia lectione ab eadem manu adponitur.

*Qualis per arva Lybicus insanit Leo
Fulvam minaci fronte concutiens comam.*

Cum in Vulgatis *jubam* legatur, neque

ulla tamen apud hujus Poetae enarratores
variantis lectionis fit mentio. sic Calpurn.
Ecl. V. v. 69.

*Ante tamen secerne pecus gregibusque notatis,
Consimiles conclude comas.*

Vide & Columell. libr. VII. cap. III. fir-
mat hanc Senecae scripturam Achill. Ta-
tius libr. II. Erot. p. 113. qui leones ha-
bere dicit πολλήν περὶ τὸν αὐχένα κόμην,
multam circa collum comam. Quem etiam
vide p. 115. De iisdem Virgil. libr. X. Aen.
v. 726.

*Gaudet hians inmane, comasque arrexit,
& haeret*

Visceribus superincumbens.

τρίχας iis dat Lucian. Philops. p. 331. E-
quis *comam* attribuisse mediae Latinitatis
scriptores testis est Du Cange Glossar. med.
Lat. Voce *Coma*. Neque tantum de pilis ani-
malium, verum etiam de plumis volucrum
comam dici reperies in Catal. Pithoei libr.
IV, p. 128. de gallo gallinaceo.

*Alae, colla, comae, pectus, femur, un-
gula, cauda,*

Paestanis lucent floridiora rosis.

Quod alibi non facile obviam habebis. E-
quo-

quorum *crinem* memorat Claud. Conf.
Olybr. & Prob. §. 4.

Crinemque repexi

Blandius elato surgant temone jugales.

Quo modo καλὶ τείχας ἵππους habet Hesiod.
in Scut. Herc. §. 372. Et τείχες equo-
rum occurrunt ap. Artemid. Oneir. libr. I.
cap. XXI. Similiter αἰγῶν τείχες sunt apud
Longum Pastor. libr. III. p. 69. & libr. IV.
p. 124. Edit. Mollii. Achill. Tatium lib. III.
p. 171. & in Anthol. libr. IV. cap. XXXII.
carm. 14. Eadem ratione τείχας canibus
saepe adscribit Xenoph in Κυνην. p. 571. Edit.
Steph. Et bovi Achill. Tatius libr. IV. p.
223. Asino Lucian. Asin. p. 109. Nec alia
memorare operae erit pretium, cum non
indiligens Graecarum literarum Cultor ca-
passim observare queat. Latinis eo sensu
venit *Capillus*. ap. Gell. libr. XII. cap. 1.
*Nam si ovium lacte hoedi aut caprarum agni
alantur, constat ferme in his lanam duriorē
in his Capillum gigni teneriorē* Videantur
Scaliger & Scioppius in sacerrimis ad
Priapeja Commentariis carm. XLV. Et
hinc in l. 16. §. 7. ff. de Publ. & Vectig.
per *capillos indicos* pilos quorumcunque
animalium intelligendos esse censet praes-
idium & dulce Batavae Themidis Decus
Corn. a Bynkershoek in Obs. Jur. Rom.

libr. IV. cap. V. ita *caesariem* equis tribuit Gratius Cyneg. v. 272.

*Longumque laus, discretaque collo
Caesaries non pexa nimis.*

Contra *χάϊτη*, quae proprie est equorum, hominibus adscribitur, docente Moschopulo ad Hom. Il. A. v. 197. Sunt enim *χάϊται* proprie *κεχυμέναί τρίχες*, *effusi crines*, teste Hesychio in hac voce. Attamen pro humanis capillis saepissime usurpant Graeci, eaque significatione est apud Homer. Il. A. v. 529. ubi de Jove.

Ἀμβροσίαι δ' ἄρα χάϊται ἐπερρώσαντο ἄνακτος
Immortales capilli moti sunt regis.

Pindar. Nem. Od. I. v. 19. Lucian. Amor. p. 901. Anthol. libr. III. cap. XV. carm. 1. & cap. XXII. carm. 58. aliosque passim. Graecos imitati sunt Latini, qui eodem modo *jubas* hominibus adfingunt. Silius Ital. libr. IV. v. 452.

*namque hostili perfusa cruore
Membra madent, cecidere jubae, gyroque
per orbem
Artato, Garamas jaculis propioribus in-
stat.*

Consuli posset Taubm. ad Plaut. Mil. Aet. I. Sc. I: v. 64. Heins. ad Claud. IV. Consul.

ful. Hon. ὧ. 201. Passer. ad Propert. libr. IV. El. IV. p. 599.

IV. Altera vocis *comae* est significatio, cum pro foliis ponatur, quae sunt quasi arborum comae, quaeque, ut coma honor est capitis, ita arborem ornant atque decorant. Sic Aelian. libr. II. Var. Hist. cap. XIV. κόμην πολλὴν in arboribus commendari scribit. Ovid. libr. II. Amor. El. XVI. ὧ. 36.

Frigidaque arboreas mulceat aura comas.

Et ita centies. Inspice, si tanti sit, quae notarunt Cl. Salm. ad Solin. p. 410. Illust. Spanhem. ad Callim. Hymn. in Dian. ὧ. 41. Rivius ad Pervig. Vener. ὧ. 4. Torrent. ad Horat. libr. IV. Od. VII. ὧ. 2. Similiter βόστρυχος φυτῶν, *cincinnus arboris* apud Achill. Tat. Erot. libr. I. p. 53. Et πλόκαμος hederæ apud dulcissimum Anacr. carm. VI. & in Anthol. libr. III. cap. XXV. carm. 39. Unde hederæ ἐυχάιτης dicitur in Anthol. libr. IV. cap. XXX. carm. 4. Et hinc notissimum illud epitheton Poetarum ὑψίκομος, *alticommus*, de arbore. Orpheus de Lapid. in ὑποθ. ὧ. 25. Nec a Graecorum hac loquendi ratione abhorrent Latini, qui eo modo voce *crinis* utuntur, observante Buchnero ad Venant. Fortun. Hymn. de resurr. ὧ. 21. Stat.

Stat. libr. IV. Silv.V. §. 9.

*Nunc cuncta Veris frondibus annuis
Crinitur arbos.*

Quod tamen durius dictum videtur ad eum locum Barthio. Sic conjici posset legendum esse apud Martian. Capell. in Nupt. Phil. libr. I. p. 11. *Nam & Tellus floribus crinita, quippe Veris Deum conspexerat subvolare Mercurium.* In Editis legitur *lumina*; sed nullo sensu, si quid video. Verum liberum sit cuique eligendi arbitrium. Eo tamen modo locutus est Salvianus libr. VII. de Gubern. Dei p. m. 132. *omnis regio aut interfusa fluminibus aut crinita messibus fuit.* Ubi Weitz. vide. Dion. Descript. Orb. §. 1125.

Ναὶ μὲν καὶ λειμῶνες αἰεὶ κομῶσι πετῆ-
λοις.

*ſam vero & prata ſemper comuntur fo-
liis.*

Vitibus adſcribit *crines* Plinius libr. XVII Hiſt. Nat. cap. XXIII. *vernacula putatio de-
jectis per ramos vitium crinibus circumveſtit
arborem, crineſque ipſos uvīs.* Crines hoc
loco poſitas vides pro arborum ſeu vitis
ramis, qui κόμαι appellantur in Anthol.
libr. I. cap. VI. carm. 4. Ubi Platanus,
cui vitis de more veterum adpoſita erat,
dicit. ΟΑ-

Οθνείη δ' ἀμφιτέθηλα κόμη.

Aliena autem circumflorui coma.

Et apud Prop. Libr. II. El. XV. ψ. 11.

Illic assidue tauros spectabis arantes,

Et vitem docta ponere falce comas.

Serv. ad Virg. lib. II. Aen. ψ. 629. *Comam* pro ramis per illam metaphoram, tondentur cythisi. V. etiam Antiphilum in Anthol. libr. III. cap. XIV. carm. 3. Atque ita *capillos* pro foliis dicere Arnobium observat magnus Scaliger ad Catal. Virg. p. 324. Arboribus namque apud Poetas passim *capita*, *frontes*, *brachia* aliaque corporis humani membra adscribuntur. Consule Ill. Heins. ad Claud. libr. III. de Rapt. Proserp. ψ. 346. Alia non adferemus, quia res non est hujus loci.

V. Hinc tandem *Coma* pro herbis & segete ponitur, ut in Anthol. libr. VII. carm. 5.

Δειμῶνες, τί μάταια κόμαις ἐπὶ Φαιδρᾷ
γελάτε;

*Prata, quid vane comis hilariter adeo
ridetis?*

Ovid. libr. I. Am. El. X. ψ. 11.

*Prima Ceres docuit turgescere semen in
agris,*

Falce

Falce coloratas subsequiturque comas.

Senec. Med. v. 720.

*Has Pindus ingens, illa Pangaei jugis
Teneram cruenta falce deposuit comam.*

Unde non ineleganter *auricomum* rus dixit Aufon. Technopaegn. de Vere. p. 488. Edit. maj. Toll. Et *prati comantis exuvias* Sidon. Apoll. libr. VIII. Epist. VIII. Ubi consulendus Savaro: nec elegantioris sexus amator frustra erit, si hac de re conferat jucundissimum scriptorem (quem nimis secure Aristenaetum vocari credit Berglerus ad Alciphronem Libr. I. Epist. I. init.) in Epistolarum libr. II. Ep. I.

VI. Transfertur quoque ad superiores flammarum partes, quae alio nomine *vortices flammae* seu *vertices* dicuntur, ut observat diligentissimus Oudendorpius ad Jul. Obseq. cap. CXII. Metaphora quidem, ut vult Servius, ab aquis deducta, ad Virg. XII. Aen. v. 673.

*Flammis inter tabulata volutus
Ad coelum undabat vortex.*

Et recte. Videatur Dion. Longinus de Sublim. cap. II. & Sil. Ital. libr. V. v. 513. Hi *comae* dicuntur apud Auctorem de morte Drusi v. 255.

*Tandem ubi complexa est silvas, alimen-
taque sumsit,*

Aethera subjectis lambit & astra comis.

Ubi Theod. Gorallus notat: *Nova sed fe-
lix translatio, qua flammae superiores par-
tes comae dicuntur, nec sane sunt passis co-
mis figura dissimiles* Non video, quor-
um tendat haec oratio, nam novam non
esse translationem patet ex Catullo carm.
LXII. v. 77.

Viden ut faces

Splendidas quatiunt comas.

Et v. 98. quibus locis vide Statium &
Passer. Male per solutas comas interpreta-
tur La Cerda ad Virgil. libr. VII. Aen. v.
403. neque longius a Catullo abit Mani-
lius libr. I. v. 833.

*Nam modo ceu longi fluitent de vertice
crines,*

Flamma comas imitata volat.

Et hinc Juvencus Presb. IV. de Euang.
Hist. p. m. 104.

Occurrere illi votis sponsalibus omnes

*Ornatu accinctae taedarum flammicomman-
tum.*

Hanc vocis significationem jam observa-
rant

rant Viri Eruditissimi Joh. Fred. Gronovius diatr. in Stat. cap. LIII & Vossius. ad Valer. Flacc. libr I. v. 225. *Crinitum missile flammâ* habet Statius libr V Theb. v. 387. de quo teli genere agit D. Voss ad Caesar. libr. V. Bell. Gall. cap. XLIII. Sic quoque fulmini *comam* adscribit Statius libr. III. Theb. v. 320.

Volat ignea moles
Saeva Dei mandata ferens, coelumque
trifulca
Territat omne coma.

Crinem idem Stat. libr. VII. Theb. v. 582.

Ceu duo diverso pariter si fulmina coelo
Rupta cadant, longumque trahant per nubi-
bila crinem.

Ubi plura Barthius. Silius Ital. libr. I. v. 356.

Fulminis ire ritu, summis e montibus arcis
Incita, sulcatum tremula secant aera flam-
ma,
Qualis sanguineo praestringit lumina crine.

Coma etiam de Stellis usurpatur Suid in Κόμην. Barth. ad Stat. de Conf. Olybr. & Prob. v. 3. Sic Leo signum coeleste dicitur *ignicomus* a Nemes. Cyneg. v. 214.

Sem

COLORE COMARUM. CAP. I. 15

*Seu magis ignicomi candentia terga Leonis
Cum quatit.*

Eodem sensu *crinis* saepius occurrit, ut docuerunt Comment. ad Valer. Flacc. libr. II. v. 42. Quo fere modo *caesaries* Soli adscribitur apud Mart. Cap. libr. I. de Nupt. Phil. p. 6. *Non Solis augustum caput, radiis perfusum circumactumque flammantibus, velut auratam caesariem rutili verticis imitatur.* Ejusdem radios κόμας dictos fuisse tradit Philostr. Epist. XXVI. Ηκουσα γὲ μὴν ἀνδρὸς Σοφοῦ καὶ τὰς ἀκτῖνας λέγοντος κόμας ἡλίου. *audivi virum Sapientem etiam radios appellan-tem comas Solis.* Σοφὸς per *Poetam* interpretari malo, cum quia poetica haec praecipue sit locutio, tum quia Σοφὸς Graecis *Poetam* significet, quoniam apud Poetas tum temporis maxima esset Historiarum & Antiquitatis cognitio, quae vulgo erant ignota. Anacr. carm. XLIII. & LIII. v. 16. & 23. Barnes. ad Anacr. carm. LXIV. & Erud. Davisius ad Max. Tyr. diss. VIII. p. 91. Hac ratione κόραι dicuntur famulae illae, quae in lapidibus apparent, & speciem comarum prae se ferunt. Orpheus de Lapid. vel quisquis sit hujus libelli auctor in Coryphide p. 222.

Τὸν μὲν ἐγὼ κόρη μάλ' εἰκότα Φημι βροταίη.
Hunc quidem ego capillo admodum simili-
B *lem*

lem dico humano.

Versu primo ejusdem carm. dixerat κορσίδεντα λίθον, *crinitum lapidem*, & de Opallio scripserat p. 208. ei radios inesse, qui appareant veluti εἶραι

VII. *Coma* praeterea ex Cl. If. Vossii sententia notaret flagellum ex capillis contortis confectum, apud Martial. libr. II. Epigr. LXVI.

Hoc facinus Lalage, speculo quod viderat, ulta est,

Et cecidit saevis icta Plecusa comis.

Et sic quidem legit & interpretatur Vossius ad Catull. carm. LXII. p. 224. An vero ejus sententia probanda sit nondum satis constituo. Immo praeferrem aliorum Interpretum expositionem, qui Lalagen ipsi Plecusaec secuisse comas existimant, & ita legunt:

Hoc facinus Lalage speculo, quo viderat, ulta est,

Et cecidit sectis icta Plecusa comis.

Aliam lectionem reperies apud Nob. Heins. ad Albin. El. I. §. 98.

VIII. Grammatici vocem comam & caesariem ita distinguunt, comam proprie esse Mulierum, caesariem vero Virorum; &

& ita κόμην proprie de foeminis dici notat Cl. Voet ad Call. in Dian. §. 76. Caesariem vero Viris tribuit Servius ad Virg. libr. I. Aen. §. 590. *A caedendo dicta caesaries, ergo tantum virorum est.* Servii (teste Cel. Dukero ad Flor. libr. I. cap. V. §. 5.) compiler Isidor. libr. II. Orig. cap. I. eadem verba refert. Inspici etiam potest Servius ad libr. VIII. Aen. §. 659. Comam enim tondere solebant Viri, unde coma tonsa dare viriles vultus dicitur apud Martial. libr. IX. Epigr. XXXVII.

At tibi si dederit vultus coma tonsa viriles,

Quis mihi, qui nectar misceat, alter erit?

Virum tonsum esse decet, mulierem non decet, verba sunt Isidori. libr. XI. Orig. cap. I. p. 1092. Hinc caesariem virilem dixisse videtur Prudent. Phichom. §. 358.

Mitra caesariem cohibens aurata virilem.

Livius libr. XXVIII. cap. XXXV. *Adornabat promissa caesaries, habitusque corporis, non cultus munditiis, sed virilis vere ac militaris.* Confer. Philostr. lib. II. Icon. XXXIII. Verum haec non ita ex Grammaticorum sententia observantur. nam κόμη de Viris est ap. Callim. Hymn. in Apoll. §. 38.

Αἱ δὲ κόμαι θυόεντα πέδῳ λείβουσιν ἔλαια.
*Comae vero odoriferis in terram stillant
 oleis.*

Aelian. libr. VII. Var. Hist. cap. VIII. &
 libr. XII. cap. XIV. Alexandro κόμας ad-
 scribit. Vide etiam Aristoph. Avib. ῥ.
 912. Ovid. Epist. XVII. Her. ῥ. 103.

*Eque tuis demtos humeris mihi tradis
 amictus,
 Et madidam siccas aequoris imbre co-
 mam.*

Seneca Hercul. Fur. ῥ. 893.

*Stantes sacrificus comas.
 Dilecta tege populo.*

Aliaque Veteres auctores versanti obvia
 esse poterunt. *Caesariem* de Foeminis ad-
 hibet Catullus de Coma Berenices. ῥ. 8.

*Idem me ille Conon coelesti lumine vidit
 E Beronicio vertice caesariem.*

Ovid. lib. III. Am. El. I. ῥ. 31.

*Haecenus : & movit pictis innixa cothur-
 nis
 Densum caesarie terque quaterque ca-
 put.*

Supra ῥ. 12. *comam* dixerat. Claud. libr.
 II.

II. de Rapt. Prof. ψ. 247.

*Interea volucris fertur Proserpina cursu
Caesariem diffusa noto.*

Et libr. III. ψ. 86.

*Squallebat pulcrior auro
Caesaries.*

Sic & alibi non raro loquitur Claudianus,
ut & Virgilius, cujus locum jam notarunt
Lexicographi.

C A P. II.

A R G U M E N T U M.

- I. *Coma ξανθή seu flava maxime olim fuit
commendata.* II. *Quae ratio, quamob-
rem ξανθός & flavus idem sit ac pulcer.*
III. *Eadem comae flavae est fulva &
rutilans. Claudianus expos. & rutila, rufa, ru-
bea.* IV. *Ejusdem coloris sunt capilli crocei.*
Κροκόπεπλος Aurora. Martianus Capella
*& Anthologia Emend. ut & rosei capil-
li. Heliodori interpres notatus.* V. *Χρυσ-
σοί & aurei capilli pro flavis. Χρυσόκομος*
Bacchus. Venus cur aurea dicta. Venus
*a crinibus laudata. Deorum instrumen-
ta aurea.* VI. *Capillus flagrans seu fra-*
B 3 grans.

grans. Auctor Ciris Emend. Coma succina flava est, succinum enim eum colorem praefert; flavi epitheton mellis apud Poetas. Baetica vellera flavi erant coloris

§. I. **I**Nstituti non est nostri multis & verborum & sententiarum flosculis, pluribusque ambagibus hanc rem tractare, itaque ad partem eam, quam de comis explicare constitui, statim me conferam. Prima se mihi accingenti offert *coma flava*, utpote pulcerrima & omnibus fere populis laudatissima. Neque mirum, cum *flavus color* fuerit faustitatis & laetitiae index, docente ad Tibullum libr. I. El. VIII. v. 46. & libr. II. El. II. v. 18. elegantissimo Brouckhusio. *Flavus color* qualis sit docet Gellius. libr. II. Noct. Att. cap. XXVI. *Flavus videtur ex viridi & rufo & albo concretus, sic flaventes comae &c.* Hunc igitur colorem in comis probatissimum fuisse ostendit Lucianus in Dial. Diog. & Poll. p. 264. ubi haec in mandatis dat Philosophus Polluci τοῖς καλοῖς γε καὶ ἰσχυροῖς λέγε, ὅτι παρ' ἡμῖν οὔτε ἡ ξανθὴ κόμη, οὔτε τὰ χαροπαῖ ἢ μέλανα ὄμματα, ἢ ἐρυθρὰ ἐπὶ τοῦ προσώπου ἐστὶ ἐς. *formosis illis & robustis dic, apud nos neque flavam comam, neque caesios vel nigras oculos, nec*

nec faciei ruborem amplius esse Cui loco ad-
jungas licet Aelian. libr. XII. Var. Hist.
cap. I. p. m. 657. Ovid. libr. V. Fast. v. 609.

Aura sinus implet, flavos movet auracapillos

Sidoni, sic fueras accipienda Jovi.

Glossa ad Petron. cap. CX. *capillitium flavum commendat*. Galenum quoque existimasse flavos rubentesque capillos bonam corporis constitutionem significare notat Salmuth ad Pancirolli Res Deperditas tit. XLIV. p. 189. Sed de pulcritudine harum comarum pleni sunt omnium libri, & res est notissima, ideoque actum agere non fert animus. Qui plura scire cupiat, evolvat Barthium Advers. libr. LVIII. cap. XVII. Salas ad Petron. cap. CX. Feith. Antiq. Hom. libr. III. cap. X. Et praesertim Eleg. Brouckh. ad Tibull. libr. I. El. VI. v. 8. aliosque, quos hic coacervare fastidio foret.

II. Hic flavi capillitii honor, & pulcritudo effecit, ut apud optimos quoscunque Auctores ξανθός & flavus pro pulcro ponantur. Ξανθὸν certe per καλὸν exponit Hesych. nec desunt hujus significationis apud alios exempla. Callim. Epigr. VI. v. 3.

Καὶ ξανθὴν ἰόλειαν.

Quod Vulcanius vertit

Formosamque Iolen.

Et ita Schol. ad Call. Hymn. in Dianam
 ψ. 209. ξανθὴν explicare videtur per καλήν.
 Nec dissimili modo accipi posset Theocri-
 rus Idyll. VII. ψ. 116.

Καὶ οἰκεῦντες ξανθοῦς ἔδος αἰπὺ Διώνας.

*Et habitantes formosae aedem altam Dio-
 nes.*

Et Anthol. libr. VII. carm. 185.

Κύκνος ἐπὶ ξανθὴν μητέρα τῆς Ελένης.

Cygnus ad pulcram matrem Helenes.

Unde Hylas dicitur ξανθὸς apud Theocr.
 Idyll. XIII. ψ. 36. quem καλὸν vocat Anton.
 Liber. cap. XXVI. Metam. & Orpheus
 in Argon. ψ. 225. Alia vide apud Leoni-
 dam in Anthol. libr. III. cap. VI. carm. 5.
 & Pindarum Nem. Od. V. ψ. 99. Grae-
 cos imitati sunt Latini. Catull. carm. LXV.
 ψ. 95.

*Qualibus incensam jactastis mente puel-
 lam*

*Fluctibus, in flavo saepe hospite suspiran-
 tem.*

Ubi Conf. Statium. & sic Juven. Sat. VI.
 ψ. 354.

Et

Et flavam, cui det mandata, Puellam.

Ubi recte Britann. *Flavam pulcram: nam ut diximus ante (Sat. V. v. 115.) Poetae flavum pulcrum appellant.*

III. Eadem huic erit *coma fulva*. Servius namque ad Virg. libr. X. Aen. v. 562. *fulvum Camertem* per ξανθὸν explicat. Ovid. libr. XII. Met. v. 273.

Tempora perfringit fulvo protecta capillo.
Stat. libr. I. Achill. v. 161.

*Niveo natat ignis in ore
Purpureus, fulvoque nitet coma gratior
auro.*

Ovid. libr. III. ex Pont. El. II. v. 74.

Ambiat ut fulvas infula longa comas.

Videatur Junius de Pict. libr. III. cap. IX. §. 6. Et eo modo exponendus Claudian. libr. I. Laud. Stil. v. 203.

Crinigero flavescentes vertice reges.

Quibus verbis respicit ad jus Capillitii Regum Francorum; de quo adeas Bisselium & Goldastum ad Eginharti Vit. Car. Magn. cap. I. Sunt etiam praeterea *rutilae* dictae ab Ovid. libr. II. Met. v. 319.

At Phaeton rutilos flamma populante capillos

pillos

Volvitur in praeceps.

Elegantissimus hanc in rem est Aufonii locus Epistola IV. v. 42.

*Sic certe crinem flavus, nivensque lacer-
tos,
Caesariem rutilam per candida colla re-
fundis.*

Et Siliii Italici libr. IV. v. 200.

*Occumbit Sarmens, flavum qui ponere
victor
Caesariem crinemque tibi, Gradive, vo-
vebat,
Auro certantem, & rutilum sub vertice
nodum.*

Inspice Ill. Heinf. ad libr. V. Met. Ovidii v. 440. & ad Claudian. in Nupt. Honor. & Mariae. v. 242. Nec dissimiles sunt *crines rutilantes* ap. Claudian. libr. I. Laud. Stil. v. 38.

Nec fida Valenti

Dextera duxisset rutilantes crinibus alas.

Quos *rufos* appellat Senec. libr. III. de Ira cap. XXVI. non est Aethiopis inter suos insignitus color, nec rufus crinis & coactus in nodum apud Germanos, utrumque decet.
Hinc

Hinc illud decantatum Martial. libr. XIV.
Epigr. CLXXVI.

Rufi Persona Batavi.

Vide Lipsium ad Tacit. de Morib. Germ. cap. IV. & Cel. Millium. Diff. de Vitulo Aureo. §. 10. Nec insolita est haec loquendi ratio, cum genus pro specie ponatur; *rufus* enim est genus, cujus species sunt *fulvus*, *flavus*, *rutilus*, *rubidus*, *lutens*, &c. Docente Frontone apud A. Gell. libr. II. Noct. Att. cap. XXVI. Sedulo tamen cavere oportet, ne *rufus* & *flavus* capillorum color facile inter se commutetur: maxima enim inter eos existit differentia, cum hic formae decus, ille fastidiosae turpitudinis habeatur indicium. Huc etiam refero *rubeos capillos* apud Firmicum libr. IV. cap. XII. *Mars, si geniturae Dominus fuerit effectus, faciet asperos, invictos, & qui nullis rationibus subjugentur, fortes, aequales, ignotos, rubeis capillis, oculis sanguinolentis, imperiosos. Rubeos hic capillos per flavos interpreto, quod Heroes Virique bellicosi flava coma ornari soleant.*

IV Huic etiam conveniunt *capilli crocei*, quos memorat Ovid. libr. I. Art. v. 529.

Utque erat e sommis tunica velata re-
cincta,

Nuda

Nuda pedem , croceas irreligata comas.

Crocens enim color rubicundus est , ut discas ex Servio. ad Virg. Ecl. IV. v. 44. Et Paschalis de Coronis lib. III. cap. XIV. Martian. Cap. lib. II. p. 36. *ipsa species ovi interioris crocino* (ita lege) *circumlita interiorius rutilabat.* Ovid. libr. II. Am. El. IV. v. 43.

Seu flavent , placuit croceis Aurora capillis.

Hanc ob causam Aurora in Anthol. libr. IV. cap. XXIII. carm. 2. dicitur κροκόπεπλος , ut legendum est , non κροκόπελος , quod forte vitio Typothetarum in editione, qua utor, irrepsit, unde Martian. Cap. libr. II. de Nupt. Phil. p. 28.

*Et jam tum roseo subtexere sidera peplo
Coeparat ambrosium promens Aurora pudorem.*

Sic *crocens* Aurorae *amictus* apud Ovid. libr. III. Art. v. 179. Confer Emmenes. ad Virg. libr. I. Æn. v. 481. Roseis quoque capillis ornatur in Catal. Scal. p. 169.

*Aurea fulgebat roseis Aurora capillis,
Et matutino rore madebat humus.*

Roseorum crinium quoque mentio fit apud Catullum carm. LXV. v. 310.

At

At roseo niveae residebant vertice vittae.

Heliodorus libr. III. Aethiop. p. 134. Edit. Commel. Δάφνης ἀπαλοι κλώνες ἔστεφον, ῥοδοειδῆτε καὶ ἡλιῶσαν διαδέοντες. *Laurus teneri rami cingebant, rosae similem & flavam comam ligantes.* Ηλιῶσαν male vertebatur candidam, cum sit coma *Soli similis seu flava*, quam vocis significationem recte adstruit Barnesius ad Anacr. carm. XXIX.

V. Eodem sensu χρύσιοι πλοχμοὶ *aurei cincinni pro flavis* occurrunt apud Apellon. Rhod. libr. II. Argon. ψ. 678. & κόμη κατὰ χρυσος τῇ χροιά apud Achill. Tat. in Erot. libr. V. p. 307. Adde Philost. libr. II. Iconum. V. Χρυσοκόμης, *auricomus* ob flavum capillorum colorem dicitur Bacchus ab Hesiodo. Theog. ψ. 947.

Χρυσοκόμης δὲ Διώνυσος ξανθὴν Αἰριάδην.

Auricomus vero Bacchus flavam Ariadnem.

Vide & Athen. Deipn. libr. XIII. cap. II. p. 564. Χρυσιοβόσρυχε Γαλάτεια, *aureos comae vortices habens Galatea.* Virgil. libr. VIII. Aen. ψ. 659.

Aurea caesaries ollis atque aurea vestis.

De Gallis loquitur, quos flavos habuisse capillos nemo dubitat. *Crinis simillimus auro.*

ro, apud Calpurn. Ecl. VI. ψ. 14. Orph.
Argon. ψ. 1217.

Ἀπὸ κρατὸς νὰρ ἔθειραι
Πυρσαῖς ἀκτίνεσσιν ἀλίγκιοι ἠώρηντο.
*Ex capite enim crines
Igneis radiis similes pendebant.*

Et hinc forte est, quod Venerem Poetae
solenni epitheto *auream* vocarint. Homer.
Il. γ. ψ. 64.

Μή μοι δῶρ ἔρατὰ πρόφερε χρυσῆς Ἀφρο-
δίτης.
*Ne mihi praemia exoptata exprobra au-
reae Veneris.*

Miscell. Fragm. Callim. a Spanh. collecta
IV.

Τίς δὲ χάρις, τί δὲ τερπνὸν ἄνευ χρυσῆς
Ἀφροδίτης
*Quae vero gratia, & quae jucunditas abs-
que aurea Venere*

Alia loca invenies in Anthol. libr. IV. cap.
XVIII. carm. 34. & libr. VII. Cam. 98.
& 161. Lucian. Imag. p. 7. & 15. Ovid.
XVI. Her. ψ. 35.

*Te peto quam lecto pepigit Venus aurea
nostro.*

Et ψ. 289. libr. X. Met. ψ. 277. Virg.
libr. X. Æn. ψ. 16. *At*

*At non Venus aurea contra
Pauca refert.*

Ad quem locum video Taubmannum vel-
le *aureum* hoc sensu pro pulcro poni, ut
saepissime apud Poetas. Id etiam Grang.
ad Juven. Sat. VI. §. 122. aliique existi-
marunt; nec multum hac de re contendo
sed si eo sensu accipi deberet etiam alii Dii
Deaeque eodem *epitheto solenni* ornarentur,
quod tamen non ita fieri observamus. Et
praecipue quidem Venus a crinibus lau-
datur. Ausonius in Eclogis. p. 552. Edit.
Toll.

*Barba Jovi, crines Veneri decor, ergo
necesse est,
Ut nolint demi, quo sibi uterque placet.*

Nec quidquam impedit, quo minus verba
dulcissimi Sannazarii apponantur Lib. I.
Epigr. in Caecilianum:

*Si tibi per Genium fas est jurare Miner-
vae,
Per Veneris flavas, Caeciliane, comas.*

Lucianus consuli potest in Imagin. p. 5.
Neque nescius sum omnia Dearum instru-
menta, arma, ornatus, insignia vel indu-
menta *aurea* describi, quod jam docuerat
Spanhem. ad Callim. in Lavacr. Pall. §. 31.
Et

Et forte eodem modo de Venere accipi posset, sed haec examinanda relinquo.

VI. Ad flavorum praeterea capillorum classem referri posse videtur, si sana sit scriptura, *capillus flagrans* apud Auct. Ciris v. 168.

Non Storace idaeo fragrantēs picta capillos.

Certe Storacem etiam melleum, id est, flavum emittere liquorem erudite, ut solet, ostendit Salmasius Exerc. Plin. p. 383. & seqq. ubi tamen memoria lapsus, ut puto, nullam enim mutationis causam addit, hunc versum ita profert:

Et Storace idaeo vinctos perfusa capillos.

Verior est Nob. Heinsii emendatio in curis secundis ad Ovid. XV. Heroid. v. 76. legendum esse *fragrantēs capillos*, in cuius sententiam quin discessionem facturi sint Eruditi, nullus dubito. Nec dissimilis videtur *coma succina*, de qua Plinius Libr. XXXVII. Hist. Nat. cap III. *Domitius Nero in ceteris vitae suae portentis capillos quoque Conjugis suae Poppaeae in nomen adeptaverat, quodam etiam carmine succinos* (ut legit. Salmas. Exerc. Plin. p. 62) appellando, de quo crinium colore etiam agit Ovid. libr. XV. Met. v. 315.

Et

*Et huic Sybaris nostris conterminus
arvis*

Electro similes faciunt auroque capillos.

Confer. Salmas. ad Solin. p. 540. Dixerat in prioribus Plinius, quosdam esse, quibus in succino *decocti mellis lenis color placeat*. Et facit cum Plinio Priscianus in Perieg. §. 281.

*Hic electra legunt alnis stillantia Celtæ,
Succina quæ memorant, mellis vinique
colore.*

Mellis autem colorem flavum esse, vel ex eo satis clarum fit, quod Poetae melli *flavi* epitheton addant. Ovid. libr. I. Met. §. 112. & Alcaeus in Anthol. libr. III. cap. XXV. carm. 17. Ita capilli melli adsimulantur apud Appulejum libr. II. Met. p. 118. edit. quam procuravit Elmenh: & *nunc ut aurum coruscans in lenem mellis deprimitur umbram*. Vide quam appositus sit hic ad nostram sententiam confirmandam locus. Alia de colore succino habet Eruditiss. Munckerus ad Hygini Fab. CLIV. De *flavis comis* quoque est intelligendus Martialis. libr. V. Epigr. XXXVIII.

*Quæ crine vincit Bactici gregis vellus,
Rhenique nodos, aureamque nitellam.*

Baetica enim *vellera* flava erant, teste eodem Martial. libr. XII. Epigr. C.

*Baetis olivifera crinem redimite corona,
Aurea qui nitidis vellera tinguis aquis.*

Adeundus est Salmasius Plin. Exerc. p. 224. Et A Lapide ad Cant. Cant. cap. IV. comm. i. p. 168.

C A P. III.

ARGUMENTUM.

- I. *Coma flava ex Servii aliorumque sententia propria est meretricum.* II. *Ab iis discessum, cum etiam Matronae & Virgines castae ea coma ornentur; Strophium Virginibus proprium, aliquando tamen meretricibus tribuitur. Demosthenus notatus.* III. *Ex Juvenali non recte colligitur flavos capillos meretricum fuisse. Qui lupanar intrabant, caput obtegebant: Galeri flavierant, quibus tegebant calvitiam. Iis utebantur meretrices, quae erant tonsae.* IV. *Nec favet Servio Virgilius. Servius sibi contrarius.* V. *Horatius quoque nil juvat. Πυρρὸς flavus.* VI. *Flava coma ornatur Bacchus, Cupido, Mercurius, Minerva, Ceres, Diana; flavus de segete*

gete matura. VII. Roma flavos habuit capillos. Dea fuit culta. Viridis pro flavus. Servius, Rutilius, Apocalypsis Expl. VIII. Heroes flava coma describuntur, Principibus enim Viris decor, corporis habebatur proprius. IX. Integri populi flavi fuerunt. Callimachus expos. Auro capillos ornabant. Tibullus vindic. X. Rubri capilli & supercilia erant exosi. Cavebant ne aestu Solis capilli urerentur.

§. I. **H**Aec de pulcritudine variisque appellationibus flavorum crinium. Videamus nunc quibus hos potissimum adscribere veteres. Serv. ad Virg. libr. IV. Aen. v. 698. *Matronis nunquam flava coma dabatur, sed nigra, unde Juvenal. (Sat. VI. v. 120.)*

Sed nigrum flavo crinem abscondente galero.

Schol. Juvenal. (qui aliis Probus, aliis alius videtur, teste Brouckh. ad Tibull. libr. II. El. V. v. 45. cuique tuto fidem haberi negat Pignor. de Serv. p. m. 152.) loc. laud *Nigro crine utebantur Matronae.* Horum auctoritatem passim secuti sunt Viri Docti. Barthius Advers. libr. LVIII. cap. XVII. Britann. ad Juven. l. laud. Pith. & Wouw.

ad Petron. CX. Dion. Gothof. ad. l. 15. §. 15. ff. de injur. aliique.

II. Non facile negarim, comam flavam saepius attributam fuisse meretricibus: nec mirum. Nam cum haec coma elegantissimi esset coloris, & pulcritudine praesertim malisque artibus placere deberent infelicissimae hae publicarum libidinum victimae, ob coloris praecipue festivitatem & elegantiam eam adsumsisse videri possent. Sed ex eo minime consequitur, quia saepe usae fuerunt flavis capillis, propterea flavos capillos Matronis nunquam datos. Immo ex disertis Scriptorum testimoniis, etiam Matronas & Virgines honestas comam flavam gestasse, demonstrari potest. Sic certe Lucretiae, quae apud omnes castitatis exemplum proponitur, flavos crines adscribit Ovidius II. Fast. v. 763.

*Forma placet, niveusque color, flavique
capilli,*

*Quique aderat nulla factus ab arte
decor.*

Valerius quoque Max. libr. II. cap. I. Ex. 5. prodit: *Matronas, quo formam suam concinniores efficerent, summa cum diligentia capillos cinere rutilasse.* Qui locus certe dissentientium conturbat rationes, si modo Scriptoris sententia recte perpendatur, &
cum

cum Festo conferatur in voce *Rutilium*.
Rutilium rufum significat, *cujus coloris studio-
 diae etiam antiquae mulieres fuerunt. Un-
 de traxerunt cognomina Rutilas, ut indicat
 frequenter Afranius. Εανθὰς Athalantae κό-
 μας* facit Aelianus libr. XIII. V. H. cap.
 I. *Εανθή δὲ ἦν αὐτῆς ἡ κόμη. Flava autem erat
 ejus coma. Et apud Ovidium XX. Her.
 v. 57. Acontius Cydippae scribit:*

*Hoc flavi faciunt crines & eburnea cer-
 vix,*

*Quaeque, precor, veniant in mea col-
 la, manus.*

Putandum scilicet Acontium pro meretri-
 ce habuisse, quam pure adeo & caste ama-
 bat. Et ipsa, si ei tuto credere liceat, se
 virginem vocat Epist. Heroid. XXI. v.
 192.

*Sed meminit nostrum virginis esse to-
 rum.*

Nec inelegans hac in re Senecae locus Oe-
 dipo v. 418.

*Creveras falsos imitatus artus,
 Crine flaveni simulata virgo.*

Laviniae praeterea flavos addit crines Vir-
 gilius. XII. Aeneid. v. 605.

*Filia prima manu flavos Lavinia crines,
Et roseas laniata genas.*

Ariadnae doctissimus Catullus carm.
LXV. v. 62.

*Non flavo retinens subtilem vertice mi-
tram.*

Quem locum miror cur protulerit Demster ad Rosin. libr. V. Antiq. Rom. cap. XXXVII. p. 435. ut ex eo contrariam probaret opinionem, adducens Ariadnen tanquam prostratae pudicitiae foeminam. Aliud utique docet hic ipse versus, cum *mitram* ei adscribat Catullus, quam propriam Virginibus fuisse ipse docet Demst. ad Rosin. libr. V. cap. XXXV. p. 416. sic versu 34. Catullus meminit *Strophii*, quod etiam est Virginum. Vide Nonium in *Strophium* & Terent. Eun. Act. II. Sc. III. v. 21. Quamvis & meretricibus tribuatur. Lucian. Dial. Meretr. p. 546. & Aristenact. libr. I. Epist. XXV. Praeterea, quod omnem dubitationem tollit, apud Catullum eodem loco v. 86. hujus Ariadnes *Lectulus castus* vocatur.

III. Non multum facere ad rem videtur, quem contrariae sententiae Patroni objiciunt, Juvenalis Sat. VI. v. 120.

Sed

Sed nigrum flavo crinem abscondente galero.

Non enim Messalina galerum flavum adsumebat, quia flavus color proprius esset meretricum, sed ut tuto sub eo latere posset, nec a quovis agnosci, cum lupanar intraret. Certe id in more positum fuisse veteribus, si ganeas aliave impura loca adire vellent comam mutare galero, aut quacunq; demum alia re caput obtegere, vel ut vitarent periculum, vel ut pudori consulerent, plurimi Auctores testantur. Sic Caligulam ganeas atque adulteria capillamento celatum obuisse scribit in eius vita Suet. cap. XI. Et in Nerone. cap. XXVI. *Post crepusculum statim, arrepto pileo vel galero, popinas inibat.* Ergasilus profligati pudoris adolescentes arguit, quod aperto capite ganeas intrent apud Plaut. Capt. Act. III. Sc. 5. I. 15.

Ipsi de foro tam aperto capite ad lenones eunt.

Vide Comm. ad Petron. cap. VII. Lamb. ad Plaut. Mostell. Act. II. Sc. I. 5. 77. Almelov. Antiq. Sacr. p. 41. & Doct. Dougt in Anal. Sacris ad Gen. cap. XXXVIII. comm. 14. Quem locum eodem modo ex-

plicat Dion. Gothofr. ad l. 15. §. 15. ff. de injur. Et ita multis aliis in rebus eo modo se contra insidias tegere solebant, quod non raro profuisse patet ex Livio libr. XXII. cap. I. *Et mutando nunc vestem, nunc tegumenta capitis, errore etiam sese ab insidiis munierat.* Altera etiam ratio esse potest, eam hoc fecisse, ut tanto pulcrior niteret, nam, ut recte Firmicus libr. VIII. cap. VII. *appositis alienis crinibus fictam pulcritudinem mentiebantur.* Praeterea etiam galeri ut plurimum ex flavis capillis fiebant. Ovid. libr. I. Am. El. XIV. v. 45.

Nunc tibi captivos mittet Germania crines,

Culta triumphatae munere gentis eris.

Respicit ibi ad flavas Germanorum comas, ex quibus galeri fiebant. Valer. Flacc. libr. VI. v. 226.

Non flava galeri

Caesaries, pictoque juvat subtegmine braeae.

Charif. libr. I. Inst. Gramm. p. 61. *Galeros masc, genere dixit Corn. Severus:*

Et flavo praetexerat ora galero.

Gellius quoque libr. II. cap. XXVI. ex Virg.

Virg. libr. VII. Aen. v. 688. *fulvos galeros* memorat. Ratio denique, cur *galero* usa fuerit Messalina, inde deduci posset, quod apud veteres meretrices tonsis essent capillis, ut igitur melius meretricem profiteri posset, adsumsit galerum, qui erant adscititiae comae ad tegendam calvitiam. Suet. Othone cap. XII. *vulso corpore galericulo propter raritatem capillorum adaptato & annexo, ut nemo dignosceret.* Unde *calceus capitis* dicitur apud Martial. libr. XII. Epigr. XLV. confer Herodianum libr. IV. cap. VII. §. 6. & Dietericum Ant. Bibl. p. 565. Contra meretrix, ut Matrona videretur, crines adsumere jubetur apud Plaut. Mil. Act. III. Sc. I. v. 196.

Utique eam huc ornatam adducas Matronarum modo,

Capite comto, crines vittasque habeat.

Meretrices autem galericulis usas fuisse colligitur ex Luciano Dial. Mer. p. 526. & 544. Ὑποβλέψας ποτὲ τοὺς κροτάφους αὐτῆς, ἔντα μόνον τὰς αὐτῆς τρίχας ἔχει, τὰ δὲ ἄλλα φενάκη βατεῖα. *Adspiciens aliquando ejus tempora, ibi ingenuos tantum crines habet, cetera vero densissimus erat galerus.* Meretrices, quod diximus, tonsas fuisse docet Salm. de Coma. p. 60. & 175. Faber. libr. III. Sem. cap. XXI. Casaub. ad Suet.

Aug. cap. XLV. Lips. ad Tacit. de Mor. Germ. cap. XIX. Et praecipue in adulteras id fuit observatum, quamobrem etiam maximum habebatur probum, tondere foeminam. Savaro ad Sidon. Apoll. libr. V. Ep. XIII. Hinc Mulieres, si capilli, qui morbo aliave re defluxerant, restituerentur, singulari modo Diis gratias agebant. Patet id ex Inscr. apud Gruter. p. MLXVII. num. 4.

MINERVAE
MEMORI. TULLI
A. SUPERIANA. RES
TITUTIONE. FACTA
SIBI. CAPILLORUM.

Quare varia contra defluvium capillorum excogitata sunt remedia, quae vide apud Celsum libr. VI. de Med. cap. I. Sed ne longius aberremus, alia ad hunc Juvenalis locum respondet Kobierzykius de Lux. Rom. libr. I. cap. VI.

IV. Nec video quid praesidii sibi quaerant diversae sententiae Antistites in loco Virg. libr. IV. Aen. v. 698.

*Nondum illi flavum Proserpina vertice
crinem
Abstulerat.*

Neque

Neque negamus, ex commento poëtico rem habuisse cum Aenea Didonem. Non tamen ex eo statim sequitur, meretricem eam fuisse, verum Aencae nuptias animo agitabat, quod vel ex ipsa Didonis morte satis clarum fit. Vide Ferrar. de Re Vest. libr. IV. cap. XX. Et Servius ad eum locum cum de flavis comis dixisset, addit & hoc: *Aut flavum, quia in Catone legitur de matronarum crinibus, flavo cinere unctitabant, ut rutilae essent.* Si jam flava coma propria fuisset meretricum, non matronas rutilasse crines dicere ausus fuisset Cato, nec est, cur Servius hoc addidisset, cum omnino sententiam suam evertat. Quidquid sit, haec cum praecedentibus non conveniunt, nec concoquere poterat Erudit. Salm. ad Tertull. Pall. p. 353.

V. Neque multum praesidii habent in Horatio libr. I. Od. V. v. 1.

*Quis multa gracilis te puer in rosa
Perfusus liquidis arguet odoribus
Grato Pyrrha sub antro,
Cui flavam religas comam
Simplex munditiis.*

Ibi enim Poëta *Pyrrhae* comam non facit *flavam*, quia esset meretrix, verum respicere videtur ad vocem *pyrrham*, id est, *flavam*. Πύρρος enim Graecis est *flavus*, *rutilus*.
Serv.

Serv. ad Virg. libr. II. Aen. v. 469. *Pyrrhus a colore comae dictus: qui latine Byrrus dicitur, ita & Sallustius Crispus.* Sic *Byrrhia* est in Terentii fabulis. *Πυρρὸς* enim in Comoediis debebat esse Servus. Vide Polluc. Onom. libr. IV. cap. XIX. segm. 150. *Πυρρᾶιος* servus Aristotelis apud. Diog. Laertium libr. V. segm. 13. Adde Gell. libr. II. cap. XXVI. Column. ad Enn. libr. V. Ann. p. 57. Edit. Heff. Et Th. Munckerum ad Hyginum Fab. XCVII. in fine. *Πυρρῶθριξ* est apud Pollucem libr. IV. cap. XIX. segm. 149. *Πυρρῶτριχος* apud Theocrit. Idyll. VIII. v. 3.

Ἀμφὼ τῶγ' ἦτην πυρρῶτείχρ'.

Ambo hi erant flavis crinibus.

Sic puto respondimus adversariorum objectionibus, quae quidem firmissimae viderentur, alias, quia non sint tanti ponderis, sicco pede praeteribo.

VI. Nunc porro videamus, quibus praeterea flavos capillos adscripserit antiquitas. Neque enim si coma flava molliciei & artis meretriciae indicium fuisset, causam ullam reperio, cur eam non solum Diis & Deabus, verum etiam Heroibus & quibuscunque Viris fortibus attribuerint veteres. Sic certe *aureo crine decorus*

corus dicitur Bacchus apud Hesiodum
Theogon. ὧ. 947.

Χρυσόκομος δὲ Διώνυσος ξανθὴν Ἀριάδην.

Auricomus vero Bacchus flavam Ariadnen.

Et Ἔρως five Cupido apud dulciss. Anacr.
carm. VI.

Ὁ δ' Ἔρως ὁ χρυσοχαίτης

Μετὰ τοῦ καλοῦ Λυαίου.

Ipse amor auricomus

Una cum pulcro Lyaeo.

Et sic in fragm. Anacr. ὧ. 1204. Χρυσόκομος Ἔρως. Mercurius apud Virg. libr. IV.
Aen. ὧ. 558.

Omnia Mercurio similis vocemque coloremque,

*Et crines flavos, & membra decora juven-
tae.*

Idem de Minerva (quae tamen castitatem
semper illaefam servavit, si Poëtis ulla habenda est fides,) tradit Ovidius VI. Fast.
ὧ. 652.

Nunc ades o coeptis, flava Minerva, meis.

Et libr. I. Trist. El. IX. ὧ. 1.

Est mihi, sitque precor flavae tutela Minervae.

Et ita quidem dici putatur ob folium
oli-

olivae ex ima parte flavae, unde

Φύλλοις ἐλαιᾶν

Χρυσέοιςι μιχθέντα.

Foliis olearum

Aureis, id est, flavis, permixtum.

Apud Pindarum Nemeis Od. I. ψ. 25. Vide Barth. ad Stat. libr. III. Theb. ψ. 507. Taubm. ad Virg. libr. V. Aen. ψ. 309. Idem de Cerere tradunt Poëtae. Ovid. libr. VI. Met. ψ. 118.

Et te, flava comas, frugum mitissima mater.

Et libr. IV. Fast. ψ. 424. Serv. ad Virg libr. I. Georg. ψ. 96.

Flava Ceres alto nequidquam spectat Olympo.

Flava dicitur ob aristarum colorem in maturitatem. & sic flava arva per maturas segetes explicat Idem ad libr. I. Georg ψ. 316. unde intelligendus Tibull. libr. II. El. I. ψ. 78.

Deponet flavas annua terra comas.

Vide etiam Anthol. libr. I. cap. XCI. carm. 8. Notavit plura Bosch. ad Petron. cap. CXXXV. Ξανθή quoque dicitur Diana apud Anacr. carm. LX.

Ξανθή παῖ Διὸς, αἰγρίων
Δέσποιν', Ἀρτεμι, θηρῶν.

Flavon

*Flava filia Jovis, agrestium
Domina, Diana, ferarum.*

Quod, quo minus de *flavis capillis* accipiat, nihil obstat.

VII. *Romam* Deam *flaventibus comis* ornatam fuisse colligi videtur ex Prudent. libr. II. contra Symmach. §. 655. ubi loquentem *Romam* inducit :

*Sub quo senium omne renascens
Deposui, vidique meam flavescere rursus
Canitiem.*

Igitur se *flavas* habuisse antea *comas* fingit : quo videntur pertinere versus, quos ex Mariano seu Marino Lupercaliorum Poëta laudat Servius ad Virgilium Ecl. I. §. 20. quos mire corruptos ita numeris suis restituit Salmas. Plin. Exerc. p. 6.

*Roma ante Romulum fuit,
Et ab ea nomen Romulus
Adquisivit . . . . .
Sed Diva flava & candida
Roma Aesculapi filia
Novum nomen Latio facit,
Hanc Conditricis nomine
Ab ipso omnes Romam vocant.*

Elegantissima haec Salmasii conjectura facit,

cit, ut sine ulla haesitatione a Swarthio discedere liceat, qui libr. III. Anal. cap. X. pro certo dicebat hic scribendum esse: *Sed de Italo & Jano ita: Roma Aesculapii &c.* Saniora de hoc loco profert summus Rutterfius libr. I. Var. Lect. cap. XX. & Barthius libr. XX. Advers. cap. II. *Romam* autem pro Dea habitam fuisse, non unus nobis veterum testis superest. Lucan. libr. I. v. 198.

*Et residens celsa latialis Jupiter Alba
Vestalesque foci, summique o Numinis
instar
Roma, fave coeptis.*

Vid. Michael Ang. Causeus de Simul. Deor. tab. I. Ortelius de Deor. Cap. in *Roma*. Lips. ad Tacit. libr. IV. Ann. cap. LVI. Sidon. Apoll. carm. VII. v. 502.

*Testor, Roma, tuum nobis venerabile
Numen.*

Adde Illust. Spanh. Diss. III. de Praest & Ufu Num. p. 138. Edit. maj. qui ibidem loci illustrat locum Apocal. cap. XIII. comm. 1. *de nomine Blasphemiae*, ubi respici censet ad hunc Deae Romae cultum. Et Epist. IV. ad Morellium p. 278.

In his nummis forma sedentis Mulieris effingitur, unde est in Apocal. cap. XVIII. comm. 7. *Κάθημαι Βασίλισσα, sedeo Regina.* Videatur Cl. le Moyne in Var. Sacr. tom. II. p. 70. *Reginae* enim dicebantur *Deae*, unde *Iuno Regina* apud Cicer. pro Domo cap. LVII. Virg. libr. I. Aen. v. 9. & 76. Eodem plane modo *Roma Regina* dicitur a Rutil. libr. I. Itin. v. 47.

*Exaudi Regina tui pulcerrima mundi,
Inter fidereos Roma recepta polos.*

Ita *Βασιλέυουσα Ρώμη* est apud Eunap. in Proaeresio p. 149. Haereo igitur, an non locus apud eundem Rutilium libr. I. v. 115.

*Erige crinales laurus, seniumque sacra
Verticis in virides Roma refinge comas.*

Itidem de *flava coma* Deae Romae sit accipiendus, quamvis non ignorem esse, qui alio modo interpretentur. *Virides* namque *comae* sunt eadem, quae flavae; Hi enim colores saepius inter se commutari solent, ut viridis pro flavo, flavus pro viridi ponatur, quod dudum ostendit Vir elegantis ingenii Jac. Tollius ad Aufonii Bussulam v. 10. sic flavum per viride vertit Servius ad libr. V. Aen. v. 309.

Flavaque caput nectetur oliva.

Id est, viridi, ut supra, jaspide fulva. Et *fulvum* per viride exponit idem ad Virg. libr. IV Aen. v. 261. *Jaspide autem fulva pro viridi, ut, fulvaque caput nectentur oliva.* Sic scripsit Servius vitio memoriae pro *flavaque* &c. vel est a librariis intrusum. Inspiciatur quoque de his coloribus Vossius in Etym. V. *Flavus*.

VIII. Neque tantum de Diis Deabusque haec tradunt Veteres, verum etiam Homerus alique, suos Heroas, Principes & Viros quoscunque illustres, quorum antea fortitudinem & bene gesta laudarent, *flava coma* depingunt, non in effeminati animi signum, sed quia decus honorque corporis certa quasi lege Heroibus & Principibus esset datus, unde etiam Paris apud Ovidium jactat ex pulcritudine

ne corporis sui judicari potuisse, non se ex plebe, sed ex nobiliori quadam & illustriori familia prognatum esse Ep. XVI. Her. v. 51.

Forma vigorque animi, quamvis de plebe videbar,

Indicium rectae nobilitatis erant.

Athenaeus Deipn. libr. XIII. cap. II. p. 565. & Comment. ad Nepot. Iphicr. cap. III. Ulyssē certe, Menelaum atque alios flavo crine decoros apud Homerum describi plerique jam notarunt. Jasonis quoque caput ξανθὸν describit Apollon. Rhod. libr. I. Argon. v. 1084. Ejusdem capilli flavi apud Ovid. XII. Her. v. 11.

Cur mihi plus aequo flavi placuerūt capilli,

Et decor & linguae gratia fida tuae.

Idem de Achille Claudianus libr. IV. Conf. Honor. v. 557.

*Serviretque tuis contempto Castore frenis;
Cyllarus, & flavum Xanthus sprevisset
Achillem.*

Quare etiam ξανθὸς Ἀχιλεὺς est apud Pind. Nem. Od. III. v. 75. Hinc per Achilleas comas flavae sunt intelligendae apud Martial. libr. XII. Epigr. LXXXIV.

Dicet Achilleas disposuisse comas.

Menelaus ξανθὸς apud Pind. Nem. Od. VII. ῥ. 41. & Theocr. Idyll. XVIII. ῥ. 1. Idem Pind. ξανθοκόμας appellat Danaos Od. IX. Nem. ῥ. 40. Alia loca non adfero, quae apud Junium de Pictura & alibi satis magno numero videri possunt.

IX. Totis etiam populis hic comarum color videtur fuisse proprius, unde non raro ξανθοὶ seu *flavi* apud Poëtas cognominantur. Sic Germani, Batavi, Rutheni, Suevi, Britanni, aliique plurimi eo epitheto insigniuntur. Loca jam a Viris Erud. sunt allata, ut multa addere supervacanei laboris videri queat. Evolvi possunt Lips. ad Tacit. de Mor. Germ. cap. IV. Raderus ad Martial. libr. XIV. Epigr. XCIX. & CLXXVI. Lindenbr. ad Ammian. Marcell. libr. XV. cap. XII. init. Vir. Doct. ad Suet. Calig. cap. XLVII. Faber in Semeft. libr. I. cap. XX. p. 137. Sic quoque Arimaspi (Scythiae Europaeae populus) ξανθοὶ vocantur apud Callim. in Delum. ῥ. 291.

Πρῶταί τοι τὰ δ' ἔνεικαν ἀπὸ ξανθῶν Ἀριμασπῶν.

Primae tibi hos attulerunt a flavis Arimaspi.

Quamvis Frischlinus ibi putet, ita dictos, quod

quod capillos auro ligare solerent, ex Lucan. libr. III. v. 280.

Hinc & Sidoniae gentes, auroque ligatas

Substringens, Arimaspe, comas.

Verum ex eo hunc Callimachi locum exponendum non putem. Certe Graeci auro solebant ornare capillos, quod patet ex Hom. II. P. v. 52.

Πλοχμοί θ' οἱ χρυσῷ τε καὶ ἀργύρῳ ἐσφινκῶντο.

Concinnique, qui auro & argento constringebantur.

Ovid. Ep. XV. Her. v. 75.

Veste tegor vili: nullum est in crinibus aurum,

Non Arabo noster rore capillus olet.

Et idem facere solebant Romani, de quibus Ovid. libr. III. Am. El. XIII. v. 25.

Virginei crines auro gemmaque premuntur,

Et tegit auratos palla superba pedes.

Demster. ad Rosin. libr. V. cap. XXXV. Nunquam tamen iis proprium flavi epitheton hanc ob causam attribuitur, quod

si ex ligata auro coma daretur, eodem jure iis attribuendum fuisset. Rectius itaque id ad ipsum capillitii colorem referimus, praefertim cum alii quoque Scythiae populi *flavo crine* describantur. De Satarchis Scythiae Europaeae populis Val. Flacc. libr. VI. Argon. v. 144.

*Sua signa secuti
Exomatae, Teronique & flavi crine Satarchae.*

Et de Gelonis Claudian. libr. II. in Eutrop. v. 103.

Ecce autem flavis Gradivus abusque Gelonis

Arva cruentato repetebat Thracia curru.

De Getis Isidor. libr. XIX. Orig. cap. XXIII. Nonnullae enim gentes non solum in vestibus, sed in corpore aliqua sibi propria quasi insignia vindicant, ut videmus cirros Germanorum. . . . pertundunt Arabes aures, flavent capitibus intextis Getae, nitent Albani albetibus crinibus. Et sic Carnutos Aquitaniae populos flavos facit Tibull. libr. I. El. VIII. v. 11.

Testis Arar, Rhodanusque celer, magnusque Garumna

Car-

*Carnuti & flavi caerulea lymphæ Li-
ger.*

Neque opus est, ut ibi cum Illustr. Scalig.
fluvii legamus, quod recte observat Brouckh.

X. Ab his autem flavis comis sedulo
distinguendi sunt *rubri capilli* quod jam
monuit ad Tibull. libr. I. El. VI. §. 8.
Eleg. Brouckh. Qua in re peccaverat Pe-
trus Gyllius de Bosphoro Thracio cap. XIII.
in Thes. Gron. tom. VI. Hi enim in nullo fe-
re pretio & contemtissimi habebantur. Sic
Martial. libr. II. Epigr. XXXIII. Philae-
nim Mulierem deformem derisurus, his
verbis eam alloquitur:

Cur non basio te, Philaeni? calva es.

Cur non basio te, Philaeni? rufa es.

Cur non basio te, Philaeni? lusca es.

Te qui basiat, hic Philaeni fellat.

Et libr. XII. Epigr. XXXII.

O Juliarum dedecus Kalendarum,

Vidi, Vacerra, sarcinas tuas, vidi.

Quas non retentas pensione pro bima

Portabat uxor rufa crinibus septem.

Et eodem libro. Epigr. LIV. cujus lemma
in Zoilum, quem a deformitate improbum
judicat:

Crine ruber, niger ore, brevis pedes, lumine laesus,

Rem magnam prestas, Zoile, si bonus es.

Ex lineamentis enim faciei & corporis deformibus, hominis ingenium pravosque mores censere solebant. Lindebr. ad Ammian. Marcell. libr. XV. cap. VIII. Eodem fere modo Therpsiten virorum turpissimum describit Homer. Il. B. part. pr. ♀. 216. *Rufos quoque capillos deformes* iudicat non inelegans formarum spectator Clitipho apud Terent. Heaut. act. V. sc. V. ♀. 17.

Rufamne illa virginem

Caesiam, sparso ore, adunco naso?

Et his verbis turpiculam describi notavit Kuhn. ad Aelian. libr. XII. cap. I. p. 554. Eodem jure *rufa supercilia* censebantur, ut patere potest ex Alexi in Ilostasio apud Athenaeum libr. XIII. cap. III. p. 568. ubi Poëta meretricum artificiosissimos comtus & lenocinia exponens inter alia refert:

Τὰς ὀφρῦς πυρρὰς ἔχει τις, ζωγραφῶσιν
ἀσβόλῳ.

*Cui rubra sunt supercilia, ad vivum
pingunt fuligine.*

Catull. carm. LXVIII. ♀. 45.

Prae-

COLORE COMARUM. CAP. III. 57

Praeterea addebat quendam, quem dicere nolo

Nomine, ne tollat rubra supercilia.

Et incertus Auctor in Catal. Pith. libr. II. p. 67. ubi ea, quae non laudare vult, enumerat:

Non oculos: etenim sunt luscii oculi atque patrantes,

Non barbam: rufa est. Non cilia: haud cilia.

Hinc sedulo cavisse videntur, ne comae aestu Solis urerentur, & ita rubrae fierent, unde Tibullus puero, qui pretio invitatus amorem alio transfulerat, imprecatur, ut capilli Sole adusti corrumperentur, & ita eorum pulcritudo tolleretur. Elegantissimi hujus Poëtae versus reperiuntur libr. I. El. X. v. 13.

jam mihi persolvat poenas, pulvisque decorem

Detrahet, & ventis horrida facta coma.

Uretur facies, urentur Sole capilli,

Deteret invalidos & via longa pedes.

Propert. libr. IV. El. X. v. 44.

Sin aliquam vultusque mens sciaeque Leonis

Terrent, & Libyco Sole perusta coma.
Sed de his fatis, ad alia pergimus.

C A P. IV.

A R G U M E N T U M.

- I. *Nigrae comae in honore habebantur. Canticum ill. Corvi a nigredine laudantur.*
 II. *Splendor nigris comis tribuitur. Δια-
 στίλβειν, ἐπιστίλβειν.* III. *Indecorum erat,
 si cani capilli nigris intermischerentur
 γήρη, juvena.* IV. *Supercilia nigra
 laudabantur. Ελικοβλέφαρος & ἰοβλέφαρος
 dicta Venus.* V. *Nigra coma meretri-
 cibus datur. Anacreon Expl.* VI. *Et
 universis etiam populis. Croco se tingue-
 bant Indi.* VII. *Eadem nigrae comae
 est hyacinthina. Hyacinthus rubens vel ni-
 gricans, vaccinia nigra. Hyacinthinus
 pro nigro. Cicero emend. Ravum mare.
 Purpura nigra.* VIII. *Graeci saepe κό-
 μας ὑακινθίνας pro nigris ponunt.* IX. *Ca-
 pilli hyacinthini non sunt purpurei. Ana-
 creon expl. Comae violis comparantur.* X.
Canticum expon. Molles comae laudantur.
Οὔλαι κόμαι pro plexis capillis. XI. *Can-
 ticum*

*ticum varie vertitur. Veteres plicis divide-
bant capillos. Festus expl. vincere de amore.*

§. I. **F**lavis comis succedunt nigrae,
quae fere pulcritudine iis proxi-
mae habebantur. Summopere etiam has
veteribus in honore fuisse positas testis est
non spernendus Vetus Cruquii Schol. ad
Horat. libr. I. Od. XXXII. v. 11. Pul-
critudo in pueris saepe nigris decoratur ocu-
lis & crinibus. Et idem Horat. Art. Poët.
v. 37.

*Spektandum nigris oculis, nigroque ca-
pillo.*

Ovid. libr. II. Am. El. IV. v. 41.

*Seu pendent nivea pulli cervice capilli ;
Leda fuit nigra conspicienda coma.*

Sympos. in Aenigm. n. LVIII. de capillo :

*Sed sum versicolor, albus quandoque fu-
turnus,
Malo manere niger, minus ultima fata
verebor.*

Πολλὴν καὶ μελαίνην κόμην commendat Ari-
stenaetus libr. I. Ep. VII. Elegantissimus
est Appuleji locus libr. II. Metam.
p. 118. Edit. Elm. *Quod cum capillis color
gratus & nitor splendidus illucet, & contra
Solis*

Solis aciem vegetus fulgurat, vel placidus renitet, ac in contrariam gratiam variat aspectus? Et nunc ut aurum coruscans in lenem mellis deprimitur umbram, nunc corvina nigredine caerulos columbarum colli flosculos aemulatur. Cui addi potest Petron. cap. XLIII. Sed corneolus fuit, aetatem bene ferebat, niger tanquam corvus. Quae loca tanto libentius ad partes voco, quia illis eleganter illustratur Cant. cap. V. comm. 10. Caput ejus insigne aurum purgatissimum, capilli ejus crispis discriminibus, nigri ut corvus. Corvi enim nigredine sua commendantur, uti docuit J. G. Vossius libr. III. de Idolol. cap. LXXX. Et hinc μελαντέρου epitheton ei attribuitur in Anthol. libr. I. cap. XXII. carm. 8.

Εν πότε παμφαίνοντι μελάντερος αἰθέρι νυμῶν

Σκορπίον ἐκ γαίης οἶδε θορόντα κόραξ.

Quondam in undique fulgenti aethere niger volans

Scorpium in terra vidit salientem corvus.

Et nigri apud Martial. libr. I. Epigr. LIV.

*Sic niger, in ripis errat dum forte Cai-
stri,*

Inter Ledaecos ridetur corvus olores.

Adde

Adde Anthol. libr. II. cap. XLVI. carm. 17. Ex corvorum ovis nigros tinctura effici capillos scribit Aelianus Hist. Anim. libr. I. cap. XLVIII. Et Graecis *κοραξὸς* *corvinus* pro nigro ponitur. Salmas. ad Tertull. Pall. p. 215. Latinorum praeterea *corvus* derivari volunt a Graecorum *κόραξ*, quae vox *corvum* notat, *κόραξ* à *κόρος*, quod est *niger*. Vel a *ערב*, quo nomine Hebraeis *corvi* appellantur a Rad. *ערב*, quod notat *obtenebrari*, *obscurari*; haec est Cl. Perizonii sententia ad Sanctii Minerv. libr. I. cap. X. n. 5. Vide admirandae Eruditionis exemplar Sam. Bochartum part. II. Hier. libr. II. cap. X. (qui Appulejum etiam ad partes vocat) & Muncker. ad Anton. Liber. cap. XX. Hoc modo libentius exponere eum locum malim, quam cum Joanne de Pineda libr. VI. de Rebus Salomonis cap. IV. facere, qui de *flavis comis* intelligit. Hunc tamen sequitur a Lapide a Cantic. h. l. p. 249.

II. Observatu autem non indignum videtur, Appulejum *nitorem splendidum* &c. in comis agnoscere. Nigris enim capillis proprie *splendor* & *nitor* adscribitur, unde de *corvo* Phaedr. libr. I. fab. XIII. v. 6.

O qui tuarum, corve, pennarum est nitor,

Quan-

Quantum decoris corpore & vultu geris.

Sic de capillis occurrit in Anthol. libr. VII. carm. 201.

Εἰ δὲ τι καὶ πλοκάμοισι διαστίλβουσιν ἄκαν-
θαι.

*Sic vero quid & capillis splendent acn-
lei.*

Eadem vox hac significatione occurrit carm. 175. Επιστίλβειν utitur de hoc co-
marum splendore Lucian. Amor. p. 892.
Unde εὐβόστρυχον αἴγλην *bene cirratum splen-
dorem* in Anthol. libr. VII. carm. 81. de
comis nigris exponere malim.

III. Cum hic itaque color tanto opere
probaretur, invenustum habitum fuit, si
canities nigros laederet capillos, ita ut cani
illis intermischerentur, de quo saepe Poë-
tae, ut Anacr. fragm. CLXXVI.

Εὖτέ μοι λευκαὶ μελαίναις

Αναμερίζονται τρίχες.

Quando mihi albi nigris

Intermiscébuntur capilli.

Anthol. libr. VII. carm. 94.

Ἐρίφθω, πολλὴ γὰρ ἐπαίγεται ἀντὶ μελαί-
νης

Θεῖξ, ἥδη συνετῆς ἄγγελος ἡλικίης.

*Abjectus est, canus enim instat pro ni-
gro*

^{gro}
Capillus, jam prudentis nuncius aetatis.
 Tibull. libr. III. El. V. v. 15.

Et nondum cani nigros laesere capillos.
 Et sic quoque Ovid. libr. IV. Trist. Eleg.
 VIII. v. 1.

*Jam mea cygneas imitantur tempora plu-
 mas,
 Inficit & nigras alba senecta comas.*
 Nec dissimilia sunt illa Propertii libr. III.
 El. III. v. 45.

*Atque ubi jam Venerem gravis intercepe-
 rit annus,
 Sparselit & nigras alba senecta co-
 mas.*

Haec enim res indicio erat juveniles jam
 praeteriisse annos, & senectutem instare.
 Juvenum namque proprius est *niger capil-
 lus*, unde שחרות Hebraeis *juventa est*, a
 Rad. שחר, *niger est, denigratus est*. Eccl.
 cap. XI. comm. 10. Vide Mercerum ad
 Cantic. cap. V. p. 159. & שחר de *nigris
 crinibus* adhibetur Levit. cap. XIII. comm.
 31. & 37. Unde Zachar. cap. VI. comm.
 2. & 6. de nigris Equorum capillis intel-
 ligendus est.

IV. Eodem modo supercilia nigra probata fuisse multis testimoniis confirmari potest; pauca videamus. Inter ceteras enim formae elegantias laudantur *Οφρύες ὑπὸ λευκῷ τῷ μετώπῳ μέλαιναι*, *supercilia sub candida fronte nigricantia*, apud Philostr. libr. II. Icon. IX. Anacreon in ornatissima illa Amicae suae Pictura carm. XXVIII. memorat :

Βλεφάρων ἴτον κελαίνην.

Palpebrarum ordinem nigrum.

Hesiodus in scuto Herc. ψ. 7. Gallus in Lyrico :

*Pande Puella stellatos oculos ,
Flexaque super nigra cilia ,
Pande Puella genas roseas
Perfusa rubro purpuræ Tyriæ.*

Et præsertim commendabantur Virgines, si earum comæ essent flavæ & supercilia nigra, ut apud Achill. Tatium. libr. I. Erot. p. 17. κόμη ξανθή, τὸ ξανθὸν οὖλον. οφρὺς μέλαινα, τὸ μέλαν ἀκρατον. *Coma flavæ & crispa; supercilia absque tinctura nigricantia.* Cornel. Gallus, seu, quod alii malint, Maximianus Eleg. I. ψ. 93.

Aurea caesaries, demissaque, lactea cervix,

Vul-

Vultibus ingenuis visa sedere magis.

*Nigra supercilia, & frons libera, lumi-
na nigra,*

Urebant animum saepe notata meum.

Hinc quidam Venerem solenni epitheto
Graccis dici volunt ἐλικοβλέφαρον, cui nigrae
sunt palpebrae. Homer. Hymn. II. in Vener.
ψ. 19. Hesiod. Theog. ψ. 16. Eodem
epitheto insignitur Alcmene apud Pind.
Pyth. Od. IV. ψ. 305. ubi vertitur: *rotun-
da habens supercilia.* Sed verior est Celeb.
Graevii sententia in Lect. Hesiod. cap. XX.
qui de *mobili oculorum petulantia* ex Petron.
cap. CXXVI. exponit, cui addi meretur
Eustat. ad Hom. II. A. p. 42. quamvis Ve-
nerem ἰοβλέφαρον, palpebras violaceas, id
est nigras, habentem describat Lucian. pro
Imag. p. 30.

V. Haec coma saepe dabatur Matronis
& castis Virginibus, ut testatur Serv. &
Vet. Schol. Juven. locis laud. Veruntamen
non videtur his solis propria fuisse. Cer-
te Amicae suae capillos nigros adpingi ju-
bet Anacr. carm. XXVIII.

Γράφε μοι τρίχας τοπρώτον

Απαλὰς τε καὶ μελαίνας.

Pinge mihi comas in primis

Mollesque & nigras.

E

Hanc

Hanc autem Amicam per totum fere carmen meretricio habitu describit, ut facile colligas castam virginem non fuisse, praecipue ex ψ. 31. hujus Odae, ubi ita :

Διαφαινέτω δὲ σαρκῶν

Ολίγον, τὸ σῶμ' ἐλέγχον.

Perluceat vero carniū

Aliquota pars, corpus ostendens.

Mulieres enim meretrices, & quaecunque famam non curarent, vestes pellucas gerabant, ita ut omnia corporis membra inspicere possent. De quo vestium genere consule Brouckh. ad Prop. libr. II. El. I. ψ. 5. Bayfium de Re Vest. cap. VI. & Cl. Bos in Animad. cap. XIX. Eo modo *nudas meretrices* intelligendas esse apud Petron. cap. VII. censet Salas. Vid. Ampliss. Cupe- rum libr. I. Obs. cap. VII. Graev. Lect. Hesiod. cap. IX. Cl. Burmann. ad Petron. cap. XCII. & Festum in *crepus*. Nigros quoque capillos puero amato tribuit Horat. libr. I. Od. XXXII. ψ. II.

Et Lycum nigris oculis, nigroque

Crine decorum.

Conferatur de hoc colore Ciofan. ad Ovid. libr. II. Am. El. IV. ψ. 41. Faber & Barnes. ad Anacr. l. I. Junius de Pict. Almeloventius Epist. ad Virum Rev. Doutr. In Biblioth. Brem.

COLORE COMARUM. CAP. IV. 67

Brem. Part. II. Fasc. II. p. 244. & , si
tanti sit, Alardus ad Val. Flacc. libr. VI. §. 144.

VI. Universas etiam gentes eo comarum
colore fuisse tradunt Veteres. De Mauris
Claudian. libr. III. In Laud. Stilic. §. 18.

Illinc flavenite Sicambri

*Caesarie , nigris hinc Mauri crinibus
irent.*

Aegyptios , Arabas & Indos μελαίνας τρίχας
habere scribit Galen. libr. II. de Temper.
cap. V. Confer Spanhem. ad Callim.
Hymn. in Cerer. §. 11. De Indis Solin.
Polyh. cap. LII. *Indis omnibus promissa
caesaries non sine fuce caerulei aut crocei co-
loris.* Salmas. *coeruleum* colorem recte per
nigrum explicat. Per *croceum* autem
flavus est intelligendus, quam in rem mul-
ta adfert Ill. Spanh. ad Callim. in Apoll.
§. 83. Croco enim tingere & mutare so-
lebant capillos Indi. Testis Lucan. libr.
III. Pharf. §. 237.

*Quique bibunt tenera dulces ab arundine
succos,*

*Et qui tingentes croceo medicamine cri-
nem,*

*Fluxa coloratis adstringunt carbasa gem-
mis.*

In Catal. Vet. Poët. Scal. libr. I. p. 190.

*Medus pila geret, pharetras Romana juven-
ventus,*

Fulgebit rutilis India nigra comis.

Ita quidem emendat Nobil. Heins. ad Ovid. libr. V. Met. v. 440. cum vulgo legeretur *nitidis crocis*, vel *nitidis comis*.

VII. Cum nigra autem coma convenire videtur ea, quam Scriptores vulgo *Hyacinthinam* appellare solent, quia hyacinthi colorem prae se ferret. Varii autem coloris fuerunt hyacinthi. *Rubens* vocatur a Virg. Ecl. III. v. 63.

Munera sunt lauri & suave rubens hyacinthus.

Ex quo loco V. D. putarunt, *hyacinthinam colorem* eundem esse ac purpureum, qui rubri coloris esset. Virgilium sequitur Nemesian. Bucol. Ecl. II. v. 44. ubi inter ceteras Amatorum ineptias haec occurrunt :

Mihi lilia nigra videntur

Pallentesque rosae, nec dulce rubens hyacinthus,

*Nullos nec myrtus, nec laurus spirat odo-
res.*

Ad

Adjungi posset Eleg. locus ex Anthol. libr.
VII. carm. 50.

Ἰνδῶν δ' ὑάκινθος ἔχει χάριν αἰθοπος αἴγλης.
Indica vero Hyacinthus habet gratiam ru-
bentis splendoris.

Ubi lapis ejusdem nominis intelligendus est. Talem de hoc colore sententiam fovet Bynaeus de Calc. Hebr. libr. I. cap. III. Potius tamen illis adfensum praebeo, qui per *hyacinthinum colorem* intelligunt colorem caeruleum seu nigrum. Hoc ut faciam, multa me invitant, & ea non levia veterum Scriptorum testimonia. Hyacinthinum per nigrum colorem exponit Philostr. Epist. LXVII. Εἰ δὲ ὑακίνθινον, τῷ μέλανι λυπεῖς.
Si vero hyacinthinum, atro colore tristem reddes. Eadem ratione Narcissum, qui flavescens erat, & hyacinthum idem Auctor inter se opponit Epist. XXVII. Ὑάκινθος μὲν οὖν λευκῷ μεираκίῳ, πρέπει δὲ Νάρκισσος μέλανι. *Hyacinthus nempe candido adolescentulo, convenit vero Narcissus nigro.* Adde quae ad Philostr. in vita Apollonii libr. III. cap. V. observavit Olearius. Sic & Hyacinthus lapis nigro fuit colore, quod patebit, si locus mox laud. ex Anthol. conferratur cum Isidor. libr. XVI. Orig. cap. IX. *Hyacinthus ex nominis sui flore vocatur, hic in Aethiopia invenitur, caeruleum co-*
lorem

lorem habens. Nec putandum Indicam & Aethiopicam Hyacinthum diversas fuisse, cum in duabus regionibus memorentur; Nam observari debet veteres Aethiopiam etiam Indiam appellasse, quod egregie docuit Vir dignitate & recondita Eruditione conspicuus Gisb. Cuperus libr. IV. Obs. cap. VII. & J. Olderman de vestib. Byssinis P. M. §. 14. p. 20. Sic quoque vaccinia (quae eadem hyacinthis esse volunt Gramm. ut Gloss. Vet. *Vaccinium*, ἀγχιουσα, ὑάκινθος. Philarg. ad Virg. libr. IV. Georg. v. 183. Unde Salmas. ad Sol. p. 865. & 903. aliisque locis reprehendit Plinium, quod *hyacinthos* & *vaccinia* diversa esse statuerat) a Virgilio *nigra* appellantur a colore floris expurpura nigricantis. Vide Salm. ad Solin. p. 908. & Claudian. libr. II. de Rapt. Prof. v. 92.

*Sanguineo splendore rosas, vaccinia nigro
Induit, & dulci violas ferrugine pingit.*

Hinc μέλας ὑάκινθος apud Graecos, quos laudat Salmas. in Homon. cap. XXII. Sic Isidor. libr. XVII. Orig. cap. XIX. *Hyacinthus est radice & flore violae similis.* Πορφυρέην ὑάκινθον reperies in Anthol. libr. VII. carm. 6.

Πλέξω καὶ κρόκον ἡδὺν, ἐπιπλήξω δ' ὑάκινθον

θον

Πορφυρέην.

*Nectam etiam crocum suavem, subnectam
vero hyacinthum*

Purpuream.

Quamvis aliquando color hyacinthinus & purpura inter se opponantur, & ita quasi diversi adducantur, ut a Glossatore in Petron. cap. XXX. in fine: *In dibapha enim purpura & coccinis aut hyacinthinis discumbabant.* Velum tabernaculi his coloribus erat distinctum. Exod. cap. XXVI. comm. 31. Eodem modo *caeruleus* & *purpureus* a Servio ad Virg. libr. III. Æn. v. 64. Cato ait, *deposita veste purpurea, foeminas usas caerulea, cum lugerent, veteres sane caeruleum nigrum accipiebant.* Cic. libr. IV. Acad. Quaest. cap. LIII. *Sentiet mare illud quidem nunc Favonio nascente purpureum* (Suid in πορφυρέος. Passer. ad Prop. libr. II. El. XXVI. p. 352.) *videtur idem huic nostro videbitur, nec tamen assentietur, quia nobismetipsis modo caeruleum videbatur, modo ravum.* Ita legendum videtur, non *flavum*, cum Nonio Marc. Voce *Ravum*, Bentejo ad Horat. Epod. XVI: v. 33. Et Nobil. Nic. Heins. ad Ovid. libr. I. Am. El. XII. v. 20. *Aureum* vocat. Virg. libr. VIII. Aen. v. 671. ὑπέρυθρον Achill. Tat. libr. I. Erot. p. 7.

flavum Servius ad Virg. libr. V. Aen. 7.
 2. Erat namque purpura, quae ad nigrum,
 erat, quae ad rubrum colorem accederet. De
 his purpurae generibus est apud Plin. lib. IX.
 Hist. cap. XXXIX. *Nepos Cornelius, qui Di-*
vi Augusti principatu obiit, me, inquit, juvene
violacea purpura vigeat, cujus libra dena-
riis centum venibat, nec multo post rubra
Tarentina. Hinc μελαμπόρφυρον ἱμάτιον
 ap. Poll. libr. IV. cap. XVIII. segm. 119. Co-
 lumnā inſpice ad Ennium libr. XIV. Ann.
 p. 104. Ex his certe locis patere videtur hya-
 cinthinum illum colorem non eſſe refe-
 rendum ad purpuram rubram, verum po-
 tius ad nigricantem. Rhodiginum conſule
 libr. XXVII. Ant. Lect. cap. XXVI.

VIII. Sed quid externa circumſpicere
 auxilia opus eſt, cum de iſſis hyacinthi-
 nis comis diſertum habeamus Luciani te-
 ſtimonium in Amorib. p. 894. Καὶ δαψιλῆς
 μὲν ἀπὸ τῶν βοστρύχων τῆς κεφαλῆς ἕλικας,
 ὑακίνθοις τὸ καλὸν ἀνθοῦσιν ὁμοία πορφύροντες.
Et longi cinnorum capitis annuli, perinde ac
hyacinthi pulcre florentes nigricantes. Et Lon-
 gi Paſtor. libr. IV. p. m. 127. Οἷός, ὡς
 ὑακίντω μὲν τὴν κόμην ὁμοίαν ἔχει. *Vides*
ut hyacintho quidem comam ſimilem habeat.
 Hallucinatur hic loci Petrus Moll, cum
 de Hyacintho Amyclae filio agi exiſtimet,
 quamvis & ille ὑακινθίνην habuerit κόμην
 teſte

teste Philostr. libr. I. Icon. XXIV. Sed ex hoc etiam Longi loco clarissime patet, de nigris capillis intelligendum esse *colorem hyacinthinum*, cum idem libr. I. p. 19. Daphnidi, de quo loco laudato agitur, τὴν κόμην μέλαινα, *nigram comam*, adscribat. Indorum *capillos hyacinthinos* esse tradit Dionysius in Descr. Orbis ψ. 1112.

Εξειδομένας δ' ὑακίνθῳ
Πιοτάτας Φορέουσιν ἐπὶ κράτεσφιν ἐθείρας.
Similesque hyacintho
Pinguissimos gerunt in capite capillos.

Aristen. libr. I. Epist. I. Ἡ δὲ κόμη φυσικῶς ἐνουλισμένη ὑακίνθῳ ἄνθει, καθ' Ομηρον, ἐμφερής. *Coma autem natura crispa hyacintho flori, ut ait Homerus, similis.* Ita enim Homer. Od. Z. ψ. 231,

Οὐλας ἦκε κόμας ὑακινθίνῳ ἄνθει ὁμοίας.
Crispas dimisit comas hyacinthino flori similes.

Et Od. ψ. ψ. 167 Unde apud Aristenaeum pro ὑακίνθῳ legere malim ὑακινθίνῳ: ipsa etenim Homeri verba adfert. Ita Philostr. libr. II. Icon. XI. Αἱ δὲ ἀνθοῦσι τὰς χαίτας, ἐκπεφυκόσιν ὑακινθίνοισι ὁμοίως ἄνθεσιν. *Illae vero nitent comas, flores hyacinthinos referentes, jam plene florentes.* Lucian in Rhetor.

Praec. p. 315. Ολίγας μὲν ἔτι, οὐλας δὲ, καὶ ὑακινθίνας τὰς τρίχας ἐυθετίζοντα. *Raras quidem adhuc, crispas vero & hyacinthinas comas componentem.* De Stratonice Seleuci uxore, quae, cum calva esset, Poëtis tamen praemium proposuerat, qui optime ejus capillos laudaret, scribit Idem de Imagin. p. 18. Ἦκουε τῶν καταράτων Ποιητῶν ὑακινθίνας τὰς τρίχας αὐτῆς λεγόντων, καὶ οὐλοῦς τινὰς πλοκάμους ἀναπλεκόντων. *Audivit execrandos Poëtas dicentes Hyacinthinas ejus comas & crispas quosdam concinnos nectentes.* De his comis, qui plura cognoscere velit, adeat Viros majores, quam ut a Juvene satis pro meritis laudari possint, Hieron. in Ezechiel. cap. XVI. num. 10. Salm. ad Tertull. Pall. p. 214. & in Solin. p. 133. 701. & 860. Casaub. ad Persium. Sat. I. ῥ. 31. & Bochart. Hieroz. Part. post. libr. V. cap. V.

IX. Si vero de purpureo colore intelligendi essent capilli hyacinthini, quo referri deberent ingenue ignorare me confiteor, nisi *purpureum* per pulcrum explicare velis, ut passim apud Poëtas. Adeas Sitzmannum ad Boëthium Conf. Phil. libr. I. Metr. VI. & Torrent. ad Horat. libr. IV. Od. I. ῥ. 10. Vel etiam ad fabulosam Nisi comam referre, de qua Ovid. libr. I. Art. ῥ. 331. & Tibull. libr. I. El. IV. ῥ. 57.
quae

quae videtur propius ad flavum colorem, accessisse, cum Auctor Ciris ψ. 121. eam *roseum crinem* appellet. Sed hae fabulae & tamen quod sciam, soli tantum in historia fabulosa Niso adscribuntur. Sed forte quis objicere posset locum Silii VII. ψ. 446.

Ast alius nivea comebat fronte capillos

Purpureos, alius vestis religabat amictus.

Verum hunc locum mala interpunctatione laborare, & *purpureos* non ad *capillos*, sed ad *amictus* referendos esse post Nob. Heinsum ad eum locum ostendit unicus hujus Poëtae Interpres Drakenborchius. Similis est quoque Anacreontis locus carm. XXVIII.

Ἐπὶ πορφύρεαις χαίταις

Ἐλεφάντινον μέτωπον.

Sub violaceis (seu nigris

ut Faber) capillis

Eburneam frontem.

Ubi non adsentior Erudit. Barnesio, hoc modo explicanti ea verba: *Purpureas comas dixit eadem ratione, qua mox ψ. 429. τὰ μὲν μελαίνας, τὰ δ' ἡλιώσας.* Has ipse ad l. l. per *Myrteas* exponit. Sed omnino *comas*

comae nigrae intelligendae sunt, nam eidem Amicae suae adpingi voluerat κόμας μελάινας eod. carm. ψ. 7. Quare non ineleganter vertitur *violaceis capillis*, nam sic comae & alibi violis aequantur. Longus in Pastor. libr. III. p. 86. Καὶ τὴν κόμην ἐφίλησεν, ὥς τῶν ἰῶν κρείττονα. *Et comam osculata est, ut violis pulcriorem.* Et ita Μουσῶν ἰοπλόκαμοι dicuntur apud Pindarum Pyth. Od. I. ψ. 2. & ἰοβόστρυχοι Isthm. Od. VII. ψ. 33. Claudian. de Nupt. Hon. & Mar. ψ. 265.

*Non labra rosae, non colla pruinæ
Non crines aequant violæ, non lumina
flammae.*

Et hoc de *nigris capillis* intelligi oportere patet ex eo, quod apud Virg. Ecl. X. ψ. 39. & libr. IV. Georg. ψ. 275. *nigrae violæ*, & in Anthol. libr. VII. carm. 126. Κυανὰ γὰρ ἰὼν *caerulea viola* dicatur. Nemesian. Ecl. II. ψ. 41.

Pallidior buxo, violæque simillimus atrae.

Ut legit Erud. Vlitius, quamvis rectius vulgatam defendi existimem. Ita ἰοειδὴς per μέλας explicare videtur Eustatius ad Homer. II. A. p. 783.

X. De his πορφυραῖσι χάρταις, quarum meminit Anacreon, non dubito, quin intelligi

telligi debeat locus in Cant. sect. VII. comm. 5. *Quod in capite tuo impositum est tibi simile est coccineo, & coma capitis tui similis est purpurae.* Latina versio, Belgae ceterique fere habent *vitta capitis*, melius LXX. *πλόκιον κεφαλῆς, coma capitis.* Aptius certe videtur *coma*, cum in tota hac descriptione non vestes & indumenta, sed ipse corporis habitus & apta membrorum dispositio memorentur. Et satis insolens esset laudandi genus, si quis alicujus virginis vestes celebraret, quae ipsa formae pulcritudine & morum elegantia proprias sibi haberet laudes. Res tamen non caret exemplo. Ita e profanis Scriptoribus Euripides in *Hecuba*. ὧ. 463.

Ἀρτέμιδος τε Θεᾶς
Χρυσέαν ἄμπυκα
τόζα τ' εὐλογήσω.
*Dianaequae Deae
Auream vittam
Arcusque celebrabo.*

Propensior tamen sum, ut per *comam* vertatur, praecipue praeuntibus Viris eruditis, inter quos nomen profitentur cum aliis Lucas Brugenſis, Mercerus & Grotius in notis, qui ita scribit: *Coma capitis tui sicut purpura. Sic apud Poëtas purpurea Nisi coma.* Ego, uti ejus versioni accedo,
fic

sic de *coma Nisi purpurea*, quae ad flavum colorem accedebat, adsentiri non possum, cum omnino de nigra intelligendum putem, uti jam de purpura nigricante superius vidimus, & ipsa se *Sponsa nigram* vocat Cant. cap. I. comm. 3. Ceterum תלת, quae vox in textu Hebraeo invenitur, notat proprie *rarum* seu *tenu filum*, & לך, *tenuis*, ut de capillis tenuibus, quos *molles* dicunt Latini, accipienda erit sententia. Scite igitur per πλόκιος verterunt οι LXX. quae vox deducitur a πλέκειν, & notat illud quod facile convolvi potest. *Molles* autem *comae* maxime commendari Veteribus solebant. Tibull. libr. I. El. IX. v. 9.

Quid tibi nunc molles prodest coluisse capillos,

Saepeque mutatas disposuisse comas.

Horat. Art. Poët. v. 33. Statius IX. Theb. v. 375. Αβροχαίτας κοῦρος *molli caesarie puer* laudatur apud Anacr. carm. VI. De hac coma posset quoque explicari Hom. Od. Ψ. v. 158. ubi οὔλας κόμας memorat, id est, *molles*. Suid. in hac voce. Vulgo *crispas* vertitur. & fortasse rectius, certe Schol. Parv. ad Hom. Od. Z. v. 231. & Hesych. οὔλας vertunt συνεστραμέναις. Ali-
ter Schol. Call. in Delum v. 302. οὔλος ἐθέ-
ει-

ἐθέραις, id est, ὁλόκληρῃ ταῖς θρίξιν, τουτέστι, λαμπρὸς ταῖς ἀκτίσιν, probante Vulcanio, & Spanh. ad Call. Jovem. v. 52. De flexis tamen capillis exponit Salm. ad Capit. in Pertin. cap. XII. Cui adde Alciph. libr. III. Ep. I. & LV. Polluc. libr. IV. cap. XIX. segm. 134.

XI. Antequam vero hunc e Cantico locum missum faciam, verba quae in eodem versu sequantur, quoniam etiam ad ornatum capillorum pertinere existimem, brevi percurram. Sequitur autem מלך כרהטים, *Rex vinctus est in ambula-
cris*. Ita plerique vertunt, ut indicetur Regem perpetuo morari in ambulacris ante aedes suas, ut Sponsam videret. Sed si haec interpretatio recipiatur, statui deberet, Sponsam se semper ante aedes Regis ostentare, ut videretur, quod an satis Virgini conveniens sit, admodum dubito. כרהטים Prima significatione notant *cana-
les*, quam retinet Cl. Michael ad Cant. p. 696. ut os, gustur, labra, nares & ube-
ra significantur. Sed ad hae corporis par-
tes eo nomine recte laudentur, quod ca-
nales sint, quodque per eas aqua, five
quacunque honestiori appellatione expri-
mere mavis, transeat, aliis dijudicandum
relinquo. Ego quidem pollicem non pre-
mo.

mo. Verum refero potius ad *plectas* seu *ordines capillorum*. Olim enim foeminae *plectas* capillorum inter se convolvere, & ad verticem capitis seu quocunque alio loco colligare solebant, ut certis ordinibus & quasi canalibus distinguerentur. Hic ornandi modus clarius ex nummis percipitur, in quibus expressae sunt hae capillorum distinctiones.

EO respicit Juvenal. Sat. VI. v. 504.

*Tanta est quaerendi cura decoris,
Tot premit ordinibus, tot adhuc compagi-
bus altum
Aedificat caput.*

Neque ab hoc ornandi genere alienos existisse Judaeos colligo ex Judic. sect. XVI. comm. 13. *si attexueris septem cincinnos* (per

σειράς

respōs multo rectius vertuntur oī LXX.) *capitis mei ad jugum textoris*. Hebraea vox deducitur a חלף, *transiit, permeavit*, unde חלוף, *transitus*, & hinc מחלפות *crinium plectae*, adeoque optime cum voce רהטים convenit; canales enim transitus sunt aquarum. Neque satis commode per *cincinnos* vertitur, qui sunt capilli in ordines flexi, potius dici deberet, *crinium ordines* vel simpliciter *crines*. Quo sensu *senos crines* per *senas crinium plectas* seu ordines explicamus apud Fest. in *Senis Crinibus*: *Senis crinibus nubentes ornantur, quod hic ornatus vetustissimus fuit*. Cum Dion. Goth. ad eum locum, Lipsio ad Tac. libr. III. Ann. exc. i. Taubm. ad Plaut. Most. Act. I. Sc. III. v. 69. & Salmas. ad Solin. p. 339. A quo tamen more suo in diversa abit Is. Vossius ad Melam libr. I. cap. IX. lin. 110. Praeterea hanc vocis רהטים explicationem firmari puto e Cant. cap. I. comm. 10. ubi est: *Decorae sunt genae tuae בטורם*, in *ordinibus*: ubi intelligo capillorum spiras in capite dispositas, quam expositionem juvat Syriacus Interpretes, uti docet Michael ad Cant. p. 600. Hae etiam crinium plectae per vocem צמה exprimi videntur Cant. cap. IV. comm. 1. & 3. cap. VI. comm. 7 Jesaiae cap. XLVII.

comm. 2. per πλέγματα in Epist. I. ad Timoth. cap. II. comm. 9. & ἐμπλοκὴν τριχῶν. Epist. I. Petr. sect. III. comm. 3. Ea ratione est Jesaiae cap. III. comm. 24. מַעֲשֵׂה מַקְשָׁה, *opus pexum*, quod de hac crinium dispositione intelligo. Hae enim crinium plectae elegantissimi ornatus habebantur, quo tempore laetitiae uterentur, ideoque recte calvitiei opponitur, quoniam in captivitate tonsae essent mulieres. Sava- ro ad Sidon. Apoll. libr. II. Ep. II. & Brouckh. ad Prop. libr. IV. El. IX. v. 38. Itaque priorem Cantici locum ita explico, Regem amare ordines capillorum & compositos crinium comtus. In eundem fere sensum hunc locum accepisse videtur Theodoretus ad Cant. p. 1078. Edit. Sirmondi, & Pagninus in Thes. Ling. Sanctae scribit in hac voce. *R. Jonah: ligatus in fistulis (aut canalibus) id est, in comis capillorum ejus, similibus fistulis.* Varia collegit A Lapide ad Cant. p. 307. אֶסּוּר autem recte explicari posse de eo, qui alicujus rei desiderio capitur monet Michael ad Cant. p. 696. Ita *vincire* & *vinctus* Latini passim Amori tribuunt. Tibull. libr. I. El. I. v. 55.

*Me retinent vinctum formosae vincla
Puellae,*

Ubi

Ubi alia Brouckh. & Tibull. libr. I. El.
V. 47.

*Vidi ego qui juvenem seros sprevisset amo-
res,*

*Post Veneris vinclis subdere colla se-
nem.*

Piërius ad Virg. libr. VIII. Aen. 394.
Devinctus legitur, quod amoris proprium est,
& vinculum in Mysticis significationibus
amorem denotat. Atque ita huic explica-
tioni eleganter convenit Epigramma in An-
thol. libr. VII. carm. 39.

Χρυσῆς εἰρύσσασα μίαν τρίχα Δωρὶς ἐθεί-
ρης,

Οἷα δορυκτῆτοισι δῆσεν ἐμὰς παλάμας.

Αὐτὰρ ἐγὼ τοπρὶν μὲν ἐκάγχασα, δεσμὰ
τινάξαι

Δωρίδος ἡμερτῆς εὐμαρὲς οἴομεν.

*Aureum extrahens unum pilum Doris co-
mae,*

Ut bello captas ligavit meas manus.

*Sed ego prius quidem risi, vincula per-
fringere*

Doridis amabilis facile ratus.

Porro de his crinium plectis confer. Casp.
Barthol. de Inaur. Vet. p. 9. Salm. de Co-
ma. p. 570. Et Hennin. ad Juven. Sat. VI.
502. Quamvis ille plurima ab hac re alie-

na adferat. Sed e diverticulo in viam redeamus.

CAP. V.

ARGUMENTUM.

- I. Κυάνεαι κόμαι. Κυάνεος est niger. II. Caeruleae comae cujus sint coloris. Caeruleus pro nigricante, quod sequentibus paragraphis probatur. III. Quoniam nocti caeruleae epitheton additur, quae ceteroquin dicitur atra, furva &c. IV. Quia Plutonis equi caerulei, omnia enim, quae ad inferos pertinent, nigro colore describuntur: Parcae Deae infernales. Cymba Charontis nigra. Ovid. ill. Seneca Emend. V. Eadem ratione Mors caerulea & nigra. Albin Expl. Gorallus notatus. VI. Caeruleus idem quod ferrugineus. Ferrugineus pro nigro. Virg. expos. Thylesius refut. VII. Neptunus Κυανοχαίτης & caeruleus dicitur. Caerulea coma Diis Marinis tribuitur. VIII. Caerulea coma de nigro colore accipi debet, quia aqua nigra dicitur, Πολιδὲς epitheton fluctuum & capillo-

*pillorum. Λευκαίνειν mare dicitur ventus.
Heliod. expos.*

§. I. **C**ONveniunt Hyacinthinae co-
mae, de quibus egimus, cum
κυανέαις. Sic κυάνεος per μέλας variis locis
exponit Erudit. Salm. in Plin. Exerc. quem
tamen praecipue consule p. 93. & 133. Ma-
gium adde libr. III. Misc. cap. XIV. &
Munck. ad Anton. Liber. cap. XX. p. 167.
Quod etiam colligas licet e Servio ad Virg.
libr. IV. Aen. v. 146.

*Cretesque Dryopesque fremunt, pictique
Agathyrfi.*

*Picti autem non stigmata habentes, sicut gens
in Britannia, sed pulcri, hoc est, cyanea co-
ma placentes. Cum ex Ammiano Marc.
ostendat Turneb. libr. XXIV. Adv. cap.
XXVI. & Salm. ad Sol. p. 133. Agathyr-
fos caeruleos seu nigros habuisse crines.
Hac significatione vox κυάνεος saepissime
apud Graecos Scriptores reperitur, qua de
re ne quis dubitet, pauca loca apponam.
Ita enim κυάνεος νέφος θανάτου, nigrae nubes
mortis est in Anthol. libr. III. cap. V. carm.
22. Quod per *nigrum* vertendum esse, ex
eo colligitur, quoniam cap. XXXII. ejusd.
libri carm. 11. μέλας κυάνεος θάνατος con-
jugatur, & libr. VI. cap. XXVI. carm.*

12. μέλας θάνατος occurrat. De Serpenti-
bus ex auro factis scribit Heliod. libr. III.
Aethiop. p. 133. Οἱ δὲ ἦσαν τὴν μὲν ὕλην
χρυσοῖ, τὴν δὲ χροῖαν κυάνεοι. Ο γὰρ χρυσὸς
ὑπὸ τῆς τέχνης ἐμελαίνετο. *Erant autem ma-
teria aurei, colore vero caerulei. Aurum
anim arte denigrabatur.* Vide Eust. ad Ho-
mer. Od. II. p. 272. & Hesychium in hac
voce. His comis Ulyssēm ornavit Miner-
va apud Homer. Od. II. ῥ. 176. Et He-
ctoris capilli eodem modo describuntur
apud Eund. II. X. ῥ. 401.

Ἀμφὶ δὲ χαῖται

Κυάνεαι πίναντο.

Circum autem comae

Cyaneae admovebantur.

Et Bacchi in Hymn. Bacchi seu Latronum
ῥ. 4.

Καλαὶ δὲ περισσεύοντο ἔθειραι

Κυάνεαι.

Pulcri vero concutiebantur crines

Cyanei.

Anthol. libr. VII. carm. 93. Ita Κυανόφρων
apud Theocr. Idyll. IV. ῥ. 59. & XVII.
ῥ. 53. est *habens nigra supercilia.* Quod
Idyll. XX. ῥ. 24.

Ἐπ' ὀφρύσι λάμπε μελαίναις.

Sub superciliis splendebat nigris

II. Κυανέαις autem eadem esse videntur *Caeruleae Comae*. *Caeruleus* enim hac in re color nullus alius, nisi valde me fallat ratio, erit, quam niger seu nigricans. Serv. ad Virg. libr. VII. Aen. v. 198. *caerulum est viride cum nigro, ut est mare*. Quo modo Curtius libr. III. cap. III. §. 19. *Hoc caerulea fascia albo distincta circumibat*. de purpura nigricante accipi potest. Consule Doctissimum Virgilii Interpretem La Cerdam ad libr. V. Aen. v. 10. Columnam ad Ennii fragm. p. 284. Edit. Cl. Hesselii, Turn. Adv. libr. XIV. cap. IV. Noris. ad Cenotaph. Pisan. Diff. III. cap. V. p. 391. Cuper. Apoth. Hom. p. 52. Ex quibus aliisque explicari possunt loca, quae attulit Auctor Artis Crit. Part. II. sect. II. cap. I. num. 5 & 6. Nec asymbolus venit Servius ad Virg. libr. V. Aen. v. 122.

*Centauro invehitur magna, Scyllaque
Cloanthus
Caerulea.*

*Aut nigra aut alta carina, omne enim altum
nigrum est*. Hinc μέλαινος est epitheton navis apud Dionys. Descript. Orb. v. 709. Orpheum. Argon. v. 265. & 480. Pro quo est κυανόπρωρος apud eundem v. 1201. *nigram habens proram*. & sic κυανέμβολοι
F 4 πρῶ-

πρώται sunt prorae nigro colore tinctae apud Aristoph. in Ranis ψ. 1353. & Equis ψ. 551. Nam ita malo, quamvis alii vertant, *Rostra mare secantia.*

III. *Caeruleum* autem hunc colorem saepe pro nigro apud Latinos Scriptores poni aliis etiam exemplis probare non erit perdifficile. Tibullus purissimi oris Poëta nocti *caeruleae* epitheton tribuit libr. III. El. IV. ψ. 17.

*Jam nox aetherium nigris emensa quadri-
gis
Mundum, caeruleas laverat amne ro-
tas.*

Jure suo summum Latiae Musae Decus Brouckh. hic loci *caeruleum* per nigrum exponit, & alia hanc in rem adfert Poëtarum loca, cujus explicationem firmat Ovid. libr. XV. Met. ψ. 187.

*Et jubar hoc nitidum nigrae succedere
nocti.*

Et German. Arat. Phaenom. in Capricor-
no ψ. 292.

*Et cum terrores auget nox atra mari-
nos.*

Sic quoque Ovidius V. Met. ψ. 72. Sil.
Ital.

Ital. libr. V. ψ. 36. & 127. *Furva nox* apud Martian. Cap. lib. VI. de Nupt. Phil. p. 191. *Fusca* apud Nob. Heinsum ad Claud. in Rufin. libr. II. ψ. 325.

IV. Haec vocis *caerulei* significatio praeterca firmatur ex Ovid. libr. IV. Fast. ψ. 446.

Hanc vidit & visam Patruus velociter auferit,

Regnaque caeruleis in sua portat equis.

Agit ibi de Plutone Inferorum Deo, cui *caeruleos* equos adscribit, quos *κυανότριχας ἵππους* dixerat Orpheus Argon. ψ. 1192. Cuilibet autem, qui modo in Veterum scriptis non omnino hospes, satis compertum est, omnia, quae ad Inferos pertinent, nigro colore effingi. Sic Plutoni nigrae pecudes sacrificabantur. Tibull. libr. III. El. V. ψ. 33. Sil. Ital. libr. I. ψ. 119. Val. Max. libr. II. cap. IV. ex. 5. unde Statius IV. Theb. ψ. 449. est explicandus, qui de Inferorum sacris agit scribit:

Tum fera caeruleis intexit cornua fertis.

Ipsa Pluto *Ater*, apud Virg. libr. VI. Aen. ψ. 127. *Niger*, apud Ovid. II. Her. ψ. 72. & Silium VIII. ψ. 116. *Αἰδην μέλανα* vocat Diog. Laërt. libr. V. segm. 79. & *κυά-*

veas dicuntur Parcae apud Hesiod. Scuto Herc. ψ. 249. & in Anthol. libr. III. cap. V. carm. 25. Parcas autem Inferorum Deabus annumeratas esse monuerunt Viri Docti ad Lycoph. Cass. ψ. 1137. & Brouckh. ad Tibull. libr. III. El. III. ψ. 35. Ita Charontis cymba *caerulea* dicitur apud Virg. libr. VI. Aen. ψ. 410.

Caeruleam advertit puppim, ripaeque propinquat.

Ubi conferri potest La Cerda, & Seneca in Herc. Oetaeo ψ. 1963.

*Non me gementis stagna Cocyti tenent,
Non puppis umbras furva transvexit meas.*

Ita lege cum Nobil. Heinsio ad Ovid. libr. III. Met. ψ. 273. cum vulgo *curva* vel *fulva*, quod etiam in duobus MSS. inveni, legatur. Atque ita hanc puppim *καρ-
νένυ* vocat Antipater in Anthol. libr. III. cap. XXXIII. carm. 16. Alia mittimus, ne in re notiori longiores simus.

V. Auctor de morte Drusi, qui falso Albinovanus dicitur, ψ. 93.

*Lumina caerulea jam jam natantia mor-
te,
Lumina fraternas jam subitura ma-
nus.*

Ubi

Ubi Gorallus haec notat : *Caerulea mors dicitur, ut ab Horatio pallida, quod caeruleos, hoc est, lividos vultus mortuorum reddat.* Idem observavit Erud. Clericus in Arte Crit. Part. II. sect. II. cap. I. §. 6. Verum liceat mihi aliam ac Vir Doct. sententiam amplecti. Certe eleganter Horatius, quem imitatus videtur Seneca Herc. Fur. v. 554. mortem dixit *pallidam*, quod pallentes homines faciat ; unde *pallida regna Ditis* apud Lucan. libr. I. v. 455. & passim. Non autem eadem mors potest dici homines *caeruleos*, id est, nigros facere. Nam *caeruleus* & *pallidus* opposita mihi videntur. Tutius igitur, mea quidem sententia, hoc epitheton ad ipsam mortem retulisset, praeunte Horatio libr. I. Od. XXVIII. v. 13.

Nervos atque cutem morti concesserat atrae.

Tibull. libr. I. El. III. v. 3.

Me tenet ignotis aegrum Phacacia terris,

Abstineas avidas Mors, precor, atra manus.

Abstineas Mors atra, precor.

Inspice eundem libr. I. El. XI. v. 33. &
Orph,

Orph. de Lapid. p. 216. Mors enim erat inter Deos infernales, & hinc *atris alis circumvolare* dicitur apud Horat. libr. II. Sat. I. v. 58. & *Tenebris adoperta caput* a Tibull. libr. I. El. I. v. 84. Postea vidi eo nomine Gorallum jam castigasse egregium Litterarum Humanarum Vindicem Burmannum ad Val. Flacc. libr. III. Arg. v. 400.

VI. De *caeruleo* colore alibi Brouckh. ad Tibull. libr. I. El. IV. v. 37. tradit, esse e rubro & nigro mixtum, cum eundem esse ferrugineo ostendat ex Phil. libr. IV. Georg. v. 183. & Nonio. *Ferrugineum* autem idem esse ac marinum seu nigricantem docet Plaut. Mil. Glor. Act. IV. sc. IV. v. 43.

Palliolum habeas ferrugineum, nam is colos thalassicu' est.

Non fatis accurate Bayfius de Re Vest. cap. II. *Ferrugineus est color ferro ardenti hand absimilis.* Nam potius nigrum fuisse vel ad nigrum proxime accessisse docet ad eundem Virg. locum Servius: *ferruginei, id est, nigri coloris.* Vide ibidem alios Interpretes. Hinc in Eclipsi Solem *obscura ferrugine* caput texisse scribit Virg. libr. I. Georg. v. 467.

Cum

Cum caput obscura nitidum ferrugine texit.

Ubi Serv. *Ferrugo est purpura nigrior.* Ut in Gloss. *Ferrugo*, πορφύρα μέλαινα. Virgilium vero de colore nigro accipi debere ex eo constat, quod Prop. libr. III. El. III. ῥ. 56. Soli deficienti *atratos* adscribat *equos* Hinc Apocal. cap. VI. comm. 12. dicitur ὁ ἥλιος ἐγένετο μέλας. Et ita Equis Plutonis aurigantis addit habenas *obscura ferrugine tinctas* Ovid. libr. V. Met. ῥ. 404. Eodem modo *atra ferrugo* est apud Ovid. libr. XV. Met. 789.

*Caerulus & vultum ferrugine Lucifer
atra
Sparsus erat.*

Hoc quoque in uno e suis MSS. reperisse se testatur Brouckh. apud Tibull. libr. I. El. IV. ῥ. 37.

Quamvis praetexens nigra ferrugine Coelum.

Cum vulgo *pieta* legeretur. Plura de hoc colore disputat J. G. Vossius in Etym. Voce *Ferrum*. H. Vossius ad Catull. p. 217. Passer. Prael. ad Cat. p. 55. Quare non adsentior Thylesio, qui satis erudite de coloribus scripsit, cap. VI. existimanti, fer-

rugineum, si ita adhibeatur, pro funesto, tristi poni. Sic a Virg. libr. IV. Georg. v. 183. *Hyacinthos dici ferrugineos*, quia puerum casu interfectum Apollo diu luxit. Sed faniora ad Virgilium proferunt La Cerdam secuti Taubm. & Emmen. *Cymbam Charontis ferrugineam* apud Virg. libr. VI. Aen. v. 303. eodem modo explicat: *Quoniam ea una loco sandapilae mortuos omnes vespillo indefessus transvectat*. Verum non litat, neque enim cogitabat omnia Inferorum nigra describi. Haud rectius Virgilii locum libr. VI. v. 410. explicat Cerda, qui ideo *cymbam Charontis caeruleam* dici existimat, quod *caeruleus color detur undis & mari*.

VII. Sic satis probavimus colorem *κυανέου* & *caeruleum*, si non omnino nigrum, saltem non multum a nigro diversum fuisse. Hujus coloris comae adscribi solent Diis Marinis, unde Neptunus apud Graecos Poëtas *κυανοχάιτης*, id est, *caerulea caesarie ornatus* audit. Agathias in Anthol. libr. IV. cap. XV. carm. 3. Orpheus Argon. vs. 343. Eustat. ad Hom. Il. A. p. 109. & Il. B. p. 268. ubi addit hanc ob causam Neptuno etiam *θάυρους μέλανας θύεσθαι*, *nigros immolari tauros*. Suid. *κυανοχάιτης, μελανόθριξ, πορφυρόθριξ, ὁ Ποσειδῶν*. *Nigram, seu purpuream comam habens, Neptunus.*
Homer.

Homer., Il. N. v. 563. & O. vf. 174. Hymn.
in Nept. vf. 8. Hesiod. Theog. vf. 278.
& ita *Caeruleus* dicitur ab Ovidio libr. I.
Met. vf. 272.

Sed illum

Caeruleus frater iuvit auxiliaribus un-
dis.

Prop. libr. III. Eleg. V. vf. 15.

Ab miser , Alcyonum scopulis adfigar
acutis.

In me caeruleo fuscina sumta Deo est.

Neque solum haec coma datur Neptuno,
sed & aliis quibuscunque Maris Fluvio-
rumque Diis. Sic Nerei Filiam Pano-
pen, mortuo Achille, crines solvisse scri-
bit Auctor de Morte Drusi. vf. 435.

Illi caeruleum Panope Matertera crinem
Solvit , & indignas fletibus auxit a-
guas.

De Tigride Ovid. libr. I. Art. vf. 223. Ubi
Amatoribus consilia dat Virginibus suis ex-
plicandi depictas tabulas , quae in trium-
pho traducerentur :

Hic est Euphrates , praecinctus arundine
frontem :

Cui

*Cui coma dependet caerulea, Tigris
erit.*

De Cyane in stagnum nominis sui muta-
ta Ovid. libr. V. Met. vs. 432.

*Primaque de tota tenuissima quaeque li-
quescent,
Caerulei crines digitique.*

Huc referendus etiam est Pindarus O-
lymp. Od. VI. vs. 50. ubi Pitana Nympha
dicitur Neptuno peperisse

Παῖδ' ἰοβόρευρον Εὐάνδραν.

Filiam violaceis comis Euadnen.

Quod de nigris capillis intelligendum esse
docuimus supra. p. 76. Alectus crines *cae-
ruleos* facit Virgil. libr. VII. Aen. vs.
346.

*Huic Dea caeruleis unum de crinibus
anguem
Conjicit.*

Ejus enim crines anguibus intermixti erant,
qui apud Poëtas *caerulei* & *atri* dicuntur.
Claud. libr. I. in Ruf. vs. 119. Ovid. libr.
X. Met. vs. 349. Hinc Horat. libr. IV. Od.
ult. vs. ult. emendat ingeniosissimus Bentle-
jus, improbante tamen Erud. Cuningamio
Anim. in Bentl. cap. XI. p. 159. Omnia de-

denique, quæ ad mare pertinent *caerulea* describere Veteres. E multis vide Stat. ad Tibull. libr. I. El. VII. & Schegk ad Vell. Paterc. libr. II. cap. LXXXIII.

VIII. Hoc modo potissimum vertendum esse *caeruleum maris colorem* per colorem nigricantem colligi etiam potest ex Festo in *Aquilus color*: *Aquilus color est fuscus & subniger*. . . . *Aquilus autem color ab aqua est nominatus, nam cum Antiqui duos omnino naturales nossent album & nigrum, intervenirent autem is quoque, qui ita neutri similis est, ut tamen ab utroque proprietatem trahat, potissimum ab aqua eum denominarunt, cujus incertus est color.* Adeas ibi moneo Litteratorum Principem Jos. Scaligerum, Casaub. & Torrent. ad Suet. Aug. cap. LXXIX. Munck. ad Anton. Liber. cap. XX. Salm. ad Trebell. Poll. Trig. Tyr. cap. XXX. Inde μέλαν ὕδωρ est apud Theocrit. Id. XIII. ῥ. 49.

Κατήριπε δ' ἐς μέλαν ὕδωρ.

Cecidit vero in nigram aquam.

Et *mare nigrum* apud Caton. in Diris ῥ. 55.

Nigro multa mari dicunt portenta natare.

Similia Orpheus de Lapid. in Galact. ῥ. 21.

G

Horat.

Horat. libr. III. Od. XXVII. ῥ. 23. Eustat. ad Il. Δ. p. 783. & Passer. ad Prop. lib. III. El. VI. p. 446. *Caeruleus Pontus* a *cana nive* hanc ob causam distinguitur in Cat. Pith. libr. II. p. 50.

Sub tanto subitae sonuerunt pondere classes,

Caeruleus cana sub nive Pontus erat.

Non nego tamen *πολιὸν*, *album*, *canum*, etiam de fluctibus maris adhiberi, ut in Pindaro Olymp. I. ῥ. 115. Dion. Descript. Orb. ῥ. 879. & Anthol. libr. I. cap. LVI. carm. 1. & VII. carm. 138. *Πολιὸν κύμα Πόντου*, *canus fluctus Ponti*, cum *πολιὸς* de canis etiam capillis ponatur. Ut apud Aristoph. Equit. ῥ. 517. Lucian. Herc. Gall. p. 365. Anthol. libr. VII. carm. 140. & 146. Alia habet Duportus prael. in Theoph. cap. II. p. 211. Sed hoc intelligendum censeo, non de toto mari, sed de summitate fluctuum, quod discrimen inter colorem maris & fluctuum agnoscit Alciphron libr. I. Ep. I. Atque ita *κύματα* vel *θάλασσαν λευκαίνειν* dicitur ventus in Anthol. libr. I. cap. LVI. carm. 11. & apud Orph. ῥ. 457. Eo sensu *canum mare* dixerunt Latini. Serv. ad Virg. libr. VIII. Aen. ῥ. 672. & Bulaeus ad Val. Flacc. libr. III. ῥ. 32. Cani capilli hac significatione spumanti mari comparantur

tur ab Eunapio Vit. Phil. p. 123. Δια
πληθος πολιων τριχων αφριζουση θαλασση προσ-
εμφερης και υπαργυριζουσα. *Ob multitudi-*
nem canorum crinium spumanti mari similis,
& argenti instar albicans. Neque me mo-
vet, quod Thetis Dea marina dicatur
Χρυσόθειρα, *Auricoma* apud Heliod. libr.
III. Aethiop. p. 129.

Τάν Θέτιν αείδω, χρυσόθειρα Θέτι.
Thetin canto, auricoma Theti.

Nam idem erit ac καλλιέθειρα, *pulcricoma*.
Χρύσεος enim Graecis passim pro pulcro po-
nitur. Orph. de Lapid. Prooem. v. 35.
Videatur Brunnerus ad Palaeph. Incred.
cap. XIX. & Marcilius ad Aur. Carm. Pyth.
p. 6.

C A P. VI.

ARGUMENTUM.

I. *Coma Myrtea quae fuerit.* Horat. expo-
nitur. II. *De myrtea coma varians le-*
ctio in Tibullo. III. *Apollo an habuerit*
myrteam comam. Ovidius expl. IV. *De*
myrtea coma alia adferuntur. Υπόξανθος,

ὑπόπυρρος, *subflavus*. V. *Euphranor co-*
marum Pictor celeberrimus.

§. I. **H**Aec sunt, quae de colore nigro
potissimum dicenda haberem,
paucis nunc inquirendum duxi in eum co-
marum colorem, quem *myrteum* appellant
Veteres. Colorem hunc inter flavum &
nigrum medium fuisse indicat Porphyrio
ad Horat. libr. III. Od. XIV. vs. 22. *Co-*
lorem myrteum (sic enim legendum, non,
ut est in editis, *myrrheum*) *in crinibus ho-*
die quoque dicunt, qui medius est inter fla-
vum & nigrum. In ipso quoque Horatii lo-
co vulgo aliter legitur, nec de vera lectio-
ne convenire potuit inter Doctos :

Dic & argutae properet Neaerae
Myrrheum nodo cohibere crinem.

Sic Torrent. aliique edidere, qui *Myrrheum*
exponunt per *myrrha delibutum*. Et ita
hunc locum laudat Brouckh. ad Prop. libr.
III. El. XII. vs. 28. De re ipsa Ovid. libr.
III. Met. vs. 555.

Sed madidus myrrha crinis.

Et Scacchi Myroth. libr. I. cap. LII. *Mur-*
reum edidit Angliae decus Bentlejus, & ita
se in pluribus MSS. invenisse testatur, prae-
sertim in integerrimo codice Graeviano,
quem

quem optimum etiam cenſet Cl. Burm. ad Petron. cap. XII. & Brouckh. ad Prop. libr. III. El. XII. vſ. 28. Si autem eam lectionem recipiamus, forte de odoramento, quod ex lapide murra fiebat, intelligi debet Horat. Hoc unguentum memorat Pompon. l. 21. §. 1. ff. de aur. arg. leg. *Unguentis legatis non tantum ea legata videntur, quibus ungimur voluptatis cauſa, ſed & valetudinis: qualia ſunt commagena, glaucina, crina, roſa, murra.* Non equidem ignoro pro *murra* Viros Doctos legendum cenſere & *myrrha*. Sed receptam lectionem retinere tutius videtur, cum ea commodiſſimo ſenſu explicari & intelligi poſſit. Vide etiam Brouckh. ad Prop. libr. III. El. VIII. ſ. 22. Tandem nuperrime *myrteum* in contextum Horatii recepit Cuninchamius, qui certe ſibi propitium habet Porphy. & plures alios Codices. Si quis tamen aliam lectionem praeferre velit, non magnopere pugnamus.

II. Eodem fere modo variant libri in Tibull. libr. III. El. IV. ſ. 27.

*Intonſi crines longa cervice fluebant,
Stillabat ſyrio myrrhea rore coma.*

Ad hunc enim locum Ill. Scaliger, ut & Statius, *myrtea* in ſuis libris legi, teſtatur, & veram hanc eſſe lectionem jam

viderat ad Horat. l. l. Chabotus, & Cl. Salmasius ad Solin. p. 747. eamque recepere Viri Cel. Graevius & Brouckh. Improbavit tamen Spanhem. ad Callim. Hymn. in Apoll. §. 38. At certe Elegantiis Tibullianis magis convenire videtur, si legatur *myrtea*, quam *myrrhea*. Nam in eodem versu dixerat, *syrio rore stillare comam*. Adeoque supervacaneum videri posset addere myrrha delibutam fuisse.

§. III. Tanto magis sese mihi approbat haec lectio, cum putem ostendi posse, Apollinis, de quo Tibull. agit, comam fuisse inter nigram & flavam, adeo, ut judicari vix posset, utrum potius flava an nigra dicenda foret. Hoc docuit me Athenaeus libr. XIII. Deipn. cap. VIII. ubi scribit, a Pictoribus Apollinis comam pingi nigram, a Poëtis vero ut auream, id est, flavam describi; adeoque non omnino ab re videtur cogitare Apollinis comam myrteam fuisse: praesertim, cum sententiam meam aliquo modo confirmare videatur Ovid. libr. I. Am. El. XIV. §. 9.

Nec tamen ater erat, nec erat tamen aureus illis,

Sed quamvis neuter mixtus uterque color.

His versibus Poëta myrteam Amicae suae

comam describit, quam deinde cum Apollinis confert ψ. 31.

Formosae periere comae; quas vellet Apollo,

Quas vellet capiti Bacchus inesse suo.

Si autem putasset Apollinis comam esse flavam, ridiculum se praebuisset Ovidius, si huic comae praeferri voluisset myrteos Amicae suae crines, cum jam ψ. 9. non obscure indicasset flavum capillum myrteo praeferri. Possit tamen de longitudine capillorum accipi, qua fuit insignis Apollo & Bacchus. Quod autem de Pictoribus scribit Athenaeus, deficientibus antiquorum tabulis alia auctoritate probare non possum. Attamen Aelian. libr. I. V. H. cap. XX. ejus imaginem χρυσοῦς βοστρυχούς habuisse prodit. Apud Poëtas ejus coma passim aurea describitur Ovid. libr. XI. Met. ψ. 165. Hinc χρυσοκόμης dicitur apud Pind. Olymp. Od. VI. ψ. 71. χρυσοχαίτας apud Eund. Pyth. Od. II. ψ. 29. quod per Auricomum Latini vertunt, docente Ill. Heinio ad Val. Flacc. libr. IV. ψ. 94. (auricomum autem & flavum nihil differre patet ex collatis locis Sil. Ital. libr. III. ψ. 608. & Lucan. libr. I. ψ. 402.) Virgil. libr. IX. Aen. ψ. 651. de Apolline scribit:

Et crinis flavos & saeva sonoribus arma.

Ita ibi plerique Codices, & antiquum, quod consului, exemplar membranaceum. *Albos* legunt alii praeëunte Pierio. *Ravos* maluisse videtur Nob. Heinsius, quod colligo ex nota ejus ad Sil. Ital. libr. V. §. 220. Non ineleganter igitur observat Torrent. ad Horat. libr. IV. Od. VI. §. 25.;

*Doct̃or argutae fidicen Thaleiae,
Phoebe, qui Xantho lavas amne crines.*

Eo respexisse Poëtam, quod *Xanthum flumen* dici voluerint Etymologi παρὰ τὸ ξανθὰς τρίχας ποιεῖν τοῖς λουομένοις ἐκῆσι, quod in eo loti flavi fiant capilli. De qua Etym. vide & Doct̃. La Cerdam ad Virg. libr. III. Aen. §. 350.

IV. Sed ne vagemur extra oleas, Bathyllo amasio suo, interius nigras, exterius flavas comas adpingi jubet Anacr. carm. XXIX.

*Διπαρὰς κόμας ποίησον,
Τὰ μὲν ἔνδοθεν μελαίνας,
Τὰ δ' ἐς ἄκρον ἡλιῶσας.
Nitidas comas facito,
Interius quidem nigricantes,
Exterius autem rutilantes.*

Quales, quaeso, hae aliae sunt, quam myr-
teae

teae comae? Et ita recte hunc locum explicat Barnesius. Huc refero Eunapium in Vit. Phil. p. 27. ubi nescio quae divina de Jamblichō referens, inter alia narrat, in balneo imagunculam ex aqua extraxisse, cujus
 Αἱ κόμαι μελάντεραί τε καὶ ἡλιῶσαι κατεκέχυντο. *Comae magis nigricantes & aurei confunde-
 debantur.* Hic autem color a Graecis ὑπόξανθος dici videtur. Sic Isaacius Porphyrogenitus in Charact. Graec. & Troj. apud Rutgers. in Var. Lect. libr. V. cap. XX. Patroclum describit ὑπόξανθον, & ibid. Nestorem ὑπόπυρρον vocat: Confer Pollucem Onom. libr. IV. cap. XIX. segm. 137. Quod Latini *subflavum* verterent. Suet. Aug. cap. LXXIX. *Capillum leniter inflexum & subflavum, supercilia conjuncta.* De Christo scribit Nicephorus libr. I. Hist. Eccl. cap. XL. *Caesariem habuit subflavam, ac non admodum, leniter quodammodo ad crispas declinantem, supercilia nigra.* Adeas Brouckh. ad Tibull. libr. I. El. VI. v. 8. Porro de colore myrteo ejusque pulcritudine evolve Turneb. Adv. libr. XIX. cap. VII. Salm. ad Tertull. Pall. p. 180. Salas & Erhard. ad Petr. cap. XXI. Addi merentur Viri Docti ad Anacr. Tibull. & Horatium locis laudatis, ibique praecipue, qui ea, qua est liberalitate, plurima collegit, Dacerius.

V. Antequam autem ad alia trans-
eam, in transcurso notandum, olim Eu-
phranorem peritissimum habitum fuisse in
depingendis comarum coloribus. Hinc
est, quod apud Lucian. legimus in Imagin.
p. 6. Ο μὲν Εὐφράνωρ χρωσάτω τὴν κόμην,
οἶαν τῆς Ἥρας ἔγραψεν. *Euphranor quidem
faciat colorem comae, qualem Junonis pinxit.*
De eo vide Plin. libr. XXXV. Hist. Nat.
cap. XI.

C A P. VII.

A R G U M E N T U M.

- I. *Varii tincturae modi. Lavabant crines
aqua. Schol. Juv. tent.* II. *Tinctura ca-
pillorum antiquis non probata. Statius expl.
Ingenuus est naturalis, non arte factus.
Siccus pro unguento non delibutus.* III. *Fla-
vo colore tinguebant crines, croco vel cine-
re.* IV. *Cortice nucis flavos reddebant
capillos. Meurs. & Duportus not.* V.
Scoe aurea flavas comas faciebant. VI.
Quod dicitur rutilare crines. Sen. Emend.
VII. *Cinerarii rutilarunt capillos. An fue-
rint inter muliebria ministeria.* VIII.
Nigro etiam colore comas tinguebant. IX.
Ex

Ex tinctura defluvium capillorum oritur. Canos colorabant. X. Canities enim erat indecora, quare canos etiam evellere solebant. XI. Cani tamen capilli dicuntur venerandi, honorati &c. XII. Capilli unguento illiti nitidi dicuntur.

§. I. **E**T haec quidem dicenda videbantur de colore comarum, nunc de tinctura earum videamus. Si cui minus placeret nativus capillorum color, eos colore, qui magis in deliciis haberetur, tingere solebat, ut hisce fucis & lenociniis populo placeret. Varia autem erant tincturae genera. Solebant enim aliquando simpliciter comam aqua vel fluvio lavare, ut puram & a fordibus purgatam redderent, aliquando medicamentis imbuere, nec raro auream Scobem inspergere. Lavare & aqua abluere solitos fuisse veteres capillos clarum fit ex Polyaeo libr. VIII. Strat. cap. XXXVII. *Ῥοδογούνη λουομένη τὰς τρίχας ἐρρύπτετο.* *Rhodogune lavans crines abstergibat*, ex quo capite & alia ad hanc rem spectantia peti possunt. Huc respicit Statius I. Achill. v. 178.

*Protinus ille subit, rapido, quae proxima,
saltu*

*Flumina, fumantesque genas, crinemque
no-*

novavit.

Et de Furiarum crinibus Id. libr. I. Theb.
 §. 88.

*Inamoenum forte sedebat
 Cocyton juxta, resolutaque vertice cri-
 nes,
 Lambere sulphureas permiserat anguibus
 undas.*

De Apolline Horat. libr. III. Od. IV.
 §. 61.

*Qui rore puro Castaliae lavit
 Crines solutos.*

Praecipue id receptum fuit in Nuptiis, un-
 de *adpersae comae* de nupta apud Prop.
 libr. IV. El. XI. §. 33.

*Mox ubi jam facibus cessit praetexta ma-
 ritis,
 Vinxit & adpersas altera vitta co-
 mas.*

Sic leges rectius cum Lips. ad Tacit. libr. III.
 Ann. exc. i. Hoc autem erat Ornatricum
 munus. Vet. Schol. Juven. ad Sat. VI. §. 491.
*Ornatrices igitur componentes rarum ac par-
 vum (forte paulum) aquae solent mittere,
 ac veluti ξανάζειν.* V. Barth. ad Stat. libr.
 I. Theb. §. 697. Demster. ad Rosin. libr.
 V.

V. cap. XXV. p. 412. Voss. ad Catull. p. 267.

II. Et sic quidem apud seculum prius plerumque fieri solebat. Verum invalescente luxu, ut fit, quibusvis lenociniis tingere & ornare comas coeperunt. Antiquitas talia respuebat & vitio vertebat. Hinc etenim male audit Paris, quod solus inter Heroas unguentis imbuerit capillos, teste Athen. quem ad partes vocat Torrent. cum hanc ob causam Paridem *comtum* dici ostendat ab Horat. libr. IV. Od. IX. v. 13.

*Non sola comtos arsit adulteri
Crines, & aurum vestibus illitum
Mirata.*

Et hinc non ineleganter Iarbas apud Virg. libr. IV. Aen. v. 215.

*Et nunc ille Paris cum semiviro comi-
tatu,
Maeonia mentum mitra crinemque ma-
dentem
Subnixus, rapto potitur.*

Recte ibi Serv. per *crinem madentem unguentatum* intelligit. Et unguentatum per mollem exponit Statius ad Catull. in Nupt. Manl. v. 139. Sic inter effoeminati animi signa quoque *mudentem comam*, & *compositum capillum* enumerat Cicer. Orat. post Redit.

Redit. in Sen. cap. VI. Adde Rigaltium ad Artemid. Oneir. libr. I. cap. LXXVII. Adeo etiam nimius comarum cultus improbatus fuit, & in vituperium versus, ut inhonestum haberetur nitide ornatis capillis saepius in publicum prodire, quo pertinent elegantiores Ovidii versus libr. IV. Fast. v. 307. ubi de Claudia, cui dubia fuerat pudicitiae fama, scribit:

*Casta quidem, sed non & credita: rumor
iniquus*

*Laeferat, & falsi criminis acta rea
est.*

*Cultus, & ornatis varie prodisse capil-
lis*

*Obfuit, ad rigidos promptaque lingua
Senes.*

Hinc ingenui crines apud Stat. libr. II. Silv. I. v. 41. dicti videntur illi, qui nullo fuce essent ornati:

*O ubi purpureo suffusus sanguine candor,
Sidereique orbes, radiataque lumina coelo,
Et castigatae collecta modestia frontis,
Ingenuique super crines.*

Locum integrum adscripsi, ne quis cum Junio de Pict. libr. III. cap. IX. intelligeret: crines flavo colore infectos, quoniam haec temporum & sumtuum impensa non nisi ingenuorum esset pro-

propria. Sed quis credat puerum, quem a modestia commendat Poëta, tinctura flavas fecisse comas. Verum *ingenuos crines* dicit illos, qui nullo fuco ornati sunt, & qui naturalem praeterunt colorem. *ingenuus* enim est naturalis, non arte factus, observante Grang. ad Juven. Sat. III. v. 20.

*Nec ingenuum violarent marmora to-
phum.*

Et sic *ingenui fontes* apud Aufon. Mosell. v. 65. sunt fontes non opere facti, nec machinis adsciti, sed a natura prolati, ut recte explicat Barthius. Scalig. ad Aufon. de Clar. Urb. carm. III. Salm. ad Solin p. 408. Simili sensu *colorem verum* dixit Terent. Eun. Act. II. Sc. III. v. 26. ubi recte Donat. *Quia non de cura est ac de fuco, id est, naturalis, non fucatus.* Quamvis etiam hic Statii locus optime ita intelligi posset, ut ingenui crines adscitiis comis opponantur. Ceterum inunctis capillis quoque depingitur Veritas, apud Martial. libr. X. Epigr. LXXII.

*Per quem de stygia domo reducta est
Siccis rustica Veritas capillis.*

Sicci capilli hic sunt crines unguento non delibuti, ut *sicci ignes*, in quibus nulla unguenta injiciuntur apud Lucan. libr. VIII. v. 735.

Quae

Quae lacerum corpus siccos effundat in ignes.

Adde Grang. ad Juven. Sat. IX. v. 12. Eodem modo Palladem, per quam Mentem, Prudentiam & Virtutem significabant oleo delibutam, Venerem vero, quae eadem ac Voluptas habebatur, unguento perfusam fuisse scribit Athenaeus libr. XV. Deipnos. cap. X. Videantur alia apud Illustr. Spanhem. ad Callim. Hymn. in Apoll. vs. 38.

III. Subsequentibus autem temporibus summa cura in id incubuerunt, ut, si minus propria placeret coma, eam varia colorum tinctura mutarent, & sic majorem sibi gratiam conciliarent. Omnia hic medicamenta, quae ad tingendos capillos excogitata sunt, enumerare longum foret, nec magnopere ad nos pertinent. Quare potius ipsis, a quibus haec accepimus, Medicorum filiis remittimus. Qui velit noscere, in Plinio passim obvia habebit. Consultat etiam Rhodigin. libr. XVIII. Ant. Lect. cap. X. Breviter nos in rem inquiremus. Praecipue tincturam adhibebant ad flavas reddendas comas. Patet ex Lucian. Amor. p. 901. Αἱ μὲν γὰρ Φαρμάκοις ἐρυθραίνειν δυναμένοις πρὸς Ἡλίου μεσημβρίαν, τοὺς πλοκάμους, ἴσα ταῖς τῶν ἐρίων χροιαῖς, ξανθῶ μεταβάπτουσιν ἀνθεῖ, τὴν ἰδίαν κατακρίνουσαι φύσιν. *Illae quidem medicamentis rube-*

tubefaciendi ad Solis meridiem vim habentibus, capillos perinde, ut lanarum coloribus, flavo inficiunt colore, propriam damnantes naturam. Ibi flavam tincturam diserte praefert nigrae, quod ex seqq. verbis clarius patere potest. Per ξανθὸν ἄνθος autem intelligi puto crocum. Croco enim solitos fuisse tingueret capillos scribit Tertull. de Cult. Foem. cap. VI. Video quasdam capillos croco vertere. Qua de re etiam superius monuimus. Nec tantum crocum adhibebant, sed & cinerem, ex quo lixivium faciebant, quod sapo Gallicus appellatur. Plin. libr. XXVIII. Hist. Nat. cap. XII. Prodest & sapo. Gallorum hoc inventum rutilandis capillis: Fit ex sevo & cinere. De eo videtur accipiendus Martial. libr. VIII. Epigr. XXXIII.

*Fortior intortos servat vesica capillos,
Et mutat Latias spuma Batava comas.*

De simili tinctura Ovidius III. Art. 8.
163.

Foemina canitiem germanis inficit herbis,

Et melior vero quaeritur arte color.

Ubi tamen male Micyllus haec ad colorem nigricantem refert, quem errorem cum eo

H

erra-

erravit Erudit. Kobierz. de *Luxu Roman.* lib. I. cap. VI. Alia Scriptorum, quorum testimoniis res haec clarius fieret, adducere possem, nisi mihi otium hic fecissent Lipsius ad Tacit. de Mor. Germ. cap. IV. Heins. ad Ovid. libr. III. Met. v. 440. Vossius ad Catull. p. 142. Rheinesius in Inscr. Cl. I. num. LXXXIX. Periz. ad Aelian. libr. IX. cap. IX. Aliique, quos memorare longum foret.

IV. Flavedinem capillorum praeterea sibi conciliabant Mulieres *cortice nucis*, uti colligitur ex Tibull. libr. I. El. IX. v. 43.

*Tum studium formae: comatum mutatur,
ut annos*

Dissimulet, viridi cortice tincta nucis.

Viridis enim idem est ac flavus, quod superius me probasse puto. Et ita *viridi* hoc loco explicandum esse docet nos Plin. libr. XV. H. N. cap. XXII. *Tinguuntur cortice earum lanae, & rufatur capillus prodeuntibus nuculis, id compertum infectis tractatu manibus.* Quem locum jam ad Tibull. adduxerat Eleg. Brouckh. Non libenter igitur cum illis facerem, qui putant cortice nucis tinctas esse comas, ut nigrae fierent, inter quos est Meurs. in Mantiss. ad *Luxum Rom.* cap. XXI. Et Duportus ad Theophrasti

phraſti Char. cap. II. p. 212. Idque oſtendi
exiſtimant e verſu 45. ejuſdem Elegiae :

*Tollere tunc albos cura eſt a ſtirpe capil-
los.*

Sed, quid eo probent, nullus video. Nam
albi crines aeque poſſunt, ni fallor, inter-
miſceri flavis capillis, quam nigris. Nec
in tota Elegia nigrorum capillorum fit
mentio. His tincturae generibus addi me-
retur Theocriti Schol. ad Idyll. II. γ. 88.
Θάψος γάρ ἐς ξύλον τι, ὃ καλεῖται ſκυθάριον,
ἤγουν ſκυθικὸν ξύλον, ὡς Φησικαὶ Σαπφώ. Του-
τῷ δὲ τὰ ἔρια βάπτουσι, καὶ ποιοῦσι μῆλινα,
καὶ τὰς τρίχας ξανθίζουσιν. *Thapsus enim eſt
lignum, quod vocatur ſcytharium, ſeu lignum
ſcythicum, ut dicit etiam Sappho. Illo vero la-
nas tingunt, & luteas faciunt, & capillis
flavum colorem conciliant.*

V. Inter reliquos etiam ornatus, quos
nimia excogitavit labente Rep. Romano-
rum luxuries, non infimum locum obti-
net, ſolitos fuiſſe crines ſcobe aurea inſper-
gere, ut aureum acciperent colorem. Tre-
bell. Poll. in Salon. Gall. cap. III. *Gallie-
nus cum ſuis ſemper flavum crinem condi-
dit.* Ubi plura notant Viri Docti. Com-
modus dicitur a Lampr. in Ejus Vita cap.
XVII. *Tantam habuiſſe curam capillorum fla-
vorum, ut capiti auri ramenta inſpergeret,*

quo magis coma illuminata flavesceret. Quod de eodem hoc Imperatore refert Herodian. libr. I. cap. VII. §. 9. Κόμη τε φύσει ξανθὴ καὶ οὐλῇ, ὡς, εἴποτε Φοιτῶν δι' Ἡλίου; τοσοῦτον ἐκλάμπειν αὐτῷ πυραειδὲς τι, ὡς τοὺς μὲν οἶεσθαι ῥινημα χρυσοῦ προϊόντι ἐπιπᾶσσεσθαι. *Et coma natura flava & crispa, ut, si quando in Sole ambulet, illa splenderet veluti ignis, adeo ut putaretur, exeunti scobe aurea inspergi* Confer cum hoc loco Josephum libr. VIII. Ant. cap. II. Martian. Capell. de Nupt. Phil. libr. I. p. 20. *Ipsius vero Divi auro tinctam caesariem comasque crederes bracteatas.* Gallus seu Maximianus Poëta in Catal. Pithoei p. 550.

Anne coma ex auro flava esse tibi Gentia?
an auri

Ex ipsa magis est bractea flava coma.

Eo referunt Eruditi Valerii Flacci versus libr. VI. ὕ. 709.

Et gravidæ maduere comæ, quas flore Sabæo

Nutrierat, liquidoque Parens signaverat auro.

Ubi omnino conferendi sunt Viri Cl. Vossius & Burmannus,

VI. Qui autem eo modo flavos sibi redderent

derent crines, dicebantur eos *rutilare*. Tacit. libr. IV. Hist. cap. LX. *Propexum rutilatumque crinem patrata demum caede Legionum deposuit*. Suet. Cal. cap. XLVII. *Coëgit non tantum rutilare, sed & sermonem germanicum addiscere*. Sic Livius libr. XXXVIII. cap. XVII. Gallis adscribit, *procera corpora, promissam & rutilatam comam, vasta scuta*. &c. Hanc quoque vocem, quamvis paulo alio sensu, Ovid. restituit Nic. Heinsius libr. III. Fast. v. 403.

*Cum croceis rutilare comis Trithonia Con-
jux
Coeperit.*

Et sic apud Senec. in Herc. Fur. v. 948.

*Ingenti minax
Stat ore, & ignes efflat, & rutilat ju-
bam
Cervice jactans.*

Sic ante Lipsium legebatur, quod defendit Gronovius, & duo, quos olim inspexi, MSS. Quamvis idem Gronov. ad Sen. Troad. v. 468. legere malit *jacta*. Notat autem de hac voce ad loc. laud. Vir Celeb. (cujus ego manes semper summa veneratione profecutus sum) *rutilare de capillis idem esse quod crispare*. Verum liceat dissentire.

Aliud enim probat idem ille locus, quem e Catone (vel potius Val. Max. libr. II. cap. I. ex. 5. Quamvis non dissimilia referat e Catone Serv. ad Virg. libr. IV. Aen. v. 648.) *crinem cinere rutilare*. Quod omnino de tinctura intelligi debet, ut inspecto loco patebit.

VII. Ad rutilandos autem capillos adhibitos fuisse, & ab hoc ministerio dictos *Cinerarios*, ab inspergendo scilicet cinere, censet Isaacus Vossius ad Catull. in Nupt. Manl. v. 135.

*Nunc tuum Cinerarius
Tondet os.*

Neque diversa sequi videtur. Joh. Fred. Gronovius ad Plauti Mil. Glor. Act. IV. Sc. II. v. 10. *Sed & capillos mulieres rutilabant cinere, unde Ciniflones & Cinerarii*. Vide etiam Statium ad Catulli l. l. Haec tamen non omnibus aequè probatur sententia; alii enim putant ob id *Cinerarios* fuisse dictos, quod flando in cinerem calamistros calefacerent, praecedente Varr. de L. L. libr. IV. p. 22. *Calamistri, quod his calefactis in cinere capillus ornatur. Quia ea ministrabat, a cinere Cinerarius est appellatus*. Varronis sententiam probat Acro ad Horat. libr. I. Sat. II. v. 98. Sed haec loca ab aliis ad nauscam usque sunt trita. Eorum

rum auctoritatem secuti sunt Viri Doctissimi. Pignor. de Serv. p. 398. Torrent. ad l. l. & quicunque fere de Cinerariis scripserunt. Hae autem sententiae ita conciliari posse videntur, *Cinerarios* & ab inspergendo cinere & a flando in cinerem esse dictos, habita ratione diversi muneris, cum utramque rem curare potuerint, calamistrum calefacere, & capillos cinere rutilare. Et certe *Cinerarios* & *Ciniflones* ab inspergendo cinere etiam dictos esse, ut credam, adducit Servius, qui ad libr. XII. Aen. Virg. v. 611. scribit: *Etiam ille pulvis, quo utantur Puellae, cinis vocatur, unde etiam & Ciniflones dicti sunt. Cinis ibi illud erit, quo crines flavos reddebant Puellae: jam dicit Servius, ab hoc cinere, quo flavi tinguebantur capilli, dictos esse Ciniflones, quod huic muneri essent praepositi. Interim facere cum illis non possum, qui Cinerarium putant fuisse semper inter muliebria ministeria, cum tamen mascul. genere effleratur, nec novum foret Viros etiam ad crines adhibitos fuisse. Sic enim Tonsores memorantur apud Grut. Insc. p. MCXVII. num. 8.*

V. φ. F.

T. SALLUSTIUS. T. L. PUSSO
TONSOR.

H 4

Aequē

Aequae ac *Tonstrices* apud eundem p. DXCIV.
num. 4.

SEXTIAE. L. TERTIAE
TONSTRICI
SEXTIA. XANTA
SCR. LIBRARIA
EM. OL. II.

Simili ratione βαφεὺς *tinctor comarum* ap-
pellatur in Anthol. libr. II. cap. IX. carm.
15. Inspiciendi sunt V. D. ad Petron. Sat. cap.
CXXVIII. init. Bernart. ad Stat. libr. I.
Silv. p. m. 71. Petrus Moll ad Longi
Pastor. p. 21. & Ill. Spanhem. ad Call. Lav.
Pall. ψ. 21.

VIII. Neque solum flavum colorem me-
dicamentis sibi conciliare solebant, sed
etiam nigrum. Hoc tincturae genus inven-
tionem suam debet Medae, teste Palaeph.
de Incred. cap. XLIV. Μήδεια πρώτη ποιοῦ-
τον ἄνθος εὖρε, δυνάμενον καὶ λευκὰς ποιῆσαι
τὰς τρίχας, καὶ μέλαινας. Vertit Corn. Tol-
lius. *Medea prima ejusmodi florem invenit,*
qui & albos reddere capillos & nigros posset.
Vide ad h. l. Paullum Patrem & Polluc.
libr. II. cap. III. Segm. 35. Eo colore co-
mas tinxisse Foeminas docet Lucian. in A-
mor. p. 901. Ὅσάσταις δὲ ἀρκεῖν ἢ μέλαινας
χαῖτη νομίζεται, τὴν γεγαρηκότων πλοῦτον εἰς
ταύτῃ

ταύτην ἀναλίσκουσιν. *Quibus vero sufficere nigra coma videtur, maritorum opes in hanc consumunt.* Nec Viri, qui malis artibus Foeminarum favorem sibi conciliare non erubescerent, ab ea abhorruisse videntur; talem nobis depingit Aufon. Epigr. XVII.

Canus rogabat Laidis noctem Myron:

Tulit repulsam protinus.

Causamque sensit: & caput fuligine

Fucavit atra candidum.

Ubi Toll. Et Martialis libr. IV. Epigr. XXXVI.

Cana est barba tibi, nigra est coma, tingere barbam

Non potes, haec causa est, sed potes, Ole, comam.

Serenus Samonicus de Medic. cap. V.

Quos pudet aetatis longae, quos sancta senectus

*Offendit, cupiunt properos abscondere canos
Et nigrum crinem fūco simulare doloſo.*

Elegantissimus quoque hanc in rem est locus Aristoph. in Eccles. ψ. 730.

Νῆ Δία μέλαινα γ' οὐδ' ἂν εἰ τὸ φάρμα-
κον

ΕΨῶς ἐτυχες, ᾧ Λυσικράτης μελαίνε-
ται.

*Per Jovem nigra sane, adeo ut non fores
nigrior, etiamsi pharmacum*

*Coxisses, quo Lysicrates comam deni-
grat.*

Ibi vide Vet. Schol. & Interpretes. Suid.
in Λυσικράτης & Philostrat. in Vita Apollo-
nii libr. I. cap. XIII. Casaub. ad Theoph.
Char. cap. II. Et Raderum ad Mart. libr.
III. Epigr. XLIII. Quin etiam supercilia
nigro colore tinguebant. Artem. Oneir.
libr. I. cap. XXVII. Αὗται γὰρ ὑπὲρ εὐμορ-
φίας καὶ μέλανι χρίονται τὰς ὀφθάλμους. *Hae
enim ob formae pulcritudinem etiam fuligine
ungunt supercilia.* Alia adfert Rigal-
tius. Neque solum probrosis foeminis aut
mollibus Viris in usu fuerunt hae fucandi
artes, verum etiam Matronis, tradente
Valerio Max. libr. II. cap. I. ex 5. *Et quo
formam suam concinniores efficerent, summa
cum diligentia capillos suos cinere rutilarunt.*
Praecipue etiam pathici colorare solebant
capillos, ut observat Barthius libr. IV.
Adv. cap. III. Quibus propterea saepe acci-
debat, ut ob nimios motus sudore efflueret
omnis fucus e capillis, & ita dolus ape-
riretur. Qua de re Salas ad Petron. cap.
XXIII.

IX. Pluribus olim non probatus fuit hic tinguendi mos, certe Propertius minatur Puellae suae, plurima apud Inferos pati illas, quae medicamentis comas ornarent libr. II. El. XIV. v. 31.

*Illi sub terris fiunt mala multa Puellae,
Quae mentita suas vertit inepta comas.*

Et exinde defluvium capillorum oriri solebat. Ovid. libr. I. Am. El. XIV. v. 1.

*Dicebam, medicare tuos desiste capillos,
Tinguere quam possis jam tibi nulla coma est.*

Nicias in Anthol. libr. II. cap. IX. carm. 15.

Τὴν κεφαλὴν βάπτων τις, ἀπώλεσε τὰς τρίχας αὐτάς.

Caput tinguens quidam, perdidit comas ipsas.

Cui adde Achmetis Oneirocr. cap. XXXIV. Et hanc ob causam mulieres contemptui habet Menelaus quidam apud Achill. Tatium in Erot. libr. II. p. 49. Solebant autem praecipue canos tinguere, ut senectutem dissimularent, & juvenes adhuc esse viderentur. Lucian. Dial. Meret. p. 544. & Aelian. libr. VII. H. V. cap. XX. τὰ μὲν

μὲν ἄλλα ἀλαζών, ἡδεῖτο δὲ ἐπὶ τῷ γήρα,
καὶ διὰ ταῦτα τὴν τρίχα πολιὰν οὔσαν ἐπειρᾶ-
το βαφῇ ἀφανίζειν. *Cetera quidem ostenta-*
tor, pudebat vero eum senectutis, & pro-
pter id capillos canos conabatur tinctura tegerē.
Vide Ib. Kuhn. Tibull. lib. I. El. IX. ὧ.
41.

Heu sero revocatur amor, seroque juven-
tas,

Cum vetus infecit cana senecta caput.

Tum studium formae, coma tum muta-
tur, ut annos

Diffimulet viridi cortice tincta nucis.

Vide Anthol. libr. II. cap. IX. & Achmetis
Oneirocr. cap. XXXVII. & seq. Rader.
ad Mart. libr. XIV. Epigr. XXVII. Ezech.
Spanhem. ad Call. Hymn. in Apoll. ὧ. 14.
Duport. ad Theoph. cap. II. p. 212.

X. Veteribus enim maxime opprobrio
exposita erat Canities, praesertim in re a-
moris, unde Anacreon ita alloquitur Puell-
am carm. XXXIV.

Μὴ με φύγῃς ὁρῶσα

Τὴν πολιὰν ἔθειραν.

Ne me fugias videns

Hanc canam comam.

Quem confer. carm. LVI. & Anthol. libr. II.
cap. XLVII. carm. 13. & libr. VII. carm.

71. Tibull. libr. I. El. IX. v. 29.

*Munera ne poscas , det munera canus
Amator*

Ut foveas molli frigida membra sinu.

Ideo ἀναφρόδιτον senectutem appellat Aristenæ-
naetus libr. I. Epist. XVIII. Et alibi ca-
nit Tibullus : *Carior est auro juvenis &c.*
Prop. libr. II. Ep. XIV. v. 7.

*Quid si jam canis aetas mea curreret an-
nis ,*

*Et faceret scissas languida ruga ge-
nas.*

Sic malim legere cum acutissimo Bentlejo
ad Horat. libr. II. Od. V. v. 13. Ut igitur
canitiem quocunque possent modo effuge-
rent , soliti fuerunt orientes canos evel-
lere. Aristoph. Equit. v. 904.

Εγὼ δὲ τὰς πολιὰς γέ σου κλέγων , νέον
ποιήσω.

*Ego vero canos tuos legens , juvenem fa-
ciam.*

Clarum quoque id fit ex historia Juliae
apud Macrobi. libr. II. Sat. cap. V. *Julia*
*mature habere coeperat canos , quos legere se-
creto solebat.* Et ex Elegantissimo fabula-
rum Scriptore Phaedro libr. II. Fab. II.

Cum

*Cum se putaret fingi cura Mulierum;
Calvus repente factus est, nam funditus
Canos Puella, nigros Anus evellerat.*

Nic. Heins. ad Ovid. libr. II. Art. v. 666.
Stat. ad Tibull. libr. III. El. IX. v. 45.

*Tollere tunc albos cura est a stirpe capil-
los.*

Ad eam autem rem adhibebant *volfellas*.
Plaut. Curcul. Act. IV. Sc. IV. v. 21. Ubi
inter cetera instrumenta, ad ornandas co-
mas comparata, etiam enumerantur *Vol-
sellae*:

*At ita me Volfellae, pecten, speculum,
calamistrum meum
Bene me amassint.*

Vide Salm. ad Tertull. de Pall. p. 271.

XI. Quod autem paulo ante diximus,
canos capillos fuisse despectos, non ubi-
que obtinuit, nam saepe *venerandi* dicun-
tur, ob aetatem scilicet & reverentiam.
Sic Senec. Herc. Fur. v. 1248. *Honorati*
apud Ovid. libr. VIII. Met. v. 8. Et in
Anthol. libr. I. cap. XVI. carm. 7. Unde
honorem canis tribuit Valer. Max. lib. II.
cap. I. ex 10. *Honor Capitis* appellantur a
Plin. in Paneg. cap. IV. *Sancta Canities* oc-
currit apud Claud. Epigr. de Piorum Fra-
trum Statius v. 29. Consule Delrium ad
Senec.

Senec. Herc. Oetaeo ψ. 925. part. post. ex quibus illustrari potest locus Levit. XIX. comm. 32.

XII. Plurima hic jam addi possent de unguentorum generibus variis, sed cum haec sit a proposito aliena magis materia, & in ea se jam plures exercuerint, sicco pede transeo. Tantum illud addam, comas, quae unguentis illitae essent, *nitidas* appellari, quod me docuit Celeb. Burmannus ad Petron. cap. CIX. De tali coma loquitur Anacr. carm. XXIX.

Λιπαράς κόμας ποίησον.

Nitidas comas facito.

Quamvis, ut puto, Doctiss. Barnesius λιπαράς non recte per *puras*, *pulcras* explicet, neque ita explicandus, quem ad partes vocat, Homerus Od. O. ψ. 331. melius enim a Schol. parvo λιπαροί explicantur ἡλειμμένοι. Vide & Anthol. libr. III. cap. XXV. carm. 51. Sic quoque Ovidius XXI. Her. ψ. 165.

*Projicit ipse suas deducta fronte coronas,
Spissaque de nitidis tergit amoma comis*

Et libr. II. Tr. ψ. 171.

*Ausoniumque ducem solitis circumvolat
armis,*

*armis,**Ponat & in nitida laurea ferta coma.*

Vide etiam libr. I. Art. Am. §. 733. Prop.
libr. III. El. VIII. §. 14. Lambinum ad
Horat. libr. I. Od. IV. §. 9. & libr. I. Ep.
XIV. §. 32. Quibus adjungendus Brouckh.
ad Tibull. libr. II. El. V. §. 7.

F I N I S.

DIS

DISSERTATIO
DE
CIVITATE ROMANA
APOSTOLI
PAULI.

THE

UNIVERSITY OF

CHICAGO

LIBRARY

2

DISSERTATIONIS

D E

CIVITATE ROMANA APOSTOLI

P A U L I

C A P U T I.

ARGUMENTUM.

I. *Materia proponitur.* II. *Paulum Civem fuisse volunt Eruditi, quod Tarsus esset Municipium seu Colonia.* III. *Nam Coloniae habuerunt jus Civitatis.* IV. *Ut & Municipia: Sed, an Tarsus fuerit Colonia seu Municipium, dubitatur.* V. *Quod ex eo non patet, quia fuit Libera Urbs.* VI. *Urbes liberae quae fuerint.* VII. *Ex quo constat, eas plurimum diversas fuisse a Municipiis seu Coloniis.* VIII. *Nec juvat V. D. quod Tarsus Immunitatem vectigalium habuerit, immo potius eorum sententiam evertit.* IX. *Praeterea Socii vocantur Tarsenses, quo nomine nunquam Cives Municipiorum insigniuntur.* X. *Neque prodest, quod Juliopolis appellata sit*

Tarsus. XI. Nihil juvat Chrysostomus. XII. Neque e nummo male inspecto probatur. XIII. Nec recte ex eo argumentatur, quia Metropolis fuit, ergo & Colonia. Caesar tent. XIV. Baronii, XV. & Prosperi error.

§. I.

Nter obscurissimas & gravissimas, si vera fateri liceat, quaestiones non infimum locum obtinere videntur illa, qua disquiritur, quonam modo, quove jure Paulus Apostolus Civis Romanus esse potuerit, quidve voluerit, quando se, cum verbera ei pararentur, Civem Romanum professus sit. Quaestio sane intricata & pluribus impedita difficultatibus: quae causa fuit, quamobrem acutissima hujus & prioris seculi ingenia multum operae & laboris in hac consumserint. Varias sunt Virorum Eruditorum sententiae, quas hac Dissertatione paulo latius excutere est animus, & de ea re, si tantos Viros interstrepere liceat, judicium meum exponere.

II. Vulgatissima olim & nullis fere non recepta sententia fuit, Paulum Civem eo jure exstitisse, quod in Urbe Tarso natus jure *Municipii* seu *Coloniae* Romana Civitate gavissus fuerit. Hanc sententiam
pro-

professi sunt Vir summus Dan. Heinsius in Exerc. ad Acta Apost. cap. XXII. Beza & Camer. ad eundem loc. Dion. Gothofr. ad l. i. §. i. de Censibus. Dougtaeus in Anal. ad N. T. exc. LXII. Steph. Morinus de Cogn. Laced. & Hebr. Diss. IV. p. 150. Cellar. Diss. de Amoen. Histor. §. 3. qui tamen sententiam suam postea mutavit, ut etiam Cl. Witfius in Melet. Leid. Sect. I. §. 6.

III. *Colonias & Municipia* Civitate Romana donatas, & Municipii seu Coloniae Cives fuisse Cives Romanos negari non potest, cum ex Antiquis hac de re passim testimonia proferri possint. De Coloniae est apud Livium libr. XXII. cap. XIV. *Ne Civium quidem horum pudet, quos Sinuessam Colonos Patres nostri miserunt, ut ab Samnite hoste tuta haec ora esset.* Cic. pro Balbo cap. VIII. & Hirtius in B. Alex. cap. XLIII. §. 3. *Adeoque est a barbaris contemptus, ut Salonam se recipiens in oppidum maritimum, quod Cives Romani fortissimi fidelissimique incolebant, in agmine dimicare sit coactus.* Salonam autem Coloniam Romanorum fuisse docuit Sigon. de Ant. Jur. Prov. libr. I. cap. VII. Sed probe distinguendum est inter Colonias Romanas, Latinas & Italicas. Duas ex his memorat Asconius ad Cic. Orat. in Pis. initio: *Duo porro genera ea-*

*rum Coloniarum, quae a Populo Romano deductae sunt, fuerunt. Erant enim aliae, quibus jus Italiae dabatur, aliae item, quae Latinorum essent. De earum differentia, quia hic non est agendi locus, videri merentur Cujac. libr. X. Obs. cap. XXXV. Abramus ad Cic. pro Balbo cap. XXI. Petitus libr. II. Obs. cap. IV. & Norisius in Epochis Syromac. Diss. IV. §. 2. p. 428. In Colonias tamen Latinas etiam aliquando proficiscebantur Cives Romani, qui eo facto videntur Civitatem Romanam amisisse. Colligitur id ex Cic. pro Caec. cap. XXXIII. in fine: *Quemadmodum, si Civitas adimi non possit, in Colonias Latinas saepe nostri Cives profecti sunt. Aut sua voluntate, aut legis multa profecti sunt &c.* Vide etiam Spanhem. in Orb. Rom. Exerc. I. cap. VIII. p. 64.*

IV. Nec majoris erit difficultatis ostendere, *Municipia* etiam jus Civitatis habuisse. Dum in his, quae notiora sunt, longior esse nolim, unum, ex quo id patere possit, proferam locum e Cicer. pro Mil. cap. X. *Interim cum sciret Clodius iter solenne, legitimum, necessarium Miloni esse Lanuvium ad Flaminem prodendum, quod erat Dictator Lanuvii Milo, Roma profectus est. Civis autem Romanus erat Milo, qui eo maxime tempore Consulatum Romae*
pete-

petebat. Sed *Lanuvium* Municipium ei erat Patria, & ibi erat Civis, eoque jure Civis Romanus. Appian. libr. II. Civ. p. 725. Edit. Toll. Lanuvium vero civitate donatam fuisse ipse Cicero docet Orat. pro Balbo cap. XIII. Atque ita Cives e Municipiis saepe etiam habebant jus petendorum honorum, quale exemplum de Consulatu quoque exstat in Cicer. Orat. pro Mur. cap. XL. qui Murena ex eodem Municipio Lanuvio originem ducebat, ut ex capite seq. ejusdem Orat. colligere licet. Adde praeterea Orat. pro Sulla cap. VII. & VIII. Et hoc erat non leve inter *Municipia* discrimen, ut alia haberent jus suffragii, alia non, id quod innuit Livius libr. XXXVIII. cap. XXXVI. De *Formianis Fundanisque Municipibus & Arpinatibus C. Valerius Tappus Trib. Pl.* promulgavit, uti *illis suffragii latio (nam ante sine suffragio habuerant Civitatem)* esset. Neque levior est inter *Municipia* ipsa & *Colonias* differentia, adeo ut *Municipia* potiori jure plerumque ac *Coloniae* censeantur. In hisce diutius exspatiari, nec animus fert nec ipsa patitur materia. Videatur Paulus Manutius de Civit. Rom. tom. I. Ant. Graev. p. 20. & 30. *Varia discrimina passim reperiri possunt apud eos, qui de Civitate Romana scripserunt, qui-*

bus adde l. 27. §. 1. ff. ad Munic. Ill. Spanhem. de Ufu Numism. Diff. IX. p. 652. edit. maj. & Eruditiss. Cortium ad Sall. Catil. cap. XVII. §. 4. Inter ea vero non ultimum locum obtinet id, permiffum fuiffe Municipiis, moribus fuis vivere, & ex fuis legibus, fuisque Magistratibus jus dicere, ut recte Norifius in Epochis Syromac. Diff. III. cap. IX. p. 325. Unde paffim exftat in Corpore Juris *Municipalium Legum* mentio, quod obfervat cum aliis Spanh. ad Julian. Orat. p. 38. Cum Romanae Coloniae etiam leges Romanas accipere debuerint. Spanh. de Num. Diff. IX. p. 580. & feqq. Quare Municipia & Colonias non raro inter fe diftinguunt Antiqui Scriptores. Cic. pro Domo cap. XII. & XXVIII. & Phil. XII. cap. III. Sall. Catil. cap. LXI. Livius libr. XXXIV. cap. VII. & Appian. libr. I. Bell. Civ. p. 608. Atque ideo populum R. in tres partes dividit Cicero ad Quir. poft Red. cap. VI. *Salutem Vobis, Municipiis, Coloniisque omnibus commendavit.* Quocum confer. cap. XII. & XV. Non dubitandum igitur, quin Municipia & Coloniae jus Civitatis Romanae habuerint, quare tantum supererit evincere, Tarfenses jus illud Municipii feu Coloniae habuiffe. Varie hic fe torquent Eruditi,

ditum, sed nullus adhuc ab iis prolatus est locus, ex quo patere possit hujus rei veritas. Totus in eo est Vir stupendae Eruditionis Dan. Heinsius loc. laud. sed liceat ejus aliorumque argumenta paulo latius excutere.

V. Primum, quod profert Argumentum Vir Incomparabilis, ex eo deducit, quoniam Tarsus fuit ἐλεύθερα seu libera Civitas. Libertate enim (non jure Civitatis, quod de suo largiuntur Viri Eruditi) donati erant Tarsenses ab Antonio Triumviro, ut eos, variis in bello civili cladibus afflictos, erigeret aliquo modo & recrearet. Testis est Appian. libr. V. Bell. Civ. p. 1077. Λαοδικέας δὲ καὶ Ταρσέας ἐλευθέρους ἀφίει. *Laodiconses vero ac Tarsenses liberos reliquit.* Eosdem postea jus illud retinuisse patet ex Plin. libr. V. Hist. Nat. cap. XXVII. cui libera urbs dicitur: *Cydnus Tarsum liberam urbem paulo a mari secans.* In nummis Antonini Caracallae legimus ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΝ ΕΛΕΥΘ. ΤΑΡΧ. Quod est, *Senatus liberae Tarfi.* Spanh. in Orb. Rom. Diss. II. cap. XII. p. 359. & II. XVI. p. 418.

Hic nummus exprimitur apud Morellium in Specim. Rei Numm. tab. IV. Verum haec Urbis Tarsi libertas nullo modo Eruditorum sententiam firmare potest; immo tantum abest, ut e contrario eam potius evertere videatur. Quare ut rectius hoc argumentum refelli possit, operae erit pretium, altius hanc rem repetere, & de liberis populis aliqua ad hujus rei illustrationem in medium proferre.

VI. De liberis populis, quae nobis supersunt, ut pleraque de Civitate Romana, satis sunt intricata. Clariorem his lucem attulit Vir extra omnem aleam eruditissimus, & in cujus verba ego tantum non jurare soleo Ezech. Spanhemius in Orb. Rom. Diss. II. cap. X. *Liber* quis sit *populus* tradit Ictus Proculus in l. 7. ff. de Capt. & Postl.
Rev,

Rev. *Liber populus is est, qui nullius alterius populi potestati est subiectus, sive is foederatus est, item sive aequo foedere in amicitiam venit, sive foedere comprehensum est, ut is populus alterius populi majestatem committere observaret, hoc enim adjicitur, ut intelligatur alterum populum superiorem esse: non ut intelligatur, alterum non esse liberum.* Liberae igitur Civitates erant, quae suis utebantur legibus, suos habebant Magistratus, suas terras possessionesque retinebant, quique, quamvis a Romanis non essent in Provinciae formam redactae, imperium tamen Majestatemque Populi Romani agnoscere debebant, & iis contra hostes auxilia mittere. Legibus suis usas fuisse liberas civitates colligitur ex Polyb. in Excerpt. Leg. IX. p. 1110. Edit. Gron. ὥστε ἀπαντας Ἑλλήνας ἀλευτέρους ἀφρουρήτους, ἀφορολογήτους γενέσθαι, νόμοις χρωμένους τοῖς ἰδίοις. *Ut omnes Graecos liberos, sine praesidiis, immunes fierent, legibus suis viventes.* Et Livio libr. XXXIII. cap. XXXII. Cui cum Cicer. Orat. III. In Verr. cap. VI. adde Spanhem. Obs. ad Julian. Imp. Orat. p. 37. Suos habuisse Magistratus erudite ostendit Spanh. de Ufu Num. Diff. IX. p. 676. & 691. Hinc etiam sine licitoribus libera & foederata oppida adibat Germanicus apud Suet. Calig. cap. III. §. 6. Neque Praefules Romani ullam fere in liberis Urbibus habebant

bant jurisdictionem. Cic. de Prov. Conf. cap. III. *Omitto jurisdictionem in libera civitate contra leges senatusque consulta: caedes relinquo, libidines praetereo.* Eos autem, quibus jus liberae Civitatis concessum fuit, suos agros suasque possessiones retinuisse colligitur ex Cicer. Libro II. in Verr. cap. XXXVII. *Cum Senatus Populusque Romanus Thermitanis, quod semper in amicitia fideque mansissent, urbem & agros, legesque suas reddidisset.* Quamvis tributa pendere debuerint, nisi singulari beneficio iis *immunitas* daretur. *Immunitas* enim, seu, ut Graeci ἀτέλεια, Appian. B. C. lib. I. p. 668. erat privilegium a *libertate* diversum; unde saepius distinguuntur. Hirt. Bell. Afric. cap. VII. *Inde movit & pervenit ad oppidum Leptin liberam civitatem & immunem.* Cic. libr. III. in Verr. cap. VI. *Quinque praeterea sine foedere immunes civitates ac liberae.* Ad quem modum *Immunitatem* & *libertatem* jungit idem pro Font. cap. VIII. Confer Cicer. V. in Verr. cap. XXI. & Spanh. de Ufu Numism. Diss. IX. p. 676. Idem hoc *immunitatis* beneficium in Tarsenses fuit collatum teste Appian. loc. laud. cum eos factos scribat ἐλευθέρους καὶ ἀτελεῖς φόρων, *liberos & immunes collationum.* Ex his clare satis apparet, in liberas civitates non ut in victam ac debellatam gentem, sed

sed ut in amicam potius consuluisse Romanos. Unde maxima est differentia inter liberas Civitates, & eas, quae in Provinciae formam redactae erant. Hujus distinctionis clara sunt vestigia in Eutrop. libr. VII. cap. XIX. *Achaiam, Lyciam, Rhodum Byzanthium, Samum, quae liberae ante hoc tempus fuerant, item Thraciam, Ciliciam Tracheam, Comagenem, quae sub Regibus amicis erat, in Provinciarum formam redegit.* Et in Cic. pro Balb. cap. IV. *Quem Provinciae nostrae, quem liberi populi, quem Reges, quem exterarum gentes castiorem &c. viderunt.* Hanc libertatem exprimunt Graeci per κείσθαι ἐν τῇ πίστει Romanorum, *esse in fide.* Polyb. libr. III. Hist. cap. XV. Et διατηρεῖν τὴν πίστιν, *servare fidem.* eod. libr. cap. XC. in fine. Sic Latini, *recipere in fidem.* Hirtius B. Alex. cap. LXV. Et *accipere in fidem.* Eutrop. libr. V. cap. VII. Alio sensu *dare se eis τῶν Ῥωμαίων πίστιν*, pro arbitrio Romanorum, qui bello superiores erant, *se permittere* accipiebant Romani apud Polyb. in Excerpt. leg. XIII. p. 1115. Debebant autem hi ita in fidem Romanorum recepti copiis suis & com meatibus Romanos adjuvare, quare hanc societatem Graeci exprimunt per συμμαχίαν, ut apud Polyb. Excerpt. Leg. CIX. Dion. Cass. XL. p. 154. Edit. Steph. & passim. De

commeatibus est apud eundem Dionem. libr. XL. p. 152. Εἴτε τι παρὰ τῶν πόρρωθεν συμμάχων ἐκομίζετο αὐτοῖς, διήγαγον. *Sive, quod undique a liberis civitatibus iis supportabatur, diripiebant.* Cui addi potest Cicer pro Balbo cap. XVII.

VII. Ex his puto satis apparebit, liberas Civitates à Municipiis seu Coloniais plurimum differre, quod clarius insuper colligitur ex l. 7. pr. ff. de Capt. & Postl. *Non dubito, quin foederati & liberi nobis externi sint, nec inter nos atque eos postliminium esse.* Ut legit Cujac. libr. XI. Obs. cap. XXIII. Docet Ictus postliminii jus non esse inter Romanos & liberos, quoniam externi sint, & idem jus civitatis non habeant. Firmatur haec de liberis civitatibus sententia etiam ex Cicer. pro Balb. cap. VIII. *In eo magna contentio Heracliensium & Neapolitanorum fuit, cum magna pars in iis Civitatibus foederis sui libertatem Civitati (sc. Romanae) anteferret.* Suet. Ner. cap. XXIV. *Provinciam universam libertate donavit, simulque iudices Civitate Romana & pecunia grandi.* Si igitur liberae gentes & Municipia seu Coloniae tantum inter sese differant, nemo erit, qui non videat, ex libertate hac Tarsensibus data nihil minus sequi, quam Municipium vel Coloniam effectam esse Tarsum. Contrarium tutius statuitur, non po-

potuisse simul *Liberos* & *Municipes* seu *Colonos* Romanorum esse, cum haec essent privilegia, quae in unam urbem simul conferri non poterant, si enim jus Municipii acciperent, amittebant jus liberae Civitatis, id quod colligi potest ex Cicer. loco modo laud.

VIII. Vidimus supra ex Appiano Tarsenses *immunes* & a vectigalibus levatos fuisse. Eandem rem testatur etiam Lucianus in Macr. p. 473. Edit. Graev: Ἀθηνόδοτος Σάνδωνος, Ταρσεύς, Στωϊκός, ὃς καὶ διδάσκαλος ἐγένετο Καίσαρος Σεβαστοῦ Θεοῦ, ὑφ' οὗ ἡ Ταρσεῶν Πόλις καὶ Φόρων ἐκουφίσθη, *Athenodorus Sandonis, Tarsensis, Stoicus, qui etiam praeceptor fuit Divi Augusti Caesaris, a quo Tarsensium Civitas etiam vectigalibus levata fuit.* Quem etiam locum in aciem collocant hujus sententiae Patroni, quasi ex eo sequi deberet, accepisse Civitatem Romanam Tarsenses, cum vectigalium immunitas iis tribueretur, plane ac si Immunitas & Civitas conjuncta essent beneficia. Verum si haec consequentia procederet, admodum absurde statuendum foret, neque *Municipes* neque *Colonos*, neque ipsos aliquando *Cives Romanos* jus Civitatis habuisse. Constat enim *Municipes*, *Colonos* ipsosque olim *Cives Romanos* debuisse tributa pendere, si non singulari decreto im-

immunitas iis concessa fuisset. Quicumque igitur tributa pendebant non essent Cives Romani, qui autem remissionem vectigalium acceperant, ea re inter cives numerarentur. Quod, quam ridiculum sit, nemo non videt. Si quis contrariam sententiam valentioribus argumentis pervincere conaretur, *Tarsum* non fuisse *Municipium*, jure merito haec loca ad partes vocaret. Qui enim alicujus merita enarrare & extollere cupit, quod facit Appianus & Lucianus l. l. inepte fecerit, si missis majoribus minora solummodo referat beneficia, diceret tantum *Immunitatem* esse ab Augusto concessam, si *jus Civitatis* acceperant. Cui accedit *Immunitatem* ac *Civitatem*, tanquam multum inter se diversa privilegia, distinguere a Suet. Aug. cap. XL. §. 7. Et *Liviae* pro quodam tributario Gallo roganti *Civitatem* negavit, *Immunitatem* obtulit, affirmans, se facilius passurum fisco detrahi aliquid, quam *Civitatis Romanae* vulgari honorem. Hinc immune *Municipium* est apud Cicer. libr. V. in *Verr.* cap. XXII.

IX. Addi hic meretur Cassium *Tarsenses* *Socios* vocare apud Cicer. libr. XII. ad *Famil. Ep.* XIII. *Dolabellam* ut *Tarsenses*, *pestimi Socii*, ita *Laudiceni*, multo amentiores, ultro arcessierunt. Si autem *Tarsenses* fuerunt *Municipes Romani*, cur eos *Socios* vocat

vocat, cum praesertim *Municipia* & *Socios* distinguere videatur Livius libr. XXVI. cap. XXIV. *Jam inde a Majoribus traditum morem Romanis colendi Socios, ex quibus alios in Civitatem atque aequum secum jus accepissent, alios in ea fortuna haberent, ut Socii esse quam Cives mallent.* Per eos, quos in Civitatem & aequum jus acceperant intelligo *Municipes* aliosque, qui Civitatem Romanam adepti erant, quos quibusdam in rebus deteriori jure fuisse ac *Socios* constat etiam ex eo, quod *Sociorum* saepe plurimi Civitatem oblatam accipere recusarint, quale est exemplum apud Cicer. pro Balbo cap. VIII. Praeterea quis unquam audivit *Municipiorum* *Cives* in exercitu Romano vocari *Socios*, cum *Socii* sint illi, qui ex *Civitatibus* *Italicis* conscribuntur, unde passim a *Civibus*, inter quos *Municipes* collocabantur, distinctos reperies *Socios*, ita Livius libr. XL. cap. XVIII. & XXVI. libr. XLIV. cap. XXI. Polyb. libr. III. Hist. cap. LXXXV. p. 327. & alibi.

X. *Juliiopolis* Tarsus dicta est teste Dion. Cass. libr. XLVII. p. 390. Edit. Steph. Οὕτω γὰρ προσφιλῶς τῷ Καίσαρι τῷ πρώτῳ, καὶ δι' ἐκεῖνον καὶ τῷ δευτέρῳ οἱ Ταρσεῖς εἶχον, ὥστε καὶ Ἰουλιόπολιν σφᾶς ἀπ' αὐτοῦ μετονομάσαι. Tantopere enim Caesari primo & pro-

K pter

pter eum etiam secundo Tarsenses studebant, ut etiam ab eo Juliopolin nominarint. Vide Erud. Norisium in Epochis Syrom. Diff. III. §. 2. p. 273. Rationem hujus appellationis ex eo deducunt, quasi Caesar eo Coloniam deduxisset, & sic Tarsenses Cives Romanos effecisset. Sed hanc ipsam urbem non solum Juliopolin, verum etiam Hadrianam, Severianam, Alexandrinam, Antoninam, Macrinianam, &c. a totidem Imperatoribus dictam fuisse reperies apud Spanhem. de Usu Num. Diff. III. p. 201. (Edit. min. cum ea in Editione nuperrima, ut alia plurima, ab ipso Auctore sint praetermissa.) In Orb. Rom. Exerc. II. cap. XI. p. 345. & in Epistola ad Morellium V. p. 299. An ergo omnes hi Imperatores Coloniam Tarsum deduxerunt, & ita eos jure Civitatis donarunt? Non puto, praesertim cum ipse Dio aliam hujus denominationis rationem dare videatur, quia Caesaris partibus studerent, eique faverent. Nec novum est, Civitates quasdam de nomine Romanorum Principum esse dictas, ut eorum favorem & gratiam capterent, licet ab iis Civitatem Romanam non impetrassent. Illustrat hoc Eutrop. libr. VII. cap. X. Tanto autem amore etiam apud Barbaros fuit, ut Reges Populi Romani Amici in honorem ejus conderent civitates, quas
Cae-

Caesarias nominarent. Sic quoque Parentes principis alicujus honoris causa nomine ejus Liberos solebant insignire. Docuit id Ligtfootus ad Lucae cap. I. comm. 54. p. 494. Veteres legimus Regiones, Urbes, fluviosque Regum aliorumque Virorum, quorum merita exstarent, nominibus insignivisse. Consule Litteratissimi Relandi Diss. de Mari Rubro §. 15. Praeterea, si a Caesare Colonia esset deducta, non ipsi sibi nomen imponere debuissent, sed is, qui huic Coloniae erat praefectus. Non est igitur causa, cur miretur Vir incomparabilis Dan. Heinsius l. l. quare Ulpianus, cum in l. i. §. 11. ff. de Censibus Ciliciae aliarumque Regionum Colonias enarraret, *Juliopolin* hanc omiserit. Nam si vel maxime *Juliopolis* fuisset Colonia Romana, tamen omnino in d. l. ab Ulpiano omitti debebat, cum ibi tantum agat, *de* *Coloniis, quae jus Italicum habebant.*

XI. Pervenimus nunc ad Dionis Chrysostomi testimonium, quod apud Viros Eruditos maximi momenti & ponderis habetur. Ille itaque Orat. XXXIV. p. 415. his verbis Tarsenses alloquitur. *Καὶ κεῖνος ὑμῖν παρέσχε χώραν, νόμους, τιμὴν, ἐξουσίαν τοῦ ποταμοῦ τῆς τε θαλάσσης τῆς κατ' αὐτήν. Et ille vobis dedit agros, leges, honorem, imperium fluvii & maris vicini.* Haec

ita explicat Vir Summus, quem honoris causa saepius nomino, Dan Heinsius: *Agrum: liberum videlicet, ac sic immunem. Leges: quae de Libertate, municipiis conferri solitae. Honorem: ipsum Civitatis nempe jus; eximium in primis ac praeclarum, quod רהומנות Romanitatem, Syrus dixit. Ad ea reponit Ill. Spanh. in Orb. Rom. p. 141. & totidem fere verbis Cellarius, cui Spanhemii responsio haec, ut & alia de Civitate Pauli admodum placuerunt, Diff. de Civ. Rom. Pauli §. 23. Neque enim honore, quo inter alia adfectam ab Augusto dicit Tarsum Dio, Romanae Civitatis beneficium innuitur; sed primatus gentis, seu metropoleos dignitas, qua ornata fuit eadem Tarsus. Et confer Diff. II. cap. XII. p. 358. Possumus & per τιμὴν quoscunque alios honores & beneficia intelligere, quae huic Urbi concedere Augustus potuit. Quod autem Chrysof. dicit παρέσχειν χώραν καὶ τιμὴν, dare agros & honorem per προσάγειν καὶ χώραν προσνέμειν, praeferre, honorem dare, & terras tribuere exprimit Polyb. Excerpt. Leg. XXXVI. p. 1172. Χίους δὲ, καὶ Σμυρναίους, ἔτι δ' Ερυθραίους, ἔντε τοῖς ἄλλοις προῆγον, καὶ χώραν προσένειμαν. Chiis vero & Smyrnaeis, praeterea etiam Erythraeis & in aliis rebus honorem habuit, & agros attribuit.*

tribuit. Hic Chiis aliisque honor habebatur, cum tamen jus Civitatis illis non attribueretur. Similiter Spartianus in Hadr. cap. XIII. *Multum beneficiorum Provinciis Africanis attribuit*, quo tamen non declaratur, Civitatem dedisse his Provinciis, sed privatis adfecisse beneficiis.

XII. His adjungimus, Ill. Spanh. de usu Num. p. 785. Edit. Min. Tarsensis Coloniae Romanae jus vindicare conari ex nummo, in quo haec legerentur. ΚΟΛ. ΕΛΕΥΘ. ΤΑΡΧ. *Colonia Libera Tarsus*. Sed bonum factum! cum ipse postea suam revocarit sententiam, quasi id scripsisset inductus fide Patini. Obstat enim omnis antiquitatis ratio, namque in praecedentibus ostendimus, Tarsum fuisse Liberam Civitatem, quae legibus suis vivebat, simul igitur Colonia Romana esse non poterat, cum olim Coloniae legibus Romanis uterentur. At legendum est ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΝ ΕΛΕΥΘ. ΤΑΡΧ. *Senatus Liberae Tarsi*, quod jam superius monuimus, ideoque Spanh. in Edit. Numism. noviss. haec omnia delevit.

XIII. Pro hac sententia desumi etiam posset argumentum ex eo, quod Tarsus fuerit Metropolis, & Ciliciae primaria Urbs; Unde in nummis ΚΟΙΝΟΝ ΚΙΛΙΚΙΑΣ ΤΑΡΧΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ *Commune Ciliciae Tarsi Metropoleos* Spanh. Epist. I.

ad Morell. p. 84. *Mater Urbium* dicitur Solino cap. XXXVIII. & Ammian. Marc. libr. XIV. cap. VIII. tradit: *Tarsum Urbem perspicabilem nobilitare Ciliciam, quae Cydno amne exultat. Ciliciam dicit, quae Cydno amne exultat*, quia in duas partes erat divisa, hinc duas habebat Metropoles, de qua re agit Spanh. de Numism. Diff. IX. p. 595. & Noris. de Epochis Syrom Diff. IV. cap. I. p. 358. Praeterea de Tarso scribit Auctor Bell. Alex. cap. LXVI. *Cujus Provinciae (Ciliciae) civitates omnes evocat Tarsum, quod oppidum ferre totius Ciliciae nobilissimum fortissimumque est. An legendum potius? firmissimumque est. Ut Caes. libr. V. Bell. Gall. cap. XX. Firmissima earum regionum Civitas.* Davis. ad Caes. libr. I. Bell. Gall. cap. III. Frustra enim esse mihi videtur Erud. Borrichius Cog. L. L. p. 108. & 109. cum probare contra Vossium conetur, recte dici *arx fortissima, urbs fortissima*. Locus, qui unice ejus firmaret sententiam e Cicer. Orat. XII. Phil. cap. III. vitiose adducitur, cum ibi non reperiatur *urbi fortissimae conanti*, sed *fortissime* adverbialiter & recte quidem. Poëtam Anonymum & sequioris aevi non curamus, qui haec ita posuit, ut per *fortior* & *fortissima* quandam versui conciliaret elegantiam, purioris Latinitatis detri-

detrimto. Has autem voces non raro a librariis inter se confusas fuisse docent Heinſius ad Ovid. libr. III. Faſt. v. 279. Gron. ad Liv. libr. XXIII. cap. XXV. & Waſſe ad Salluſt. Jug. cap. XXX. p. 312. Sed ad rem. Primariam igitur Tarſum fuiſſe Ciliciae civitatem docet Noriſ. Epoch. Diſſ. IV. cap. I. p. 368. Quare τῆς Κιλικίας ὀφθαλμὸς dicitur in Hiſtoria Pauli ex antiq. membranis a Boeclero edita, quae in Bibl. Crit. praefixa eſt Epiſtolae ad Rom. Cum itaque Tarſus urbs fuerit Metropolis ſuſpicari quis poſſet, etiam Tarſum Coloniam deductam eſſe, ſeu Municipium effectum. Conſtat enim omnes fere Metropoles fuiſſe Colonias, utiliſſimo Romanorum conſilio, ut ope primariae huius urbis minores in fide & obſequio continerent. Agit de hac re Spanhem. de Numiſm. Diſſ. II. p. 106. *Frequenter enim ſub Romanorum Imperio primariae gentis urbes ac Metropoles, eadem & Coloniae, ſicut conjunctam paſſim noſti utramque loci praerogativam in nummis ejusdem Macedoniae. &c.* Quem etiam conſule Diſſ. IX. p. 602. Tale exemplum occurrit in Act. Apoſt. cap. XVI. comm. 12. Εκαὶθὲν τε εἰς Φιλίππους, ἥτις ἐſτὶ πρώτη τῆς μερίδος τῆς Μακεδονίας πόλις, Κολώνια. *Indeque Philippus, quae prima eſt huius partis Macedoniae Ci-*

uitas, Colonia. Quod de Urbe Philippis tradit etiam Ictus in l. 8. §. 8. ff. de Censibus & elegantioris Litteraturae Cultor eximius Le Moyne in Var. Sacr. tom. II. p. 64. Quamvis Urbs haec ab aliis Thraciae adscribatur, quibuscum facit Pomp. Mela libr. II. cap. II. lin. 113. De aliis primariis Urbibus idem refert Dio Cass. libr. XLIII. p. 270. Appian. libr. I. Bell. Civ. p. 604. & 683. Edit. Toll. & Cicer. pro Flacco cap. XXVII. Alia loca collegit Bernecc ad Just. libr. XLIII. cap. III. in fine. Sed hoc non multum prodesse Viris Doctis potest, cum in variis regionibus plurimae etiam extiterint Metropoles, quae tamen Coloniae Romanorum non fuerunt.

XIV. Ridiculus est error Baronii, Viri ceteroquin admirandae Eruditionis, in Hist. Eccles. ad hunc locum p. 580. cum ex versione vulgata, ubi *πολίτης* per *Municipem* vertitur, jus Municipii Tarsensis demonstrare conatus est. Sed optime eum ipse refellit Heinsius, docens, *Municipem* nihil aliud eo sensu notare, quam *civem*, de qua vocis significatione videri etiam meretur Celeb. Dukerus in Latin. Ict. p. 49.

XV. Sic puto fatis contra Virum Eruditissimum Heinsium probavimus, *Tarsum* ne-

neque *Coloniam* neque Romanorum fuisse *Municipium*. Non necesse igitur erit pluribus refellere Prosperum de Prom. & Praed. Part. II. Sect. XI. cujus verba adponam : *Itaque eo anno professionis illius, quae facta est praeside Cyrenio, natus est Christus Dominus. In qua descriptione venit & Paulus. Sic enim intelligendum est, quod Tribuno Lysiae dixit, Ego autem natus sum Romanus. Omnes enim pretio comparabant hujus nominis dignitatem. Hic vero Judaeus cum dixit, natum se esse Romanum, clarius ostendit, in illa se descriptione venisse, nato jam praecursore & praecone domini regis & judicis, a quo tempus gratiae sumsit initium. Haec ejus verba cum Dougltaeo in Anal. Sacr. etiam protulit dicto l. Hein-fius, qui non injuria miratur, talia tanto Viro excidere potuisse.*

C A P U T II.

ARGUMENTUM.

- I. Grotii, Spanhemii, Gronovii aliorumque sententia proponitur, qui donatam vel emtam esse existimant. II. Clericus de manumissione refellitur. III. Civitas Romana saepe fuit vendita, saepe etiam dona-

ta. IV. Sed hae sententiae refelluntur;
 I. quod non licuerit in duabus Civitatibus esse Civis, ut Paulus erat Tarfi nempe & Romae. ff. expl. V. Unde mutare & Civitatem dicuntur illi, qui in Romanam se conferunt. VI. Ex quo fonte deducenda est exilii ratio apud Romanos. VII. Zegerus refellitur, qui alio modo explicat verba Οὐκ ἀσήμεν πόλεως Πολίτης. Οὐκ ἀσημος quid notet. Πρώτη pro Metropoli. Acta Apost. Ill.

§. I. **N**Eque Coloniae neque Municipii jus habuisse Tarsenses, supra, ni fallor, satis ostendimus, quod intelligens Vir Summus Grotius ad Act. cap. XXII. comm. 28. in aliam omnino sententiam abiit. Putat enim, aliquem Majorum Pauli bellis civilibus, quae inter Caesarem Augustum & Antonium intercessere, jus illud sibi comparasse. Timide satis Grotium sequitur Illustr. Spanh. in Orbe Rom. Diff. I. cap. XVI. p. 148. scribens: quocunque titulo aut jure id Majores ejus essent adepti. Cum p. 140. clare satis ostenderat, existimare se emtione accepisse jus Civitatis Pauli Parentes. Emtionem omnino rejicit Cellarius, premens, ut ipse testatur, vestigia Spanhemii, in Diff. de Paulo Cive Rom. §. 25. ubi existimat, non bene cum

cum honestate & integritate Pauli Majorum constare posse, utpote qui ab omni ambitione & lucro alieni fuerunt. Sed quae nova Cellarium inceserit religio, nullus video. Nam de eorum integritate rara hodie exstare monumenta autumo, nec, quis tantus hominem honestum & integrum remorari scrupulus poterit, ne jus Civitatis in quacunque demum urbe emere liceat, percipere queo. Haec tamen ratio est, cur Cl. Cellarius potius in Grotii sententia acquiescere voluerit, & donatam Majoribus existimare. Cui opinioni etiam calculum suum adjicit Vir Solidiss. Salomon van Til in Opere Anal. Epist. ad Rom. init. ubi inter alia haec refert: *Spanhemium* *his argumentis refutasse, Tarsum fuisse Coloni-
am, ut de falsitate istius supputationis am-
plius dubitandum non sit.* Tandem Cl. Jac. Gron. ad Josephi Decr. pro Jud. p. 42. omnes dissentientium rationes turbare conatur, ostendendo, ex nulla alia re, quam ex emtione Civitatem Romanam sibi paravisse Pauli Parentes, ubi id satis ample persequitur.

II. Contumeliose nimis sentire videtur Erud. Clericus ad Act. cap. XXII. v. 25. Pauli Patrem Romae servisse servitutem, ex qua manumissus libertatem sibi comparasset. Sed, quamvis alios in diversa abi-

re

re norim, Paulus tamen nobis ex abjecta adeo familia prognatus non videtur, Vir inter Judaeos notissimus, cuique suppressendorum Christianorum commissa fuit cura, quam sane non fit verosimile ignobili Viro creditam esse provinciam. Quod si verum est, non statuerem facile, Pauli Patrem Romae servitutis jugum subiisse, cum nobiliores fere & potentiores a Romanis in servitutem redigi non solerent. Liv. libr. I. cap. XXXIX. *Cum inter reliquas captivas cognita esset, ob unicam nobilitatem ab Regina Romana prohibitam ferunt servitio.* Et si vel maxime Romae serviissent Pauli Parentes, & manumissione liberi essent facti, eaque re Cives Romani, tamen illud jus amisissent, quoniam jure postliminii in Patria iterum recepti erant. l. 5. §. 3. ff. de Capt. & Postl. Eandem tamen Clerici, quamvis tacito ejus nomine, sententiam proponit Sigismundus quidam Lappeus Diff. de Apostoli Pauli ad Jus Romanae Civit. provocatione, edita Marburgi Anno 1717. Qui cum Heinsii sententiam magna verborum ostentatione & animi confidentia refellere aggressus esset, & Spanhemii ferculum satis liberaliter adposuisset, tandem illos *Anticyram* navigare jubet. Sed, quin eos praevertent, nullus dubito, quod si aliter se habeat, por-

porcum Laribus immolare suadeo, ut parcius haec tantis Viris objicere discat.

III. Varias hic proposuimus Virorum Eruditorum sententias, quorum certe firmiores essent Copiae, ni ipsi inter se Duces dissentirent; donatam censet Grotius, emtam Gronovius, & non obscure Spanhemius, Manumissione acceptam Clericus. Sed duas potissimum priores conjecturas, si liceat, paulo latius inspiciamus: Neque quis me audaciae incuset, si ea, quae adhuc ab omnibus, quantum sciam, probata sunt, examinare & condemnare audeam. Cum aliis persuadere non valeam, tentasse tamen juvabit. Civitatem Romanam saepius donatam, saepius venditam fuisse negari non potest. A primis enim Urbis incunabulis ad Romanam Civitatem aditus peregrinis patuit; quod sapientissimo saepe fecerunt instituto, ut ita Urbs incolis abundaret, quamobrem etiam hanc Romanorum consuetudinem laudibus effert Dion. Halic. in Excerpt. Peir. p. 528. Sic primus Urbis Conditor eodem die & hostes & victos & Cives vidit Sabinos. Flor. libr. I. cap. I. deinde sub Coss. Livius libr. II. cap. XVI. *Pro magna re suadere dixit, ut ex singulis populis Latinorum binis senatoribus, si Patres censuissent, Civitas daretur.* Et libr. XXVII. cap. V.

Mu-

Mutines etiam Civis Romanus factus: rogatione ab Tribuno Pl. ex auctoritate Patrum ad plebem lata. Val. Max. libr. V. cap. II. ex. 8. Duas etiam Camertium Cohortes mira virtute vim Cimbrorum sustinentes, in ipsa acie adversus conditionem foederis Civitate donavit. Videatur quoque elegans fragmentum Polybii apud Strab. libr. VI. Geogr. p. 439. Gruter. in Inscr. p. DLXXIII. num. 1.

IPSIS LIBERIS. POSTERISQUE. CIVITATEM. DEDIT. ET CONUBIUM. CUM. UXORIBUS. QUAS. TUM. HABUISSENT. CUM. ESSET. CIVITAS. IS. DATA.

Vide ib. num. 2. & 3. Erat hoc fere in potestate Praesidum Provinciarum, & eorum, penes quos summum erat imperium, ut, quem vellent, Civitate Romana donare possent. Cicer. libr. II. in Verr. cap. VII. *Hic est Dio, Judices, nunc beneficio Q. Metelli Civis Romanus factus. Metellus Praetor tum fuerat Siciliae, ut patet in eadem Orat. cap. III. Macrobius libr. II Sat. cap. III. Cum donasset Pompejus transfugam Civitatem*

Civitate Romana: Hominem bellum inquit
 (Cicero) *Gallis promittit Civitatem alienam,*
qui nobis nostram non potest reddere. Vel
etiam totus Populus Romanus id faciebat.
Vell. Pat. libr. II. cap. XVI. §. 3. Cujus
pietati plenam Populus Romanus gratiam re-
tulit, ipsum viritum Civitate donando. Fre-
quens admodum posterioribus temporibus
fuit, cum ad ipsum etiam imperium pe-
regrinis aditus daretur, cumque in Curiam
reciperentur, teste Suet. in Caesare cap.
LXXIII §. 8. Qua de re canit Rutil. libr.
I. Itin. v. 13.

Religiosa patet peregrinae Curia Lau-
di.

Nec putat externos, quos decet esse
suos.

Postea constitutione Antonini Caracallae
 omnes, qui in Orbe Romano erant, Ci-
 ves Romani effecti sunt. l. 17. ff. de Statu
 Hom. Ex quo intelligi debet Claudian.
 libr. III. in Laud. Stil. v. 150.

Haec est, in gremium victos quae sola
recepit,

Humanumque genus communi nomine fo-
vit

Matris, non dominae ritu, civesque vo-
cavit,

Quos

*Quos domuit, nexuque pio longinqua re-
vinxit.*

Confer Savaron. ad Sidon. Apoll. libr. I. Ep. VI. Hoc etiam ceteris populis in usu fuit, ut ii, qui rem bene & e Rep. gesserant, Civitate donarentur. Huc pertinet Annibalis illa cohortatio ad milites, cum in acie staret apud Cic. pro Balb. cap. XXII. ex Ennio :

*Hostem qui feriet, erit mihi Karthaginen-
sis,
Quisquis erit, cujatis.*

De Atheniensibus, qui ab hoc more non omnino alieni exstiterunt, videndus est Meursius in Fortuna Att. cap. V. Et Ubbo Emmius in descr. Reip. Athen. p. 464. Edit. Gron. Th. tom. IV. Et in App. de Reb. Athen. p. 607. Nicol. Damascenus in Excerpt. Peir. p. 422. Nec tantum hoc inter homines obtinebat, sed inter ipsos etiam Deos, quod false ridet Cic. libr. III. de Nat. Deor. cap. V. *Romulum nostri, aliosque complures, quos quasi novos & adscriptitios Cives in Coelum receptos putant.* Adjungi his poterit Rupertus ad Flor. libr. I. cap. V. §. 1. Venditione praeterea accepisse exteros civitatem clarum fit ex eo, quod dicit χιλίαρχος ille in Act. Apost. cap. XXII. ὧ. 28. Εγὼ πολλοῦ κεφαλαίου τὴν

τὴν Πολιτείαν ταύτην ἐκτησάμην. *Ego multa pecunia Civitatem hanc comparavi.* Et sic existimandum est de plerisque saltem Judaeis, qui in Asia agebant, Civesque Romani erant, quorum passim mentio fit in Josephi Decr. Asiat. & Rom. ut p. 6. 8. 10. &c. Hi tamen Judaei optimo jure Cives Romani non erant, cum is, qui eo jure Civis esse volebat, inter cetera etiam Romanorum sacra sequi debuerit, quod tamen neque in Municipiis obtinuit, quibus eadem de causa optimo jure non concessa fuit Civitas. Sigon. de Jure C. R. libr. I. cap. VIII. Hinc *Municipalia Sacra*, teste Festo in ea voce, vocabantur, quae ab initio habuerunt ante Civitatem Romanam acceptam, quae observare eos voluerunt Pontifices, & ex eo more facere, quo adsuessent antiquitus.

IV. Vidimus saepissime datam fuisse Civitatem, aliquando etiam venditam, adeoque fieri potuisse, ut Pauli Parentes vel donatione vel emtione exstiterint Cives Romani. Verum, ut mittam, Spanhemium, Gronovium aliosque, aequae ac eos, quorum exploserunt sententiam, fide dignum testem, vel probabilem saltem causam non attulisse, ex quibus ostendant, Pauli Patrem Civitatem Romanam pecunia sibi comparasse, vel etiam a Romanis

L dono

dono accepisse (Graecorum enim, quae proferunt, Scholiis tuto fides haberi non potest.) Ut haec, inquam, mittam, firmissimum, nisi omnino frustra sim, contra eorum sententiam praebent argumentum ipsa Pauli verba Actor. cap. XXI. comm. 39. Εἶπε δὲ ὁ Παῦλος· Εγὼ ἄνθρωπος μὲν εἰμι Ἰουδαῖος Ταρσεύς τῆς Κιλικίας οὐκ ἀσήμου πόλεως πολίτης. *Dixit vero Paulus: Ego quidem homo sum Judaeus, Tarsensis, Ciliciae non ignobilis civitatis civis.* Testatur hic loci Paulus, Civem se esse cujusdam in Cilicia Urbis, per quam Tarsum intelligendam esse, quivis facile videt, unde passim Tarsensis vocatur Paulus. Ut in Act. Apost. cap. IX. comm. 11. Natus enim erat Paulus Tarfi. Act. cap. XXII. comm. 3. Et ibi fuit Civis, non, ut tradit Hieron. de Script. Eccl. cap. V. ex oppido Gischala originem duxit, quo a Romanis capto, cum Parentibus Tarsum commigravit. Recte id refellit Baron. in Ann. Eccl. ad Ann. Ch. XXXVI. p. 263. Si ergo Tarfi, seu, quod idem est, cujusdam Ciliciae Urbis Civis fuerit Paulus, quo quaeso modo Civitatem Romanam sibi vindicare potuit: Legibus enim Romanis aliquis Romae & in alia simul urbe Civis esse non poterat, nisi in Municipiis, cum eo jure, quod esset Civis illius Municipii etiam

etiam esset Civis Romanus. Exemplo res fiet clarior. Attico Civi Romano, cum Athenis ageret, oblatum fuit illius Civitatis jus, quo tamen uti noluit, eam ob rationem, quoniam, si Atheniensium Civitatem acciperet, perderet Romanam, ex ea Juris Civilis Romanorum Regula: *Amitti Civitatem Romanam, alia adscita.* Apud Corn. Nep. Att. cap. III. De hac lege ita scribit Cicero pro Balbo cap. XI. *Duarum Civitatum Civis esse nostro Jure Civili nemo potest, non esse hujus Civitatis Civis, qui se alii Civitati dicarit, potest.* Adde l. 5. §. 3. ff. de Capt. & Postlim. *Captivus autem si a nobis manumissus fuerit, & pervenerit ad suos, ita demum postliminio reversus intelligitur, si malit eos sequi, quam in nostra Civitate manere.* Notanter dicit *in nostra Civitate manere*, quod non simpliciter significat habitationem in aliqua urbe retinere, sed Civitas hic est *jus Civitatis*, cujus locutionis exempla apud Latinos passim sunt obvia. Captivus enim ille, manumissione Civis Romanus erat effectus, quod jus amittebat, si se iterum ad suos contulisset. Quo referenda sunt verba sequentia: *Et ideo in quodam interprete Menandro, qui, posteaquam apud nos manumissus erat, missus est ad suos, non est visa necessaria lex, quae lata est de illo, ut maneret*

Civis Romanus. Nam sive animus ei fuisset remanendi apud suos, desineret esse Civis: Sive animus fuisset revertendi, maneret Civis: & ideo lex esset supervacua. Dicit Pomponius, non necessariam fuisse legem, nam si hic Menander, ex servo factus Civis Romanus, voluisset apud suos manere, ipso jure amisisset Civitatem Romanam, quoniam duarum Civitatum Civis esse non posset: Si autem ei Romam revertendi animus esset, non necesse erat, ullam hac de re legem ferri, quoniam esset & maneret Civis Romanus. Sic de militibus Romanis, quos Gabinius Alexandriam adduxerat, & apud Ptolemaeum Regem reliquerat (Caesar libr. III. Civ. cap. CIII. §. 5.) quique ibi remanserant, & cum Aegyptiis sese conjunxerant, jamque pro Aegyptiis sese gerebant, scribit Caesar libr. III. Civil. cap. CX. §. 2. Hae constabant ex Gabinianis militibus, qui jam in consuetudinem Alexandrinae vitae, atque licentiae venerant & nomen disciplinamque Populi R. dedicerant, uxoresque duxerant, ex quibus plerique liberos habebant. Hi enim cum se in Alexandrinam urbem contulissent, & nomen moresque patrios reliquissent, Romanam Civitatem amiserant. Erant enim in hac urbe, ut inferius scribit Caesar, ca-
pitis

pitis damnatis, exsulibus fugitivisque omnibus certus receptus.

V. Illi itaque, qui in Civitatem Romanam recepti erant, suam Civitatem relinquere debebant, nec juris quidquam in Civitate, in qua nati erant, retinere poterant. Hinc *mutare Civitatem* dicitur is, qui in Romanam transit apud Cicer. pro Balbo cap. XIII. *Quibus ex Civitatibus nec coacti essent Civitatem mutare, si qui noluissent: nec, si qui essent Civitatem nostram beneficio P. R. consecuti violatum foedus eorum videretur.* Et cap. XXIII. *Multi in Civitatem recepti ex liberis foederatisque populis sunt liberati: nemo unquam est de Civitate accusatus, quod aut populus fundus factus non esset, aut quod foedere Civitatis mutandae jus impediretur.* Eadem locutio occurrit cap. XVIII. Et eo modo *Civitatem suam relinquere.* Idem pro Balb. cap. XIV. *Ignosco tibi, si neque Poenorum jura calles, reliqueras enim Civitatem tuam, neque nostras potuisti leges inspicere.* Erat enim Balbi accusator, de quo Cicero agit, Civis Romanus, qui Civitatem Gaditanam, quae erat Colonia Poenorum, reliquerat, ut patet ex cap. X. ejusd. Orat. Huc referri meretur locus Livii libr. XXIII. cap. XXXI. ubi trecenti Equites Campani, qui cum Romanis in Sicilia meruerant, nec urbi

puae, quae in fide Romanorum non man-
 ferat, suppetias tulerant, ita querentes in-
 ducuntur: *Quod, quorum hominum essent,*
scire se ipsi negabant, vetere patria relicta,
in eam, in quam redierant, nondum adsci-
ti. Sic quoque verbo *transire* usi sunt hac
 in re Latini. Tacitus II. Ann. cap. XXIV.
Tum solida domi quies, cum Transpadani
in Civitatem recepti, cum specie deductarum
per orbem terrae legionum, additis provincia-
lium validissimis, fesso imperio subventum
est. Non poenitet Balbos ex Hispania, nec
minus insignes Viros ex Gallia Narbonensi
transivisse. Simili ratione fuisse alicujus
 urbis *Civis* dicitur is, qui in Romanam
 transivit. Sic Ennius in Fragm. p. 144.

Nunc sumus Romanei, qui fuimus ante
Rudenei.

Ennium ipsum de se hunc versum protu-
 lisse conjicit verisimiliter Lipsius libr. V.
 Ant. Lect. cap. II. Conferenda de hac an-
 tiquitate est tota Ciceronis Oratio pro Bal-
 bo & posterior pars Orationis pro Caecina,
 quas qui unquam inspexerit, dubitare hac
 de re nullo modo poterit: plurima ex iis,
 ut & ex aliis, ad hanc rem spectantia attu-
 lerunt Hottom. ad Cicer. pro Arch. cap.
 III. Perionius de Graec. & Rom. Magi
 libr. I. p. 2776. tom. VI. Ant. Gron. Go-
 vca-

veanus Var. Lect. Jur. Civ. cap. VI. Salin.
 Obl. ad Jus Att. & Rom. cap. XXVI.
 Sigon. de Jure Civium Rom. libr. I. cap.
 II. & ad Nepotem Att. cap. III. Bosius.
 Et ipse hoc docuerat Spanh. in Orbe Rom.
 Exerc. I. cap. V. Sub posterioribus tamen
 Principibus licuit in quavis alia urbe Civi-
 tatem habere, (non tamen, ut videtur,
 sine speciali Principis permisso.) Conferat-
 tur Rupertus in vere aureo Enchiridio ad
 Pompon. libr. I. cap. I. Scribit ad Plinium Tra-
 janus libr. X. Ep. XXIII. *Civitatem Alexan-
 drinam secundum institutionem Principum
 non temere dare proposui: sed cum Harpo-
 crati Patraliptae tuo jam Civitatem Roma-
 nam impetraveris, huic quoque petitioni tuae
 negare non sustineo. Sed haec ita ageban-
 tur iis temporibus, cum disciplina Roma-
 norum in pejus rueret, nec amplius mo-
 ribus antiquis staret Respublica.*

VI. Ex hac consuetudine illustrari de-
 bet exsilium apud Romanos; nam cum
 invito adimere Civitatem non liceret, (Cic.
 pro Domo cap. XXIX.) tantum ei, quem
 ejicere ex urbe volebant, aqua & igni in-
 terdicebant, & ne quis eum tecto recipere-
 ret, cavebant. (Plut. Mario p. 423. Edit.
 Par. 1624.) Necessarium tum ille habebat
 se ex urbe conferre, nec antea Civitas ei
 adimebatur, quam in aliam esset receptus.

Cic. pro Caec. cap. XXXIV. *Non adimitur his Civitas, sed ab his relinquitur atque deponitur. Nam cum ex nostro jure duarum Civitatum nemo esse possit, tum amittitur haec Civitas denique cum is, qui profugit, receptus est in exsilium, hoc est, in aliam Civitatem.* Simul ac autem receptus esset, jus omne Civitatis & Privilegia amittebat, ex quo explicari debet Quinctil. libr. VII. Inst. Orat. c. I. cum scribat, *lex ad exsules nulla pertinet, id est, exsul amittendo Civitatem sese Romanis legibus & privilegiis tueri non potest, nec iis uti.* Et ita facile carere possumus explicatione admodum quaesita Sam. Petiti libr. II. Obs. cap. V. Ex hoc etiam fonte Cicero in Orat. pro Domo cap. XXX. deducere conatur, se in exilio Civitatem non amisisse, quia nullibi erat receptus. Eo respicit Ictus Cajus libr. I. tit. VI. §. 1. *Item de potestate Patris exeunt filii, si Pater eorum in exsilium missus fuerit: quia non potest filium Civem Romanum in potestatem habere homo peregrinae conditionis effectus.* Ubi inspicimeretur Jurisprudentiae Romanae Decus Schultingius, ut & Ulricus Huberus part. I. Digr. libr. III. cap. VIII. Joachimus Stephanus de Jurisd. Vet. Gr. cap. XII. Abram. ad Cic. pro Sext. cap. XXXIV. & pro Balbo cap. XI. Manut. de Leg. cap. XIX.

XIX. Pollet. in Foro Rom. libr. V. cap. XIX. p. 565. Spanh. in Orbe Rom. Exerc. I. cap. V. & quos laudavit Cel. Dukerus ad Flor. libr. III. cap. XVI. §. 2.

VII. Haec pluribus persecuti sumus, & fortasse nimis liberaliter: verum si procedat haec argumentatio, nullius momenti, si tantis Viris ea objicere liceat, erit Spanhemii Gronoviique sententia, cum Paulus non simul Tarsensis & Romanus potuerit esse Civis. Sed frustra erit hac in parte tota mea disceptatio, si vera sint ea, quae notat Zegerus ad Act. cap. XXI. comm. 39. Οὐκ ἀσήμεν Πόλεως Πολίτης. *Non ignotae Civitatis Municeps, id est, non ignobilis Civitatis, nimirum Tarsensis, Civis. Posset tamen & de Roma Civitatum nobilissima id dictum accipi, cujus Apostolum Municipem fuisse constat.* Haec ille. At quo referet verba τῆς Κιλικίας? certe in Cilicia frustra Romam quacfierit, & quid erit Romam totius Orbis caput vocare non ignobilem urbem. Οὐκ ἀσημος πόλις dicitur de urbe clara satis, de urbe alicujus regionis Metropoli, non de urbe totius terrarum Orbis praecipua & celeberrima. Sic jucundus, & in quo animus a majoribus curis fatigatus recreetur non indignus Scriptor Achill. Tat. libr. VIII. Erot. p. 465. Ελεῦθερός τε ὢν, καὶ πόλεως οὐκ ἀσήμεν. *Homolib*

liber & non obscurae urbis Civis. Verba sunt Clitiphonis, qui ex Urbe Tyro originem ducebat, ut ipse testatur libr. I. Erot. p. 11. Tyrus autem erat Metropolis, ut evicit Ill. Spanh. de Ufu Num. Diff. IX. p. 588. Unde πρώτη *prima* vocatur, qua voce saepe insigniuntur Regionis alicujus primariae Urbes. Passim hujus significationis obvia sunt exempla in Spanhemio de Ufu Num. eoque modo explicari potest ea vox in Act. Apost. cap. XVI. comm. 12. *Πρώτη τῆς μερίδος τῆς Μακεδονίας. Metropolis illius partis Macedoniae.* Quamvis πρώτη & Metropolis aliquando sint diversae alicujus Urbis appellationes, uti observat Spanh. in O. R. Exerc. II. cap. XII. p. 356. In nummis passim etiam distinguuntur. Sic in ipsa Tarso, cujus numisma est in Sylloge Numism. Antiquorum p. 17. *Πρώτη* autem Tyrus dicitur apud Eunap. in Porphyrii Vita p. 13. *Πορφυρίῳ Τύρος μὲν ἦν πατρίς ἡ πρώτη τῶν ἀρχαίων Φοινίκων ἡ πόλις. Καὶ Πατέρες δὲ οὐκ ἀσήμοι.* Porphyrio Tyrus erat Patria, prima priscorum Phoenicum urbs. Parentes autem non ignobiles. Quod dicit Auctor Parentes Porphyrii fuisse οὐκ ἀσήμους indicat non ignobili cum genere natum, nec tamen ex Principibus illius Civitatis fuisse. Sic Josephus initio Vitae suae tradit, *sibi genus esse*
οὐκ

οὐκ ἀσήμεν. Palaeph. de Incred. cap. XXIII.
 Βορέου παῖδες, ἀνδρὸς οὐκ ἀσήμεν. Boreae
 filii, Viri non incelebris. Ex hisce facile
 colligi puto, quam infirmo, ne gravius
 dicam, Zegeri sententia nitatur talo.

CAPUT III.

ARGUMENTUM.

- I. 2. Male Pauli Civitatem ad tempora
 Claudii refert Spanh. II. 3. Refellun-
 tur Viri D. quia Paulus nunquam Ro-
 mae fuisse videatur, ut censum profitere-
 tur, quod tamen facere debebant ii, qui
 proprio jure Cives essent. III. Quamvis
 hoc posterioribus temporibus non necesse
 fuisse existimet Perizonius, cujus argu-
 menta examinantur. IV. Municipia suos
 habebant Censores. V. A quibus tamen
 Cives R. in Provinciis non censebantur.
 VI. Quare tutissimum videtur existima-
 re, eos, qui proprio jure essent Cives, Ro-
 mae censum professos fuisse, quod cum
 Paulus non fecerit, non potuit eo jure esse
 Civis. VII. 4. Caesares quidem pluri-
 bus privatis Civitatem Romanam dede-
 runt. VIII. Sed illi debebant nomen pe-
 regrinum in Romanum mutare. IX.
 Quod

Quod tamen Paulus, qui olim Saulus vocabatur, non fecit, ergo alio jure Civis esse debuit. X. Nec obstat Ciceronis locus, cum licuerit Civibus Romanis in Provinciis morari.

§. I. **H**Is, quae superiori sectione contra Spanhemium aliosque disseruimus, accedit etiam, Virum Ill. hanc Civitatem Pauli referre *ad Claudianorum temporum avaritiam*, cum pretio esset parabilis Romana Civitas. Historia quidem, quae refertur Act. cap. XXII. Imperante Claudio accidit; sed in ea dicit Paulus, se Civem Romanum natum esse, igitur necessario sequi debet, Patrem Pauli sibi jam pecunia Civitatem Romanam comparasse. At quo tempore? Certe sub Augusto vel etiam ante eum. Nam Paulum sub Augusto natum esse, praeter alia colligi potest ex eo, quod illo tempore, quo Stephanus lapidibus fuit obrutus, νεάνιος vocatur. Actor. cap. VII. comm. 58. νεάνιον autem esse Juvenem XXV. vel XXX. admodum annorum docuerunt hac eadem in re Viri Cel. van den Honert in libro, cui titulus voorberyding tot opening van Paulus Brief aen de Romeynen p. 114. & Hottingerus Diss. Bibl. V. Sect. V. §. 13. Stephanus autem ex veriori sententia anno primo vel

vel certe secundo post Christi resurrectionem primus veritatis Christianae testis mortem oppetiit. Christus autem ex morte in vitam revocatus est Anno XV. postquam fasces Romani Imperii in Tiberium translati erant. Ex his ergo conficitur facile, jam sub Augusto natum fuisse Paulum, & sub eo verisimiliter Patrem ejus jus Civitatis emisse seu accepisse. At Augustus solitus fuit Civitatem parcissime dare, multo minus vendere. De quo Suet. Aug. cap. XL. *Magni praeterea existimans sincerum atque ab omni colluvione peregrini ac servilis sanguinis incorruptum servare populum, & Civitatem Romanam parcissime dedit, & manumittendi modum terminavit.* An vero ante Augustum vendita sit Civitas, ego valde dubito, nec hujus rei facile exemplum proferri posse existimo.

II. Huc etiam referri meretur, Paulum, si ipso jure Civitatis ornatus fuisset, Romae censum profiteri debuisse. Certe id videtur fuisse P. R. institutum, ut singulis lustris Cives Romani praesentes Romae censerentur, ut ita vires suas ipsa nosceret Resp. Cicer. Act. I. in Verr. cap. XVIII. *Non committam, ut tum res judicetur, cum haec frequentia totius Italiae Roma discesserit: quae convenit uno tempore undique Comitiorum, Judiciorum censendi-*
que

que causa. Et idem libr. I. ad Att. Ep. XVIII. Nam, ne absens censere, curabo edicendum, & proponendum locis omnibus. Sub lustrum autem censi Germani Negotiatoris est. Vell. Paterc. II. cap. XV. In legibus Gracchi inter perniciosissima numeraverim, quod extra Italiam Colonias posuit, id Majores diligenter vitaverant, ut Cives Romanos ad censendum ex Provinciis in Italiam revocaverint. Decianum, Romanum Civem, qui in Graecis Civitatibus negotiabatur, in certa tamen tribu Romae censum profectum fuisse constat e Cic. pro Flacco cap. XXXII. (Illi enim, qui in Civitatem allekti erant, in quadam etiam tribu collocabantur. Vell. Paterc. libr. II. cap. XX. §. 2.) Ex hoc more censendi explicandus D. Lucas in Euang. cap. II. comm. 4. ubi scribit, Josephum ad Urbem Davidis, quae Bethlehem dicebatur, profectum esse, ut ibi censum profiteretur, διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ἐξ οἴκου καὶ πατρὸς Δαβὶδ, quod erat ex familia & Patria Davidis. Nam ut Romani Romae, ita Provinciales quique in sua Civitate censum profiteri debebant. Si vero is casus incideret, ut tum temporis, quo census perageretur, Romae quis adesse non posset, absens videtur potuisse censi, si ipse jam antea in priores census relatus esset. Tale quid

quid exstat apud Gell. libr. V. Noct. Att. cap. XIX. *Filium adoptivum tam procedere, quam si ex se natum habeat: absentes censere jubere, ut ad censum nemini necesse sit venire.* Verba sunt Scipionis in ea Oratione, quam Cenfor ad populum habuit. Vide Putean. ad Vell. Paterc. libr. II. cap. XV. Manut. de Civit. Rom. p. 27. & 32. Edit. Graev. Sigon. libr. I. de J. C. R. cap. XIV. & Spanh. in Orbe Rom. Qui vero censum professi non erant, libertatem amittebant. Cic. pro Caecin. cap. XXXIV. *Cum autem incensum vendit, hoc judicat: cum is, qui in servitute justa fuerit, censu liberetur, eum, qui, cum liber esset, censeri noluerit, ipsum sibi libertatem abjudicasse.* Ubi post Dion. Halic. libr. IV. cap. XV. conferendus est Hottom.

III. Clarissimo quidem Perizonio in Diff. de Lege Voconia p. m. 184. cui accedit Graevius ad Cicer. libr. I. in Verr. cap. XLI. non videtur, postquam Perseus Rex victus, & capite censi sacramento adacti sint, ulla amplius necessitate Romanos ad censendum coactos fuisse, & proinde etiam saepe censum neglexisse. Hoc firmat ex Cicer. pro Archia cap. V. *Census nostros requiris scilicet &c.* Sed si nulla necessitate ad censendum adigerentur Romani, non videntur accusatores
Archiae

Archiae adeo plumbei & inscii fuisse, ut census requirerent, si census ad jus Civitatis nihil faceret, neque redderet causas Cicero, cur census Archias non esset, *quoniam scilicet apud exercitus fuisset*, sed potiori jure adversariis ignorantiam & inscitiam objecisset. Nec ipse quidem existimo, censum dare Civitatem, de qua re ibi potissimum agit Cicero, sed, ut ejus verbis utar, *tantummodo indicare, eum, qui sit census, se pro Cive gessisse*; ex quo contrarium efficitur, *indicare eum, qui non sit census, se pro Cive non gessisse*, adeoque necesse esse, ut censeatur is, qui se pro Cive gerere velit. Neque Perizonio suppetias fert Dion. Halic. libr. IV. cap. XV. ubi tradit, *legem hanc Servii de censu Romanos diu observasse*. Quae verba ad totam Servii legem referenda putem, non cum Viro Cel. ad ultima verba de venditione incensi. Lex enim illa diu a Romanis servata, postea tamen variis mutationibus obnoxia fuit, sic ex. gr. primo tempore Reges censum peregerunt. Val. Max. libr. III. cap. IV. exempl. 3. Mox Consules. Pompon. in §. 17. ff. de Orig. Jur. Dein Censores. Immo ex Cicer. colligitur, ejus tempore hanc venditionem nondum in defuetudinem abiisse pro Caec. cap. XXXIV. *cum incensum vendit, praesenti*

senti ut loquuntur Grammatici, tempore. Ulpian. tit. XI. de Tutelis §. 11. *Maxima capitis diminutio est, per quam & Civitas & libertas amittitur, velut cum incensus aliquis venierit.* Vide etiam tit. ff. de Censibus, & Sigon. libr. I. de J. C. R. cap. XIV.

IV. Municipiorum autem aliarumque Civitatum Cives non necesse habebant ad Urbem proficisci, Romaeque Censum profiteri, cum ipsi suos habuisse videantur Censores, a quibus solennitas illa peragebatur. Cicer. libr. II. in Verr. cap. LIII. & cap. LVI. *Quinto quoque anno Sicilia tota censetur. Erat censa Praetore Peducaeo. Quintus annus tum te Praetore incidisset. Censa denuo est. Postero anno L. Metellus mentionem tui Censui fieri vetat: Censores dicit de integro sibi creari placere.* Et hi sunt Censitores Provinciae Siciliae apud Cassiod. libr. IX. Var. Epist. XI. Similia occurrunt apud Gruter. in Corpore Inscr. p. CLXXI. n. 8. & CDXVII. n. 5. CENSOR PROV. LUG. & MXXV. n. 2. CENSOR PROVINCIAE LUGDUNENSIS. Hinc tabulas Municipiorum memorat Cicero pro Archia cap. IV. & V. Et hi omnes in suis Urbibus censabantur. Liv. libr. XLII. cap. X. *Qui Socii Latini Nominis ex edicto C. Claudii*

Consulis redire in Civitates suas debuissent, ne quis eorum Romae, sed omnes in suis Civitatibus censerentur. Nec tantum Municipia, verum etiam Coloniae suos habuerunt Censores. Quorum est mentio apud Grut. p. CDXXXIX. n. 5.

CENSITOR. CIVIUM.
ROMANORUM. COLONIAE.
VICTRICENSIS.
QUAE. EST. IN. BRITANNIA.
CAMALODUNI.
CURATOR.

Cui adde Sigon. libr. II. de Ant. J. Ital. cap. IV. Et Virum Cl. Othonem Diff. de Consul. extra Romam cap. I. §. 4. De *Provinciis* confer Lips. ad Tac. libr. I. Ann. exc. K. Periz. in Aug. Orb. Descript. & Rupertum in Enchir. ad Pompon. de Orig. Jur. libr. II. cap. III. in fine.

V. Quod autem scribat Pighius tom. I. Ann. p. 166. *Creatos esse in Civitate quavis duos Censores, qui Civium Rom., quantus ubique cum in Urbibus, tum in Exercitibus numerus esset, in tabulas publicas referrent, in eo me non habet sibi adsentientem, cum ipse Cicero rationem, quamobrem Archias census non fuerit, hanc referat: Proximis Censoribus cum Clarissimo Imperatore L. Lucullo*

cullo apud exercitum fuisse, superioribus cum eodem Quaestore fuisse in Asia. Orat. pro Arch. cap. V. Si ergo exercitus extra Italiam a Censoribus Provincialibus censerentur, cur Cicero hac utitur exceptione, quod census non fuerit Archias. Praeterea opinionem hanc firmat, cum narret Livius libr. XXIX. cap. XXXVII. *Per Provincias Censores dimisisse, ut Civium Rom. in exercitibus, quantus ubique esset referretur numerus.* Si autem Exercitus in Provinciis censerentur, nulla satis apta excogitari poterit ratio, cur potissimum per Provincias dimiserint Censores, ut Civium Romanorum perageretur Census. Clarissime quoque patet ex Cicerone libr. I. ad Att. Epist. XVIII. loco jam laud. ubi dicit: *Germanos Negotiatores sub lustrum Romae censeri.* Si hi homines potuissent in Provinciis censeri, cur omnes se Romam contulerint ad Censum, causam nullam video.

VI. Verum, ne diutius tempus hac in re teramus, ego sic existimo, Cives Romanos, qui proprio jure Civitatis gauderent, quique in exteris terris morarentur, singulis lustris, nisi gravissima obstaret causa, Romam profectos fuisse, & ibi nomen professos. Quod ut magis credam facit ingens saepe multitudo, quae censa scribitur, ut sane vix credi posset, eos

Romae habitasse, nisi sub illis etiam contineantur hi, qui in exteris terris degebant. Videantur Rualdi Anim. in Plut. cap. XXIV. Si igitur is, qui proprio jure Civis esset Romanus, debuerit Romae Censum profiteri, quomodo Paulus aut ejus Parentes vel donatione vel emtione potuerunt esse proprio jure Cives Romani, cum nec vola nec vestigium exstet, Paulum antea Romam adiisse. Quod si nunquam fecerit, sequitur, si vel maxime olim fuisset Civis, Civitatem eum amisisse, cum census non fuerit. Nonne praeterea Caesar etiam Legem tulerat, ne quis Civis Romanus per tres continuos annos extra Italiam moraretur? Ita certe apud Suet. Caes. cap. XLII. *Sanxit, ne quis Civis major annis viginti, minorque decem, qui Sacramento non teneretur, plus triennio continuo Italia abesset.* Quod intelligendum de his, qui proprio jure Cives Romani erant, non de Municipiis; cum aliquis jure Municipii Civis esse potuerit, licet Italiam nunquam vidisset.

VII. Neque recte adferunt Viri Docti Caesarem privatis pluribus Civitatem dedisse, nam id argumentum facile in ipsos Auctores converti potest. Dicunt, Caesarem tum Julium tum Augustum Civitatem dedisse exteris, inter quos etiam esse po-
tue-

tuerunt Pauli Parentes. Gronovius idem de venditione scribit, multos Judaeos emisse Civitatem, quod facere etiam potuerunt Parentes Pauli. Verum adhuc testimonium veteris scriptoris desidero, ex quo pateat, hanc Civitatem ita datam seu venditam esse privato cuidam, ut liceret, quamvis Civis Romanus esset, in sua tamen Urbe Civitatem retinere, nec Censum profiteri aut nunquam Romam adire. Non desunt quidem exempla Caesarem privatis Homini- bus Civitatem dedisse. Testatur id, prae- ter loca a Spanh. allata in O. R. Exerc. I cap. XIV. etiam Cic. Orat. II. Phil. cap. XXXVI. *Neque solum singulis veniebant Immunitates, sed etiam populis universis, Civitas non jam singillatim, sed Provinciis totis dabatur.* Sed ideo dabat Caesar, re- ferente Suet. in Eius Vita cap. XLII. *Ut libentius exteri Urbem incolerent, & ceteri appeterent.* Non ut Civitate accepta ex ea manerent, nec unquam adirent. Quamvis non desint exempla, Civitatem extraneis donatam, qui tamen domicilium in Urbe non videntur collocasse. Tale quid occur- rit apud Cicer. libr. XI. Fam. Epist. XXXVI. *Cum Demetrio Mega mihi ve- tustum hospitium est, familiaritas autem tanta, quanta cum Siculo nullo. Ei Dolabella rogatu meo Civitatem a Caesare impetravit;*

qua in re ego interfui Itaque nunc Publius Cornelius vocatur. Hoc loco nulla mentio est Civitatis, quam antea Megas habuisset, & si vel maxime habuerit, quod veritati magis consentaneum videtur, relinquere debuit, simul ac Civis Romanus effectus fuit. Praeterea hic facile Census profiteri potuit, utpote qui in Sicilia Italiae propinqua Insula domicilium haberet, ex qua commodissimus in Italiam erat transitus. Cic. libr. II. in Verr. cap. III. Occurrit praeterea in eadem Epist. *Tabula, in qua nomina Civitate donatorum incisa erant.*

VIII. Sed ex hoc Ciceronis loco novum contra Spanh. aliosque peti potest argumentum. Vocabatur hic Ciceronis amicus Demetrius Megas, verum postquam Civitate Romana donatus fuit, nomen etiam, quod exterum erat, mutavit, & Romanum adsumsit. Videntur enim ii, qui Civitate Romana donabantur, eodem modo ac Liberti nomen & pronomen ejus adsumsisse, cujus auxilio Civitatem adepti erant, ne cum Barbaris etiam ipsa barbara nomina adsciscerentur; Romani enim *Cives nominibus & Censu* ab aliis distinguebantur, teste Ascon. ad Cicer. Prooem. Act. in Verr. cap. VIII. p. 52. Quod dixi de mutatione nominis patet e Cic. libr. II. in Verr. cap. VIII. *Quid ego nunc Sexti Pompeji Chlorigestum testimonium recitem, qui cau-*
sam

jam egit Dionis? hominis honestissimi, tametsi Civis Romanus virtutis causa jam diu est, tamen omnium Sicularum primi ac nobilissimi? Quid ipsius Q. Caecilii Dionis, hominis probatissimi & prudentissimi. Hic duo habemus hujus rei exempla. Primus est Chlorus, qui a Sext. Pompejo Civitatem acceperat, alter a Q. Caecilio Metello, ut patet ex eadem Orat. cap. VII. Idem deduci potest e Caesare libr. I. de B. G. cap. XLVII. §. 4. Commodissimum visum est C. Valerium Procillum, C. Valerii Caburi filium, summa virtute ac humanitate adolescentem (cujus Pater a C. Valerio Flacco Civitate donatus erat) . . . ad eum mittere. Hic Caburus nomen & praenomen C. Valerii suscepit, quod ab eo in Civitatem receptus erat. Vel nomen quodcunque vellent Romanam adsumebant, uti colligitur e Cicer. libr. XIII. Fam. Ep. XXXV. C. Avianus Philoxenus antiquus est hospes meus, quem Caesar meo beneficio in Novocomenses retulit. Nomen autem Aviani secutus est, quod homine nullo plus esset usus quam Flacco Aviano. Livius libr. II. cap. XVI. Namque Atta Clausus, cui postea Claudio fuit Romae nomen, ab Regillo magna Clientium comitatus manu, Romam transfugit. His Civitas data. Unde & illi, qui e peregrinis Gentibus in Civitatem Romanam adoptati erant, Ro-

manorum nominibus insigniuntur. Ita apud Hirtium in B. Afric. cap. XXVIII. §. 2. *Forte incidit in navem, in qua erant duo Titi Hispani adolescentes, Tribuni Legionis V. quorum Patrem Caesar in Senatum legerat.* Videatur hac de re Magnus Antiquitatum Conquisitor Sigonius de Nomin. Rom. cap. III. in fine, Onuph. Panvin. de Nom. Rom. p. 2046. Edit. Graev. tom. II. Ant. Paullus Manut. in Argum. Orat. Cicer. pro Balbo & ad libr. XIII. Fam. Epist. XXX. Freinsh. ad Flor. libr. III. cap. XXI. §. 16. Haec autem, quae jam de nominibus Civitate donatorum disseruimus, ad Paulum nostrum transferamus.

IX. Nomen Pauli, quod ante conversionem habuit, (nam de eo tantum nobis agendum erit, cum Paulus fuerit natus Civis Romanus) erat *Saul*, Hebraeis quidem & Benjaminitis proprium, a Civibus vero Romanis omnino alienum. Hotting. Diff. Chronol. V. §. 4. Nec statuendum cum quibusdam, ut Erasmo ad Epist. ad Rom. cap. I. comm. 1. quamvis satis timide, Apostolum nostrum simul *Paulum* & *Saulum* dictum fuisse, & ab initio duo haec nomina habuisse, quam sententiam jure suo eruditissime refellit Vir singularis diligentiae Witzius Melet. Sect. III. §. 14. Si itaque Pauli Parentes vel emtio-
ne

ne vel donatione fuissent Cives Romani, Paulus cum Civis Romanus esset, etiam Romanum nomen ferre debuisset. Sed quid reponi mihi possit video; eos scilicet, qui ita nomen suum mutarent, antiquum nomen pro cognomine retinuisse, ideoque *Saul* fuisse cognomen Apostoli nostri Patrium, cum nomen & praenomen fuerit Romanum. Sed si Paulus tria habuisset nomina, certe aliqua horum mentio fieret vel in Sacr. Litt. vel apud primaevos Ecclesiae Patres, nec in Epigraphis litterarum videtur haec praetermissurus fuisse. Praeterea statuunt Eruditi, Apostolum nostrum, nomen *Sauli* in *Pauli* permutasse, quoniam *Sauli* nomen apud exterarum gentes, inter quas versari debebat, incognitum erat. Hanc sententiam profitentur summus Grotius ad Act. cap. XIII. comm. 9. Ludov. de Dieu in Epist. ad Rom. cap. I. comm. 1. Witsius in Melet. Leid. Sect. III. p. 49. Vitranga libr. III. Obs. cap. III. §. 18. Et Clarissimum quondam hujus Academiae Ornamentum Roëll in Epist. ad Ephes. cap. I. comm. 1. p. 40. Quibus addi merentur, quos laudat Solidissimus Alphenius Prol. in Epist. II. ad Corinth. cap. I. §. 4. Cur autem nomen suum mutasset, si duo alia Romanis cognita nomina habuisset, quibus potius usus

M 5

fuiſſet, ne tam facile absque cauſa Patrium nomen rejicere videretur, & ea re Judaeos offenderet.

X. Neque obſtat, quod in Epistoſa XXXVI. Cic. libr. XIII. Fam. Megas dicatur Siculus, & in Sicilia habitasse, cum ex eo concludi non oporteat, eum in urbe quadam Siciliae Civem permanſiſſe. Siquidem licebat iis, qui vel eo, vel quocunque demum modo Civitatem Romanam adepti eſſent, in aliis Provinciis habitare, & ibi fedes ac domicilium collocare Cic. libr. II. in Verr. cap. III. & VI. Caſar libr. II. Bell. Civ. cap. XIX. §. 2. *Quo edicto tota Provincia pervulgato, nulla fuit Civitas, quin ad id tempus partem Senatus Cordubam mitteret, nullusque Civis R. paulo notior, quin ad diem conveniret.* & libr. III. B. C. cap. CII. §. 2. *Erat edictum Pompeji nomine Amphipoli propositum, uti omnes ejus Provinciae juniores Graeci Civesque Romani jurandi cauſa convenirent.* Inſpice etiam ad Libri VII. B. G. cap. III. Dion. Voſſ. Hi erunt *Conventus Civium Romanorum*, quales ſaepe in Provinciis memorantur, qui ſunt *Civitates*, ad quas Cives Romani convenire ſolent agendaſue aut publicae rei cauſa Quae verba ſunt Aſconii Paed. ad Cicer. Libr. II. in Verr. cap. XIII. In iis enim agebant hi, qui ipſo Civitatis jure gau-

gaudebant, unde *Colonias & Conventus* distinguit Hirtius B. Alex. cap. LVI. & *Negotiatores & Colonias* Cic. pro Fontejo cap. I. quoniam Cives Romani, qui in Provinciis degebant, fere essent Negotiatores seu Publicani. Plura Cel. Graevius in Praefat. ad Thes. tom. I.

CAPUT IV.

ARGUMENTUM.

I. *Alia sententia proponitur.* II. *In Asia negotiabantur Judaei, qui sibi in variis Urbibus Civitatem parabant.* III. *Quod facere etiam potuerunt Pauli Parentes, interque eas Urbes una forte habuit jus Municipii, quo jure tum facti sunt Pauli Parentes Cives Romani.* IV. *Cui nihil obstat Cicero, sed potius favet. Qui proprio jure e sua Civitate in Romanam transirent, jus cognationis amittebant.* V. *Alter modus, quo Paulus Civis esse potuit jure Municipii, cum jus Municipii aliquando quibusdam in aliqua Urbe Familiis fuit datum.* VI. *Quo jure Pauli Parentes potuerunt esse Cives Tarsenses & Romani. Idem discrimen in Coloniis obtinet.*

§. I. **E**X dictis patere puto, Virorum Eruditorum sententias satis infirmo niti talo, & omnino Legibus Romanis adversari. Quare pace tantorum Ingeniorum dixerim, in hanc sententiam pedibus ire non possum ante, quam haec impedimenta sublata sint: interea alia erit excogitanda ratio. Verum dicere, quo jure Paulus fuerit Civis, quaestionemque intricatam, ad quam tanta nomina offenderint, expedire, res in primis ardua est & difficilis, & forte temeritatis crimine notari meretur. At liceat hic conjecturis indulgere, cum alio modo haec quaestio decidi posse non videatur.

II. Satis ni fallor cuivis constat, Asiam antiquo tempore negotiationibus, & quae eas comitari solent, divitiis admodum celebrem fuisse, unde multi Negotiatores ex Civibus praesertim Romanis in eam se conferebant: ita Civium Romanorum, qui in Ponto negotiati essent, meminit Hirtius Bell. Alex. cap. LXX. §. 5. Cic. libr. I. in Verr. cap. XXVII. *Tum Cives Romani, qui Lampsaci negotiabantur, concurrunt.* Et pro Flacco cap. XXIX. Inter eos etiam Judaei, utpote gens divitiarum & opum, si ulla unquam, cupidissima, erant, quales passim occurrunt in Josephi Decr. Asiat. & Rom. Et hos plurimum di-

divitiarum in Asia aliisque P. R. Provinciis corrasisse, quas quotannis Hierosolymam deportarent, testatur Cic. pro Flacco cap. XXVIII. *Cum aurum Judaeorum nomine quotannis ex Italia & ex omnibus vestris Provinciis Hierosolymam exportari so-
leret, Flaccus sanxit edicto, ne ex Asia exportari liceret.* Hoc intelligi debet, de auro a Mercatoribus Judaeis collato ex superstitione in usum Sacrorum aliarumque rerum. Hi autem Judaei, ut faciliior & tutior sibi negotiatio esset, in aliqua Urbe sibi Civitatem pretio precibus acquirebant; multi se ad Romanos, (de quibus in laud. loco Josephi & apud Gothofr. ad l. 8. C. Just. de Judaeis) alii ad alias Civitates conferebant. Cum autem per totam Asiam negotiarentur, quo omnia faciliora forent, videntur in pluribus simul Urbibus jus Civitatis comparasse. Vidimus quidem sancitum esse legibus Romanis, ne quis Romae & in alia simul Civitate Civis foret, at hoc in aliis extra Romam Urbibus licitum erat, ut in quot vellet Civitatibus aliquis Civis esse posset. Testis est Romanorum juris peritissimus Cicero pro Balbo cap. XII. *Nos non possumus & hujus Civitatis (Romae) & cujusvis praeterea: Ceteris concessum est. Itaque in Graecis Civitatibus videmus Athenis Rhodios, Lacedaemonios, ceteros undique*
ad-

*adscribi, multarumque esse eosdem homines Civitatum. Ubi vide Abram Et pro Arch. cap. III. Itaque hunc & Tarentini & Rhegini & Neapolitani Civitate ceterisque prae-
miis donarunt. Et cap. IV. Venit Heracleam, quae cum esset Civitas aequissimo jure ac foedere, adscribi se in eam Civitatem voluit. Vide & Plutarch. de Monarch. p. 826. Ad posteriora tempora pertinet inscriptio apud Reinesium. Cl. XI. num. 4.*

C. CALFURNIUS. ASCLEPIADES
PRUSA. AD. OLYMPUM. ME-
DICUS.

PARENTIBUS. ET. SIBI. ET.
FRATRIBUS.

CIVITATES. VII. A DIVO.
TRAJANO. IMPETRAVIT.

Et l. 27. pr. ff. ad Munic. *Ejus, qui manumissit, Municeps est manumissus, non domicilium ejus, sed Patriam secutus. Et si Patronum habeat duarum Civitatum Municipem, per manumissionem earundem Civitatum erit Municeps.* Spanhem. in O. R. Exerc. I. cap. IV. pleraque etiam ex iis, quae allata sunt, adnotavit.

III. Cum igitur fuerit licitum extra Romanam in pluribus simul Civitatibus esse Civis, quid obstat, quo minus idem fecisse cre-

credantur Pauli Parentes, ut suis inservirent commodis, & duabus tribusve Civitatibus simul adscripti sint, ex quibus una forte jus Municipii habuit, quo tum jure Pauli Parentes etiam facti sunt Cives Romani. Nullum enim Auctorem reperire potui, qui doceret, vetitum esse in Municipio simul & in quavis alia Urbe Civis esse, neque dubitandum, quin hoc Legibus Romanis permissum fuerit, praesertim cum in Municipiis ratio, quamobrem Romani suos Cives plurimarum Civitatum esse noluerint, cesset, cumque cesset ratio, ipsa etiam Legis dispositio cessare videtur. Namque hoc jus a Romanis institutum est, ne Leges & jura Urbis Romae, cum exterarum gentium Legibus & consuetudinibus permiscerentur. Haec vero ratio non procedit in Municipiis, cum illa fere propriis uterentur Legibus, qua de re superius egimus. Hanc autem hujus Legis ferendae rationem Romanis fuisse docet Cicero pro Balbo cap. XIII. *O jura praeclara atque divinitus jam inde a principio Romani nominis a Majoribus nostris comparata, ne quis nostrum plus quam unius Civitatis esse posset: dissimilitudo enim Civitatum varietatem juris habeat necesse est.* Id, adducto hoc ipso Ciceronis loco, eru-

eruditissime, ut solet, explicavit Cl. Schuldingius ad Ulpian. tit. XX. §. 14.

IV. Sed conturbare nonnihil rationes meas videtur Cicero libr. XIII. Famil. Epist. XXX. *L. Manlius est Sosis. Is fuit Catinensis, sed est una cum reliquis Neapolitanis Civis Romanus factus, Decurioque Neapoli, erat enim adscriptus in id Municipium ante Civitatem Sociis & Latinis datam.* Ibi Manlius Civis Neapolitanus factus dicitur *fuisse* Civis Catinensis, quod indicare videtur, eum hanc Civitatem amisisse. Sed Cicero recte explicari potest hoc modo, Manlium hunc primum fuisse Civem tantum Catinensem, mox Neapolitanum, deinde Romanum; nam Civitatem Catinensem eum non amisisse, cum jure Municipii Civis Romanus effectus esset, ex eo colligo, quoniam Cicero in eadem Epist. scribat: *Ejus Frater Catinae nuper mortuus est. Nullam omnino arbitramur de ea hereditate controversiam eum habiturum: & est hodie in bonis.* Manlius hic Catinae hereditatem adierat, & jure quidem, ut Ciceroni videtur, si autem non fuisset Civis Catinensis eam hereditatem cernere non potuisset, cum is, qui proprio jure fieret Civis Romanus, amitteret in sua Civitate omne jus cognationis, adeoque hereditatis ab intestato, eaque re nihil ex fratris bonis vindi-

vindicare sibi potuisset Manlius. Hujus Legis meminit Plinius in Paneg. cap. XXXVII. Ubi de hereditatibus agit: *Haec mansuetudo Legis veteribus Civibus servabatur: novi seu per Latium in Civitatem, seu beneficio Principis venissent, nisi simul cognationis jura impetrassent, alienissimi habebantur, quibus conjunctissimi fuerant.* Nam qui in Civitatem Romanam recepti erant, a suis extranei habebantur, nisi simul cum Civitate jus cognationis a Principe impetrassent. Ita recte hunc locum explicant Erud. Commentatores, quibuscum facit Cel. Burm. de Vectig. p. 204.

V. Subjungendus jam est alter modus, quo Civis Romanus Paulus esse potuit. Municipium non fuisse Tarsum supra pluribus demonstravimus ex variis, quae huic Urbi tribuuntur, nominibus; Verum, si parva fiat inter Municipia distinctio, facile haec Pauli Civitas conciliari posse videtur. Omnes, quos inspicere licuit Romanarum Antiquitatum Conditores, Municipium esse scribunt *Urbem Civitate Romana donatam.* Sed vix dubito, quin non solum integrae Urbes, verum aliquando certa alicujus pars, jus Municipii habuerit, adeo ut ipsa Urbs esset libera, seu alio foedere Romanis conjuncta, quaedam tamen

in ea Urbe familiae, quae maxime partes Romanorum foverant, haberent jus Municipii, adeoque Civitatis Romanae. In hanc me opinionem induxit Livius libr. VIII. cap. XI. *Equitibus Campanis Civitas data: monumentoque ut esset, aeneam tabulam in aede Castoris Romae fixerunt.* Et cap. XIV. *Campanis Equitibus honoris causa, quia cum Latinis rebellare noluissent, Civitas sine suffragio data.* Hic certis quibusdam Capuae incolis Civitas Romana dabatur, cum alii extra Civitatem manerent, & dabatur ita, ut eam haberent *sine suffragio*, quae distinctio obtinet in Municipibus, non in iis Civibus, qui proprio jure Civitatis donabantur, quibus nullibi Civitatem absque suffragiis datam reperio. Praeterea Campani illi non Romam migrabant, sed domicilium, &, ut colligi potest, Civitatem in Urbe sua retinebant. Accedit, Consulem Romanum, cum post Cannensem cladem Campanorum legatos allocuturus esset, inter plurima Romanorum beneficia hoc praecipuum memorare, Civitatem magnae parti Campanorum datam esse. apud Liv. libr. XXIII. cap. V. *Adjicite ad haec, quod foedus aequum dedistis, quod Leges vestras, quod ad extremum Civitatem nostram magnae parti vestrum dedimus, communicavimusque vobiscum.* Si
jam

jam proprio jure Civitas esset data, non recte illud inter beneficia a Romanis in Campanos collata extolleretur, cum Liberi Populi id ipso foedere cavere solerent, ne quis ex se Civis Romanus fieret, quam rem optime cognosces ex Oratione Cicer. pro Balbo. Verum ipsa Capua aequum cum Romanis habebat jus, plurimi autem in ea Urbe Civitatem Romanam. Hinc passim inter Campanos, qui Cives Romani essent, & reliquos Campanos distinguit Livius XXVI. cap. XXXIII. & XXXIV. Ipsum vide ad Vell. Pat. libr. I. cap. XIV. Unde inter Campanos Civesque Romanos mutua videntur fuisse connubia. Liv. libr. XXIII. cap. II. & libr. XXVI. cap. XXXIII. Quamvis Romae connubia cum vicinis gentibus aliquando permitterentur. Spanh. in O. R. Exerc. II. cap. XXII. p. 519.

VI. Si igitur statuamus jus Municipii certis quibusdam in aliqua Urbe Familiis concessisse Romanos, qui bene de Rep. meriti essent, conjicere restat, hoc quoque Urbis Tarsi incolis accidisse, ut quidam essent tantum Tarsenses, quidam Tarsenses simul & Romani Cives. Cui sententiae favere videtur, quod legimus, partem Tarsensium Dolabellae favisse, partem vero Cassio ut verisimile fiat, Caesarem vel

Antonium eos jure Municipii donasse potissimum, qui a se steterant, deque se optime meriti erant. Refert id de Tarsensibus Appianus libr. IV. Bell. Civ. p. 1004. Ταρσέων δ' ἐς στάσιν διηρημένων, οἱ μὲν τὸν Κάσσιον ἐστέρωνέσαν ἐλθόντα πρότερον, οἱ δὲ τὸν Δολοβέλλαν ἐπελθόντα. *Tarsensibus autem in factiones divisis, pars Cassium coronaverant prius receptum, pars Dolobellam, qui venit posterius.* Neque tum quidquam obstat, *Liberos* dici Tarsenses & *Socios*, cum eodem modo Campani *Socii* & *Liberi* appellentur apud Liv. libr. XXIII. cap. V. Neque solum Urbes existisse, quarum pars haberet jus Municipii, pars tantum suas Leges, existimo, verum etiam aliquando ita Colonias in quasdam Civitates deductas, ut pars Colonorum Civitatem Romanam haberent, pars suis tantum viverent Legibus. Id ex Livio colligi puto libr. XXXIV. cap. IX. init. *Tertium genus Romani Coloni ab Divo Caesare post devictos Pompeji liberos adjecti. Nunc in Corpus unum confusi omnes; Hispanis prius, postremo & Graecis in Civitatem Romanam adscitis.* Cujus rei exemplum quoque est apud Cicer. pro Sulla cap. XXI. Et sic Colonias, quae in aliquam Urbem deducebantur, non semper cum veteribus incolis fuisse confusas, sed aliquod inter eos reman-

mansisse discrimen indicat Cic. libr. II. in Verr. cap. L. *Cum Agrigentinarum duogenera sint, unum veterum, alterum Coloniarum, quos T. Manlius Praetor deduxit Agrigentum.* Si itaque haec Municipiorum & Coloniarum ratio procedat, Paulus ex Majoribus, qui erant Cives Tarsenses, & deinde ab aliquo Imperatore jure Municipii donati, natus esse potuit, & sic utriusque Urbis Civem se profiteri, ut Ausonius fecit de Claris Urb. XIV. §. 39.

*Diligo Burdigalam: Romam colo, Consul
in hac sum,
Civis in ambabus.*

Ut ibi legit ex Reinesio Cl. Graevius & Chimentellus ad Marmor Pisanum de Honore Bisellii cap. V.

CAPUT V.

ARGUMENTUM.

- I. *Transitus ad alteram Dissertationis partem.* II. *Paulus quomodo fuerit victus.* *Varia vinculorum genera.* III. *Non licebat Civem Romanum vincire, ne eorum dignitas violaretur.* IV. *Romani in Castris sua habebant vincula & Tribunalia.*

*Livius & Vellejus Paterculus tentati.
Rumpere vincula. V. His Custodiis Cen-
turio praeerat seu Tribunus, vel grega-
rii etiam Milites. VI. Aliquando ipsi
Magistratus. Praeterea dividebantur Cu-
stodiae per Municipia, Socios &c. VII.
Rei confessi in vincula ducebantur. VIII.
Ex quibus causam dicebant.*

§. I. **P**Riori hujus Dissertationis parte Civitatem Pauli Romanam explicare conati sumus, quid autem ei haec profuerit Civitas in sequentibus examinare est animus. Ad jus Romanae Civitatis bis provocasse reperimus Act. cap. XVI. & XXII. Priori loco jam verberatus erat, & in carcerem detrusus, posteriori ei jam parabantur virgae. Ultimi hujus, de quo nobis praecipue in prioribus quaestio erat, judicii formam latius excutiamus: ubi haec examinare operae erit pretium: 1. Indignum fuisse Civi Romano vinciri, & in carcerem conjici, 2. Indignius si flagris incum inquireretur, 3. Jure igitur Paulum ad Civitatem Romanam provocasse.

II. A Tribuno Militum, qui eum furori Judaeorum eripuerat, Paulus victus dicitur *duabus catenis* Act. cap. XXI. comm. 33. Ubi Tribunus ἐκέλευσε δεσφῆναι αὐτὸν δυνάμει. *fussit vinciri catenis duabus.*
Sum-

Summus Grotius ad h. l. & Erud. Smidius intelligunt de duabus catenis, quibus manus ambae stringerentur ex Actor. Sect. XII. comm. 6. & 7. Verum potius haec ita explico, Pauli manus & pedes vinctos fuisse ex Act. XXI. 11. ubi Agabus vinctis sibi manibus pedibusque praedicit, Paulum eodem modo vincturos esse Judaeos, & tradituros Romanis. Sic saepe manus pedesque vinciri simul solebant, eo tamen modo, ut quis ire & ambulare posset. Plin. libr. VII. Epist. XXVII. *Senex macie & squalore confectus, promissa barba, horrenti capillo, cruribus compedes, manibus catenas gerebat quatiebatque.* Philostr. libr. II. Icon. XI. Περιηκται μὲν ἤδη τῷ χεῖρει ὁ Πᾶν, δέδιε δὲ ἐπὶ τοῖς σκέλεσιν, ἐπειδὴ βούλονται αἰρεῖν αὐτόν. *Jamque post terga Pan vinctus est manus, timetque cruribus, quod & ipsa constringere cupiant.* Alciphron libr. III. Epist. XXIV. Δεδήσεται τῷ χεῖρει, χοίνικας παχείας ἐπισύρων. *Vincientur manus, & graves compedes trahet.* Varia enim erant vinculorum genera; inter ea, quibus pedes seu crura ligari solerent. Tibull. libr. I. El. VII. v. 43.

At mihi servandum credas, non saeva re-
cuso

Verbera, detracto non ego vincla pedum.

Et Ovid. libr. II. Am. El. II. ♀. 47.

*Vidi ego compedibus liventia crura ge-
rentem,*

Unde Vir incestum scire coactus erat.

Huc conferantur, quae adnotavit Sa-
varo ad Sidon. Apoll. libr. VII. Epist.
XVII. & carm. XVI. ♀. 121. & Lucian.
Saturn. p. 611. Erant praeterea, quibus
manus onerabantur, catenae. Prop. libr. III.
El. IX. ♀. 51.

*Fugisti tamen in timidi vaga flumina Nili,
Accepere tuae Romula vincla ma-
nus.*

Sil. Ital. libr. XVII. ♀. 143.

Sceptiferas arta palmas vinxere catena.

Id colligitur praeterea ex Achille Tat. lib.
III. Erot. p. 179. & Sil. Ital. libr. II. ♀.
340. Quibus adde Doctiss. Emmen. ad
Virg. libr. II. Aen. ♀. 57. Et quoniam
pluribus fere simul catenis ligari solerent
rei, hinc Latini dicunt, *conjicere aliquem
in vincula, addere manus in vincula.* Ita
Graeci δεσμά num. plurali dicunt. Lucian.
de Luctu p. 300. Achill. Tat. libr. IV. p.
321. & 355. In Actis Apost. XVI. 26.
ἀνέχθησαν τε παραχρήμα αἱ θύραι πᾶσαι καὶ
πάν-

πάντων τὰ δεσμὰ αἰνέθη. *Et aperiebantur:
illico fores, & omnium vincula solvebantur.*
Cum quibus conveniunt haec Ovid. libr.
III. Met. v. 700.

Sponte sua patuisse fores, lapsasque laceratis

Sponte sua fama est nullo solvente catenas.

Vincula vero haec ut plurimum e ferro solebant confici, quod non obscure indicat Lucian. Amor. p. 906. καὶ ἐν τυραννικῇ βία δεσμὰ περιείλη, τὸν ἴσον ἑμαυτῷ περιθήσω σιδηρον. *Si etiam vis Tyrannica vincula circumdet, par ferrum mihi circumdabo.* Cui adde Heliod. Aethiop. libr. VIII. p. 374. & hinc σιδηροπέδαι sunt *compedes* apud Cinnam. de Reb. Comm. libr. II. p. 32. Quamvis aliquando etiam aurea adhibita fuerint & argentea vincula pro dignitate ejus, qui iis constringebatur. Heliod. libr. IX. Aethiop. p. 408. Bernecc. ad Just. libr. V. cap. XI. § 4. Schegk. aliosque ad Vell. Paterc. libr. II. cap. LXXXII. § 3.

III. Hoc modo Civi Romano vincula injicere jure Civili Romanorum indignum habebatur. Cic. libr. V. in Verr. cap. LXVI. *Facinus est vinciri Civem Romanum, scelus verberari, prope parricidium necari.* Et pro Rabir. cap IV. *Porcia lex virgas ab omni-*

um Civium Romanorum corpore amovit : hic
 misericors flagella retulit. Porcia lex liber-
 tatem Civium lictori eripit. Quod est, in-
 terprete Turnebo ad illum locum : *Nelictor Civem vinciret aut verberaret, cavit.*
 Unde si quis Romae in vincula duceretur,
 solebat saepe populum & Tribunos Ple-
 bis appellare. Liv. libr. III. cap. LVI. *Quod*
si indicta causa in vincula ducatur, iterum se
Tribunos Pl. appellare. Quocum confer prae-
 terea initium capitis. Majestatem enim &
 splendorem Civium Romanorum vinculis
 deformari credebant, quod ex Livio patet,
 qui libr. XLIV. cap. XXXII. ita de Pe-
 tillio & Perperna in vincula coniectis scri-
 bit : *Anicius Scodra recepta, nihil prius*
quam requisitos Petillum Perpernamque Le-
gatos ad se duci jussit : quibus splendore suo
restituto, Perpernam extemplo mittit. Flor.
 libr. II. cap. II. §. 25. *Nec ultimo sive car-*
ceris sive crucis supplicio deformata majestas.
 Appian. Alexand. libr. III. de B. Civ. p.
 950. Ο δὲ ἀρχαῖντα ἰδὼν, ἐφιλοφρονεῖτο μὲν
 εἰς τὸ φανερόν, καὶ τοῖς δήσασιν ἐπεμέμφετο,
 ὑπ' ἀγνοίας ἐνυβρίσασιν ἀνδρὶ τοσῶδε. Ille
 vero adductum adspiciens, comiter excepit in
 propatulo, objurgans illos, qui eum vinxe-
 rant, quod per ignorantiam tantum virum
 injuria affecissent. Non frustra ergo timuit
 Tri-

Tribunus, ut audivit, a se Civem R. vinctum esse Act. XXII. 29.

IV. Dein ita vinctum in castra seu παρεμβολήν Paulum deducere jussit Tribunus, Act. XXI. 37. Παρεμβολή castra notat hic & XXII. 24. XXIII. 10. & 16. monente Cl. Perizonio ad Aelianum libr. XIV. Var. Hist. cap. XLVI. Neque dubium mihi est, quin per hanc παρεμβολήν arcem Antoniam intelligat, ubi praesidia agere solebant Romani Milites in Urbe Hierosolyma, teste Josepho libr. VI. de B. Jud. cap. XV. p. 919. Ὡν κατιόντες οἱ φρουροὶ, καθεῖστο γὰρ αἰεὶ ἐπ' αὐτῆς τάγμα Ῥωμαίων. *Per quos ibant custodes, praesidia enim agebant semper in ea Romani Milites.* Videatur Beza & Schmid. ad Act. XXI. 34. A quibus tamen aliquo modo dissentit Cl. de Dieu ad eund. locum. Solebant autem Romani aliaeque Gentes non solum in praesidiis, verum etiam in ipsis castris sua vincula & custodias habere. Appian. Bell. Pun. p. 104. Ὁ Σκιπίων τινὰ λύσας τῶν αἰχμαλώτων ἔπεμψε. *Scipio quendam solvens ex vinculis misit.* Livius XXII. cap. VII. *Annibal captivorum, qui Latini nominis essent, sine pretio dimissis, Romanis in vincula datis.* M. Antonium, cum Cretam invadere vellet, plures catenas in navibus quam arma portasse narrat Flor. libr.

III. cap. VII. §. 2. Lips. de Mil. Rom. libr. IV. Dial. V. Ad quem morem referri quoque posset Livius XXIV. cap. XVI. *Et adjuvare captivi, qui rapto inter tumultum ferro conglobati &c.* si modo levissima mutatione pro rapto, rupto reponatur. *Rumpere vincula* e Cicer. est notum. *Rupto vinculo.* Suet Galb. cap. XVIII. *Ruptis catenis.* Horat. libr. II. Sat. VII. v. 70. *Capere arma* dicere solet Livius. Videantur Erud. Comment. ad Silium IV. v. 98. Attamen recepta lectio stabilitur ex Vell. Pat. libr. II. cap. III. §. 5. *Raptis ex ea urbe gladiis, primo Vesuvium montem petiere, mox crescente in dies multitudine, gravibus variisque cladibus* (ita lego pro *casibus*) *affecere Italiam.* Hinc in praesidiis Urbium Imperatores, vel quicumque summae rei praeerant, proprium habebant Tribunal. Liv. libr. XXVIII. cap. XXVI. *Vocati deinde ad concionem, qui pridie venerant, ferociter in foro ad Tribunal Imperatoris, ut ultro territuri succlamationibus, concurrunt.* Hoc Tribunal plerumque in foro erat, utpote celeberrimo Urbis loco Cicer. libr. V. in Verr. cap. XLI. *In forum venit, Navarchos vocari jubet, iste hominibus miseris innocentibusque injici catenas imperat.* Adde Livium XXIX. cap. IX. & XVIII. In Castris vero stativis in
Prin-

Principiis , quae causa est , cur aliquando poenae ibi de fontibus sumtae sint. Frontin. libr. IV. Strat. cap. I. §. 17. *M. Cato memoriae tradidit , in furto comprehensis , si lenius animadvertere voluissent , in Principiis sanguinem missum. Vide Ampliff. Cuperum libr. IV. Obs. cap. XIX. Construebantur autem haec Tribunalia ex cespitibus. Stat. libr. V. Silv. II. §. 144.*

*Hic suctus dare jura Parens , hac cespite
turmas
Affari.*

Savar. ad Sidon. Apoll. carm. VII. §. 172.
Lindenbr. ad Ammian. Marc. libr. XV.
cap. VIII. & Stewech. ad Veget. libr. III.
cap. VIII. p. m. 184.

V. Hae autem custodiae fere Centurioni committebantur , quod colligitur e Liv. libr. XXXVIII. cap. XXIV. *Ortiagontis Reguli Uxor forma eximia custodiebatur inter plures captivos , cui custodiae Centurio praeerat. Hirtio Bell. Afric. cap. LIV. §. 6. Itaque transdidit ipsos Centurionibus , & singulis non amplius singulis additis servis in navi imponendos separatim curavit. Appian. libr. III. Civ. p. 1112. Neque tantum custodiis , sed ipsis etiam poenis , si sumendae erant , praesse solebat Centurio. Hirtius*

tius B. Afric. cap. XXVIII. §. 4. *Qui cum ducerentur ad necem petisse dicitur major Titus a Centurionibus, uti se priorem quam Fratrem interficerent.* Et cap. XLVI. §. 1. *Ita percitus Scipio annuit Centurionibus, quod fieri vellet, atque ante pedes Centurionem interficit.* Et Appian. Alex. libr. IV. Bell. Civ. p. 966. Sic quoque praefuit Centurio, cum Paulum virgis violare vellet: eum namque allocutus legitur Act. XXII. 25. & ita praefuisse videtur, cum Paulus carceri mandatus esset Act. XXIII. 17. & 23. XXVII. 1. Neque tantum Centurionibus id oneris incumberebat, sed ipsis Tribunis Militum custodiae captivorum, in primis, qui honestioris ordinis essent, committebantur. Docet illud Liv. XLIV. cap. XXXI. *Deinde in custodiam C. Cassio Tribuno Militum traditus, vix gladiatorio accepto, decem talentis ab Rege Rex, ut in eam fortunam incideret.* Vel etiam per ordines militum dividebantur. Polyb. libr. III. Hist. cap. LXXXV. p. 327. Ὅσοι μὲν ἦσαν Ῥωμαῖοι τῶν ἐαλοκότων, ἔδωκεν εἰς φυλακὴν ἐπὶ τὰ τάγματα. *Quotquot quidem erant Romani captivorum, dedit in custodias per ordines* Plin. libr. X. Ep. XXX. *Rogo Domine consilio me regas, haesitantem utrum per publicos Civitatum servos, an per Milites servare custodias debeam.* Custodiae hic sunt illi qui custodiuntur. Sic δεσμῶται pro ipsis

ipsis captivis. Act. XXVII. 1. ubi vide Grot. & Polletum Hist. Fori libr. V. cap. XIV. p. 523. Non satis tamen Latine dici censet Servius ad Virg. libr. XI. Aen. v. 184. Haec *custodia militaris* appellatur ab Ulpiano in l. 4. §. 2. ff. Si quis caution. Vide & l. 3. & 12. ff. de Custod. & Exhib. Reor. ex qua colligitur Militum custodiam multo leviolem fuisse. Hac custodia fuit servatus Paulus Act. XXVIII. 16. Videatur Joseph. Scaliger ad Manil. p. 418. Edit. 1655. & Vir excelsi ingenii Bynkershoekius libr. I. Observ. cap. II. Quibus addantur, quos laudat Cel. Schulting. ad Pauli Sent. libr. V. tit. XXXI. §. ult. Et Cel. Voet. n. 10. de Cust. & Exhib. Reor.

VI. Saepe praeterea Rei Consuli, Praetori, aliisque Magistratibus in custodiam tradebantur, quae *libera* appellatur, in quam fere dabantur illi, qui melioris ordinis & conditionis essent. Appian. libr. II. Civil. p. 713. Egregia contulit Lips. ad Tacit. libr. VI. Ann. cap. III. Viri Docti ad Vell. Paterc. libr. I. cap. XI. §. 1. Waff. ad Sall. Catil. cap. XLVIII. & ibid Cor-tius cap. XLVII. Quamvis etiam committerentur iis, qui non essent in Magistratu. Ascon. Pedian. ad Orat. Cic. pro Milone cap. XIV. *Pompejus post Triumphum Mithridaticum Tigranis filium in catenis deposuerat*

suerat apud Flavium Senatorem. Sic Marius Fanniae custodiendus traditus fuit teste Plutarcho in Mar. p. 427. Solebant quoque per Municipia dividi, ut in iis custodirentur. Vell. Patere. lib. II. cap. XXXV. §. 3. *Cum alii suaderent, ut per Municipia Lentulus conjuratique custodirentur.* Sall. Catill cap. LIV. & Casaub. ad Suet. Caes. cap. XIV. Vel per Latinas Civitates. Livius XXXII. cap. XXVI. per Italicas. Appian. libr. II. Civ. p. 713. Per Socias. Livius XXVI. cap. XVI. & libr. XXX. cap. VII. & XLV. libr. XXXIX. denique per quoscunque vicinos populos. Liv. libr. XXIV. cap. XIX. in fine. & libr. XXVI. cap. XIV. Nonnunquam rei sibi committebantur. l. 1. ff. de Custod. & Exhib. Reor. Non satis accurate igitur Dougltaeus in Anal. Sacr. ad N. T. exc. LXV. scribit duplex tantum custodiae genus in usu fuisse apud Romanos, carcerem sc. & liberam custodiam.

VII. Rei, qui confessi erant, ne daretur effugiendi, & sic poenae evitandae facultas, in carcerem conjiciebantur. Ita Cicer. Orat. III. in Catil. cap. VI. ostendit, conjuratos, tum demum, cum sceleris convicti forent, in carcerem detrusos esse. De qua re agit quoque Appian. libr. II. Civ. p. 714. Attamen & illi, de quo

quorum crimine nondum clare fatis patebat, quorumque nondum dicta erat causa, in carcerem fuerunt detrusi. Liv. libr. II. cap. IV. *Proditoribus extemplo in vincula coniectis, de Legatis paululum addubitatum est.* Et XXXVIII. cap. LVIII. *Scipio quum contenderet, omnem, quam accepisset pecuniam in aerario esse, in vincula duci est coeptus.* Adde Vell. Pat. libr. II. cap. VII. §. 2. & Sigon. libr. II. de Judic. cap. III. Ita illi, quibus vades deerant, recta in carcerem proficisci debebant. Plaut. Perf. Act. II. Sc. IV. §. 18.

Sa. Vadatur hic me. Pae. utinam vades desint, in carcere ut sis!

VIII. Si vero de Rei crimine fatis constaret, in vincula coniectus causam ex iis dicere debebat. l. 3. §. 5. ff. de Cust. & Exh. Reor. Suet. Ner. cap. XXXVI. *Conjurati ex vinculis triplicium catenarum causam dixerunt.* Idem Paulo evenisse postea colligas ex Act. XXVI. 29. Sin autem res esset adhuc dubia, eo tempore vinculis liberandus erat. Plaut. Trin. Act. IV. Sc. III. §. 63.

*Vide quaeso homini ne facias injuriam,
Reus solutus causam dicit*

O

Ubi

Ubi vide Taubm. & Viros Doct. ad Curtium libr. VI. cap. IX. §. 26. Jure igitur Tribunus, cum Civem esse Paulum cognovisset, eum ex vinculis, quibus ut peregrinum constrinxerat, solvit, quo facilius & majore cum dignitate causam orare posset. Act. XXII. 30. Illi etenim, qui Cives Romani non essent, videntur causam dicere debuisse vincti. Cujus rei exemplum habemus apud Eunapium in Vita Juliani p. 117. Aliis vero populis non infrequens hic erat mos, ut Reos vinculis oneratos causam dicere & se in Judicio defendere cogerent. De Helvetiis illud tradit Caesar libr. I. B. G. cap. IV. §. 1. *Ea res, ut est Helvetiis per indicium enunciata, moribus suis Orgetorigem ex vinculis causam dicere coegerunt.* Hoc primum est, quo contra splendorem & dignitatem Civis Romani in Paulum consuluerit Tribunus, ad secundum, graviusque in Romanum facinus, transeo.

CAPUT VI.

ARGUMENTUM.

I. Ordo Judicii apud Romanos. II. Verbera Romani inferebant vel Quaestionis causa.

sa. III. Vel poenae infligendae gratia, & tum ipsam poenam praecedebant. IV. *Ἰμάντες & μάστιγες* explicantur. Honestiores ligno verberabantur. V. Servi fere loris puniebantur. *Μώλωπες* sunt vestigia verberum. Servilia verbera ex corio erant facta. Donati error. VI. His autem verberibus Cives Romanos subicere Legibus Romae erat prohibitum. VII. Et quidem praecipue Lege Porcia, lata, ut videtur, a P. Porcio Laeca. VIII. Attamen Cives condemnatos verberare licebat, ut & peregrinos, ex qua causa haud dubie Paulum verberibus subjecit Tribunus. In militibus cessabat Lex Porcia. IX. Indicta causa quemquam condemnare non licebat, quod etiam aliae Gentes observarunt.

§. I. **C**UM propter turbam confusamque inter se voces ea, quae Paulo crimini darentur, satis intelligere non posset Tribunus, in eum flagris inquiri iussit. Hic enim saepe erat iudicii Romani ordo, praesertim si cum servis & peregrinis res ageretur, ut Reum primo prehenderent, deinde vincirent, mox verberarent. Habes id apud Plaut. in Aulul. Act. II. Sc. V. v. 20.

Comprehendite,

O 2

Vin-

Vincite, verberate, in puteum condite.

Et gradatim Cicero libr. III. in Verr. cap. XXIV. *Mitto vincla, mitto carcerem, mitto verbera, mitto secures.* Et quidem videtur Paulus vinctus ad supplicium ductus fuisse. Vincti enim fere suppliciis tradebantur damnati, ut docet Cicer. libr. V. in Verr. cap. XXVI. *Nullum est aut testimonium victoriae certius, quam, quos saepe metueris, eos te vinctos ad supplicium duci videre.* Etiam Dio in Excerptis Peiresc. p. 666.

II. Duas praecipue ob rationes olim verberibus Reos afficere solebant. 1. Ut crimen ex illis exsculpere possent. 2. Ut esset pars poenae vel ipsam poenam praecederet. Mos erat Romanis non solum, verum & aliis Gentibus receptus, ut eum, de cuius crimine non satis constaret, flagellis subjicerent. l. 14. C. de Quib. Caus. Infam. *Nullam existimationis infamiam Avunculus tuus pertimescat ictibus fustium subiectus ob crimen quaestione habita.* Senec. Troad. v. 578.

Verberibus, igni, morte, cruciatu, eloqui

*Quodcunque celas, adiget invitam dolor.
Et pectore imo condita arcana eruet.*

Con-

Confer Servium ad Virg. libr. VI. Aen.
 v. 573.

*Tum demum horrifono stridentes cardine
 sacrae
 Panduntur portae.*

*Mittuntur, inquit, post verbera ad aeternum
 supplicium, & est secutus ordinem juris an-
 tiquum. Nam post habitam quaestionem in
 Tullianum ad ultimum supplicium mitteban-
 tur. Quamobrem tormenta & verbera pas-
 sim junguntur. Cic. in Topicis cap. XX.
 Facit enim necessitas fidem, quae tum a cor-
 poribus, tum ab animis nascitur, nam &
 verberibus, tormentis, igni fatigati, quae
 dicunt, ea videtur veritas ipsa dicere. Cic.
 Orat. XI. Phil. cap. II. Tum verberibus ac
 tormentis quaestionem habuit pecuniae publi-
 cae. Et hoc modo optime illustratur Ju-
 ven. Sat. VI. v. 479.*

*Hic frangit ferulas, rubet ille flagello,
 Hic scutica: sunt, quae tortoribus annua
 praestent,
 Verberat, atque obiter faciem linit.*

Ubi Vet. Schol. Tortores per Quaestiona-
 rios explicat. Ad hunc fere modum Liv.
 libr. XLIV. cap. LV. Adductus primo ita
 negare inconstanter, ut parvo metu admoto,
 paratum indicem esse appareret conspectum

tortoris verberumque non sustinuit. Ετασμοὶ καὶ μάστιγες, quaestiones & verbera junguntur libr. II. Macab. cap. VII. comm. 37. Videatur Grotius ad Matth. cap. XXVII. comm. 37. Hanc etiam ob causam Tribunus verberibus in Paulum inquirere iussit Actor. XXII. 24. Hunc supplicii modum alii etiam praeter Romanos observarunt. Curtius libr. VI. cap. XI. §. 16. At primo quamquam hinc ignis, illinc verbera, jam non ad quaestionem, sed ad poenam ingerebantur. Ob eandem causam vinc-tos caesos verberibus fuisse existimo ante, quam custodiae mandarentur, de quo Tacit. libr. I. Ann. cap. XXI. Blaesus paucos maxime praeda onustos affici verberibus, claudique carcere jubet. Et Alciphron libr. III. Epist. XLIII. Τὰ δὲ μετὰ ταῦτα ξήνας ὑμᾶς ὑστρίχιδι οὐκ ὀλίγαις οὐδ' εὐαριθμήτοις μάστιγι, τέλος ἀγαγὼν εἰς τὸ δεσμωτήριον ἀπέθετο ὁ ἀγριος γέγων. Postea cum nos cecidisset flagello suillis setis intertexto, non paucis nec facile numerandis verberibus, postremo abducens in vincula conjecit inhumanus senex. Quod etiam Paulo evenit Actor. XVI. 23. Πολλὰς τε ἐπιθέντες αὐτοῖς πληγαῖς, ἔβαλον εἰς φυλακὴν. Et multa verbera iis infligentes, conjecerunt in carcerem. Adde etiam comm. 37. ejusdem sectionis.

III. Altera verberandi ratio erat haec, cum ante poenam noxiis & ad extremum supplicium damnatis verbera infligerentur. Livius II. cap. LIX. *Ad hoc Centuriones duplicariosque, qui reliquerant ordines, virgis caesos securi percussit.* Et libr. XXVI. cap. XV. *Producti omnes virgisque caesi ac securi percussi.* Plura confert Erudit. Sallustii Interpres Cortius ad Catil. cap. LI. Hoc autem Romae fere in Comitio fieri solebat. Liv. libr. XXIV. cap. XX. *Quos cum Romam misisset Consul, virgis in Comitio caesi omnes, ac de saxo dejecti.* Similiter libr. XXV. cap. VII. & Suet. Caes. cap. XLV. §. 11. Neque tantum hoc Romae, verum etiam in Provinciis exterisque locis obtinebat teste Livio XXVI. cap. XL. *Oppido recepto Laevinus, qui capita rerum Agri genti erant, virgis caesos securi percussit.* Praecipue id accidebat, cum quis suspendendus de cruce esset, ut ejus terga prius virgis lacerarentur, ut tradit Livius XXVIII. cap. XXXVII. & XXXIII. cap. XXXVI. Sic Dominus noster, antequam cruci fingeretur, verberibus caesus fuit teste Matth. XXVII. 26. & Marc. XV. 15. Praeter alios hoc jam observavit Lydius in Flor. Sparf. in Pass. J. C. p. 140. & 174. Aliam hujus rei rationem investigare conatur E. mundus Merillius notis Philol. in Pass. Chr.

cap. X. Maxime id genus supplicii in servos constitutum erat, sic Cicero, vel potius, qui sub ejus nomine latere voluit, oratione antequam iret in exilium cap. VII. *Servi, qui ad supplicium caesi verberibus trahuntur, apud eos saepe disputant, quos necare voluerunt.* Ubi de privatis Judiciis loqui videtur, cum in iis eodem modo flagellatos suppliciis tradidisse constet ex Livio II. cap. XLI. *Sunt, qui Patrem Auctorem ejus supplicii ferant. Eum cognita domi causa verberasse ac necasse, peculiumque filii Cereri consecravisse.*

IV. Instrumenta, quibus Paulum caedere volebat Tribunus, vocantur μάστιγες. Act. XXII. 24. & si cum Viris Eruditissimis explicare velimus comma 25, ἱμάντες. Μάστιγας proprie & ἱμάντας adversus homines servos & vilioris conditionis adhibitos legimus. De priori voce id clarissime colligi potest ex iniquissimo in Christianos Scriptore Eunapio Vita Aedessii p. 76. qui Martyras & Diaconos vocat ἀνδράποδα δεδουλευκότα κακῶς, καὶ μάστιγι καταδεδαπανημένα. *Qui fuerint servitia infida, & flagris pessime subacta.* Dion. Halic. libr. IX. p. 597. Τὸν δὲ ἕτερον οἱ τῶν ἱερῶν Ἐπίσκοποι συλλαβόντες, ἐν ἀγορᾷ μάστιξιν αἰκισάμενοι, καθάπερ ἀνδράποδον ἀπέ-

ἐπέκτειναν. *Alterum vero Pontifices comprehedentes, & in foro virgis caedentes, ut mancipium interfecerunt. Poenam igitur μάστιγι armatam describit Cebes in Tab. p. m. 185. Ἡ μὲν τὴν μάστιγα ἔχουσα καλεῖται τιμωρία. Illa quidem flagellum tenens est poena. Simili ratione Virg. libr. VI. Aen. v. 570.*

*Continuo fontes ultrix accincta flagello.
Tisiphone quatit insultans.*

Altera vox est apud Artemid. libr. II. Oneir. cap. LIII. Αἰεὶ δὲ ἀγαθὸν ξύλοις ἢ χειρὶ παῖεσθαι, πονηρὸν δὲ ἱμάντι διὰ τοῦτ' μάλωπας. *Semper vero bonum est signum lignis aut manu verberari, malum vero loro propter vibices inflictos. Ligno enim verberari erat honestiorum, ἱμάντι vero viliorum & servorum. l. 45. ff. de Injur. Servi quidem flagellis caesi Dominis restituntur, liberi autem humilioris quidem loci fastibus subjiciuntur. Capitol. in Pertin. cap. X. Dum sibi quidam servus, quasi Fabiae esset filius ex Cejonii Commodi familia, Palatinam Domum ridicule vindicasset, cognitus, jussus est flagellis caesus Domina restitui. Quare Caesar Quirites ad flagra, id est, servilem conditionem perduxisse dicitur apud Juven. Sat. X. v. 108.*

*Quid Crassos , quid Pompejos evertit?
& illum*

*Ad sua qui domitos deduxit flagra Quiri-
tes?*

Quo respicit Lucanus IV. v. 217.

*Ibitis ad Dominum? damnataque signa
feretis?*

*Utque habeat famulos nullo discrimine
Caesar*

Exorandus erit.

Inspice Nannii Misc. libr. II. cap. IX.

V. Lora seu ἱμάντες fervorum propria fuisse videntur hanc praecipue ob causam, quod relinquerent in corporibus, ut ait Artem. μώλωπας, quod cum Lucian. in Philops. p. 341. & Dion. Halic. in Excerpt. Peir. p. 538. scribit Livius II. cap. XXIII. *Ductum se ab creditore non in servitium, sed in ergastulum & carnificinam esse, inde ostentare tergum foedum recentibus vestigiis verberum. Ubi vestigia verberum sunt μώλωπες, quae maculae dici videntur apud Macrobi. libr. VII. Saturn. cap. III. Ubi Aricides Philosophus ex liberto quaerit: Tu nobis absolvas cur & de albis & de nigris loris similes maculae gignantur. Illud est terga secare apud Tibull. libr. I. El. X. v. 21.*

*Ure meum potius flamma caput , & peto
ferro*

Corpus , & intorto verberare terga seca.

Ubi Consule Eleg. Brouckh. Ovid. libr.
II. Am. El. VII. v. 22.

*Quis Veneris famulae connubia liber ini-
re ,*

Tergaque complecti verberare secta velit.

Eodem modo loquitur Juven. Sat. X. v. 316.

Et hoc erit *rumpere* aliquem *flagris* in l.
9. §. 3. ff. de Injur. Haec autem instru-
menta *lora* veteribus dicebantur. Plaut. Ca-
ptiv. Act. III. Sc. IV. v. 125. & Mostell.
Act. IV. Sc. III. v. 44.

*Servorumque operam , & lora mihi ce-
do.*

Schol. Cruquii ad Horat. libr. II. Ep. II.
v. 15. *Secundum morem Romanorum , qui
servos suos ad gradus habenis , id est , loris
ligatos flagellabant , idcirco in media domo
a gradibus ad timorem servis incutiendum
habenae pendebant* Donat. ad Terent. A-
delph. Act. II. S. I. v. 28. *Lora apud Ve-
teres laura dicebantur , a Lauro triumphali ,
sub qua mos erat captivos vinciri , ducique
per pompam. Ideo autem , ut conditionis re-
miniscantur , loris caeduntur mancipia. At
verecor , ne erret Donatus , cum a lauris
lora*

lora derivet, nam *lora* facta fuerunt e corio, adeoque a lauru dici non potuerunt. *Servilia* enim verbera fere erant e corio. Sic *scytica* teste Vet. Schol. Cruq. ad Horat. libr. I. Sat. III. v. 119. *Scutica*, id est, *lorum*, gr. σκυτική ἀπὸ τοῦ σκύτος, quod notat corium, *lorum*. Ovid. Epist. IX. Her. v. 81.

Crederis infelix scyticae tremefactus habenis,

Ante pedes Dominae procubuisse tuae.

Conferendus omnino est Doct. Torrentius ad Horat. l. l. De his servilibus verberibus etiam intelligi debet Martial. libr. IX. Epigr. XCIV,

*Tortorem metuis? podagra chiragraque
secatur*

Caius & mallet verbera mille pati.

Liv. libr. XXXIX. cap. XVIII. *Tribunos militum in vincula coniectos, dein verberatos, servilibusque omnibus suppliciis cruciatus trucidando occidit.* Plaut. Mil. Act. II. Sc. VI. v. 22. Plura reperire licet apud Gonsf. de Salas ad Petron. cap. XI. Bongarf. ad Justin. libr. I. cap. V. §. 2. Wiffenb. in not. Nom. Phil. in Pass. ad Matth. cap. XXVII. comm. 26. Lipsf. de cruce libr.

libr. II. cap. III. & Briffon. libr. III. Ant. cap. IX.

VI. Eo modo in servos animadvertere licebat, non in Cives Romanos, inquam rem diserta exstant Scriptorum testimonia. Cic. libr. V. in Verr. cap. LIII. *Ut nunquam dubitaret, supplicia, quae in convictos maleficii servos constituta sunt, ea in Cives Romanos expromere. Virgis quam multos ceciderit, quid ego commemorem?* Et cap. seq. Appian. Alex. libr. II. Civ. p. 731. Παρὰ τοῦτο Ῥωμαῖον εἶναι νομιζόμενον, ὁ Μάρκελλος ἐφ' ὅβρει τοῦ Καίσαρος ἔζηνε ῥάβδοις, ἐφ' ὅτῳ δὴ οὐ πασχόντων τοῦτο Ῥωμαίων. *Propter illud Romanum habitum, Marcellus in Caesaris contumeliam virgis cecidit, quae poena Civi Romano quantumvis fonti haud unquam infligitur. Hoc autem facinus si in Civem Romanum commissum esset, Magistratus, qui tali se scelere alligasset, iudicium subire debebat. Ascon. ad Cicer. Orat. pro Corn. p. m. 128. Cumque interim quendam Civem idem Metellus, servum esse contendens, vi arripuisset ac verberibus affecisset, Curio assertorem ei comparavit. Dein cum appareret eum exitum iudicii illius futurum &c.* Vis enim haec erat neque ferendum in Cives & liberos facinus, ut ita fervilibus poenis & lictorum virgis statim subjicerentur, unde Civium quoque & li-

be-

berorum corpora *verberibus violari* dicuntur apud Livium XXIX. cap. IX. *Cum violata jam virgis corpora Tribunorum viderent, tum vero in multo impotentiore subito rabiem accensi.* Tacit. libr. III. Ann. cap. LXXVII. *Julianus ad L. Vitellium perductus & verberibus foedatus in ore ejus jugulatur.*

VII. Primis Reip. temporibus nulla quidem hac de re lex lata videtur, cum passim Cives verberatos reperiamus. Sed posterioribus temporibus variis Legibus se contra verberum injuriam munierunt. Inter eas praecellit *Lex Porcia*, lata, ut quidem videtur, a P. Porcio Laeca, licet dissentiant ii, qui M. Porcio Catoni Censorino hanc adscribere malint, quibuscum facit Paul. Manut. de Leg. Rom. cap. XVI & XIX. Godelevaeus ad Livium X. cap. IX. Sed Porcio Laecae tribuendam potius esse hanc Legem, non obscure colligitur e nummo apud Urfin. in Ant. Num. Fam. Rom. p. 215. Ubi ab una parte est P. LAECA, ab altera PROVOCO. Quod optime observat ibid. Fulv. Urfinus. De hac Lege adscribi merentur verba ex Oratione Caesaris apud Sall. Catil. cap. LII. *Sed eodem illo tempore Graeciae morem imitati verberibus animadvertabant in Cives, de condemnatis summum supplicium sumebant.*

bant. Postquam Resp. adolevit, & multitudine Civium factiones valere, circumveniri innocentes, aliaque hujusmodi fieri coepere, tum lex Porcia aliaeque Leges paratae (forte rectius perlatae) sunt, a quibus Legibus exilium damnatis permissum est. Nec dissimilia sunt illa Livii X. cap. IX. Porcia tamen Lex sola pro tergo Civium lata videtur, quod gravi poena, si quis verberasset necassetve Civem Romanum sanxit. Qui plura conferre velit, Eruditiss. Pighium evolvat tom. II. Ann. p. 255. Fabrum libr. II. Semest. cap. VI. Waff. ad Sall. Catil. cap. L. & Cortium cap. LI. Tradita tamen nobis sunt exempla, etiam post Legem Porciam Cives Romanos virgis caesos fuisse, sed plerumque ea proferuntur, ut saevitia ejus, cujus jussu id factum erat, reprehendatur. Cic. libr. I. In Verr. cap. XLVII. Oblitosne igitur hos putatis esse, quemadmodum sit iste solitus virgis plebem Romanam concidere? quam rem etiam Tribunus in concione egit, cum eum, quem virgis iste ceciderat, in prospectu Pi. R. produxit. Et III. in Verr. cap. III. Is non plus tibi etiam quam inimicus esse debeat, cum tua verbera, cum secures, cum cruces ad Civium Romanorum supplicia fixas recedatur.

VIII. Si vero Civis Romanus condemnatus

natus esset, licebat eum virgis caedere; quod cum ex aliis, tum ex poena in Imperatorem Neronem constituta colligitur, ut nempe more majorum in eum animadverteretur, apud Suet. Ner. cap. XLIX.

§. 3. *Cum comperisset nudi hominis cervicem inferi furcae, corpus virgis ad necem caedi conterritus duos pugiones arripuit.* Cui adde Eutrop. libr. VII. cap. XV. Dion. Voss. ad Caesar. libr. VI. B. G. cap. XLIV. Hottom. & Turn. ad Cic. pro Rabir. cap. III. Et ita Eques Romanus verberibus subjectus dicitur apud Plin. libr. IV. Epist. XI. licet praecipue a flagellorum injuria liber esset apud Romanos ordo Equestris, qua de re agit Laurent. de Juram. cap. V. Alios tamen quam Cives Romanos verberare permissum erat, quae etiam causa videtur, quare Tribunus verberibus in Paulum animadvertere jussit, quoniam existimaret, Paulum esse hominem peregrinum. Ex eo quidam explicant Sall. Jug. cap. LXXII. *Postquam sese parum expurgat condemnatus verberatusque capite poenas solvit.* Nam is Civis ex Latio erat. Ubi consule Erud. Cortium p. 726. Licet crudelitatis crimen Verri objiciat Cicero, cum hominem Siculum virgis castigare voluerit. libr. II. in Verr. cap. XXXVII. Sic quoque Militibus Romanis, qui foris bella gererent, Por-

Porciam legem nil profuisse docuit Sigon. libr. I. de J. C. R. cap. XV. Hinc in castris virgas adhibitas legimus apud Gallic. in Avid. Cass. cap. V. Nonnunquam etiam capitale sumtum supplicium. Appian. Alex. B. Punic. p. 15. & 117. Cum alioquin de capite Civis nisi centuriatis Comitibus agere non liceret, & hinc Populum etiam de militibus judicasse, qui in bello deliquerant, docet Orosius libr. IV. cap. III. *Romanos vero milites integrae legionis Romam misit, qui Populi jussu medio in foro virgis caesi securique percussi sunt.*

IX. Ex dictis patet, quanta injuria affectus fuerit Paulus, cum servilibus verberibus ejus terga violare conarentur, praecipue *indicta causa*. Id enim Legibus Romanorum ante alia erat cautum, ne quis Civis Romanus *indicta causa* supplicio afficeretur. Testantur id Sacrae Litterae Actor. XXV. 16. & cum His Plautus, ex quo Romanorum Jus Civile pluribus locis eleganter explicari potest, in Curcul. Act. V. Sc. III. v. 16.

*Pro Deum atque Hominum fidem!
Hoc pacto indemnatum atque intestatum
me abripi!*

Alia proferunt Taubm. ad Asinar. Act. V.
P. Sc.

Sc. II. §. 87. Cic. pro Domo cap. XIII. ubi inter cetera haec memorat : *Hoc nobis esse a Majoribus traditum , hoc esse denique proprium liberae Civitatis , ut nihil de capite Civis aut de bonis , sine judicio Senatus , aut Populi , aut eorum , qui de quaque re constituti Judices sunt , detrahi possit.* Idem I. Cat. cap. XI. August. de Civ. Dei libr. I. cap. XIX. *Vos appello Leges Judicesque Romani , nempe post patrata facinora nec quemquam scelestum indemnatum impune voluistis occidi :* Ubi conferatur L. Coqueus & Appian. libr. II. Bell. Civ. p. 714. Ideo Ciceroni dictus fuit dies , quasi contra Leges indemnatos sustulisset. Appian. libr. II. Civ. p. 721. & 827. Vell. Paterc. libr. II. cap. XLV. §. 1. Sed haec res est notissima & nulli fere non notata. Inter quos videri merentur Sigon. libr. I. de J. C. R. cap. VI. Et Vir Ampliss. G. vander Meulen ad l. 16. ff. de Orig. Jur. Neque hoc Romanorum , verum etiam aliorum Populorum Legibus prohibitum erat , utilissimo sane instituto , ne potentiores pro arbitrio suo in inferiores dominarentur , & sic eos , quos suis rationibus obstare intelligerent , tollere e medio possent. Tale exemplum est apud Heliod. libr. VIII. Aethiop. p. 377. Πάντων γὰρ ἐν ἐξουσίᾳ σοι τυγχανούσῃ , τὸ ἀνααιρεῖν δίχᾳ κρίσεως τῶν ἐν τέλει Περσῶν ,
πρὸς

πρὸς τῶν νόμων ἀπηγόρευται. *Cum enim omnia in tua potestate sint posita, interimere tamen sine iudicio Magistratum Persicorum, secundum Leges est prohibitum. Et Livium XXXVIII. cap. XXXIII. Et Civitatem in pace futuram, si id fecissent, pollicens, & illos nihil indicta causa passuros. Confer Curt. libr. III. cap. XIII.*

CAPUT VII.

ARGUMENTUM.

- I. *Civis Romanus sum, formula in provocationibus.* II. *Alia formula erat, Porro Quirites, unde quiritare & quiritatio. Macrobius tentatur. Proripere se in publicum. Plinius Emend.* III. *Dicitur hoc implorare Quiritium fidem, vel simpliciter implorare, ut & appellare fidem.* IV. *Praecipue Tribunos Plebis appellabant, qui inde Vindices dicti, quae vox Eutropio restituta.* V. *Hanc provocationem audire debebant Magistratus.*

§. I. **Q**Uisquamne igitur jure mirari poterit, Paulum, tanta cum passus esset, ad Civitatem Romanam provocasse? Facere enim id solebant hi, qui a Civibus suis vel ab extra-

P 2

neis

neis injuria adficiabantur, ut Cives se Romanos esse profiterentur, & Populi fidem inclamarent. Hac in re solennis erat formula, *Civis Romanus sum*, quae non raro apud Latinos Scriptores est obvia. Cic. libr. V. in Verr. cap. LXII. *Cum repente hominem proripi, atque in foro medio nudari ac deligari, & virgis expediri jubet. Glamabat ille miser, se Civem esse Romanum, Municipem Cosanum.* Et libr. X. Fam. Ep. XXXII. *Illi misero quiritanti, Civis Romanus natus sum, respondit, abi nunc, Populi fidem implora.* Quo loco consule Manut. Simili ratione Paulus Civitatis Romanae jure se a flagris tuetur Act. XXII. 25. *Εἰ ἀνθρώπον Ῥωμαῖον καὶ ἀκατάκριτον ἔξεστιν ὑμῖν μαστιῶν; An hominem Romanum & eum indemnatum licet vobis verberare?* Hinc illud est apud Quintil. Decl. VI. cap. XVII. *Me ipse perdidi, teneor venale mancipium, & Civis Romanus merx fio.* Confer Brisson. de Form. libr. VIII. p. 718.

II. Alia hac in re formula erat *Porro Quirites*. De qua sic Macrobius libr. II. Sat. cap. VII. *In ipsa quoque actione, subinde se, qua poterat ulcisceretur, inducto habitu Syri, qui velut flagris caesus praeripientique se similis exclamabat:*

Porro Quirites, libertatem perdimus.

Vel

Vel omnino falsus sum, vel in hoc Macrobii loco pro *praeripientique* substituendum erit, *proripientique*. *Proripere* enim est cum impetu quodam se in publicum conferre, & proprie illis tribuitur, qui Populi auxilium expostulant. Liv. libr. II. cap. XXIII. *Nexu vincti solutique se undique in publicum proripiunt, implorant Quiritium fidem*. Caesar libr. II. B. C. cap. XII. §. 1. *Inermes cum infulis sese porta foras universi proripiunt, ad legatos atque exercitum supplices manus tendunt*. Quid vero *praeripere* hic sit, non video. Eadem haec formula occurrit quoque in Priapejis carm. XXV.

*Porro (nam quis erit modus?) Quirites,
Aut praecidite &c.*

Hinc *quiritare* dicitur is, qui *Quiritium fidem clamans implorat*, notante Varrone libr. V. de L. L. p. 57. Vertranius ad Tacit. libr. XVI. Ann. cap. XXXIV. *Igitur flentes, quiritantesque qui aderant*. Ita enim ibi legendum, non *queritantesque*, quae vox etiam corrupta est apud Plin. libr. VI. Ep. XX. *Andires ululatus Foeminarum, infantium quiritatus, clamores Virorum*. Ut optime observat Buchn. *Quiritare* vox est notissima Livio. Ita libr.

XXXIX. cap. VIII. *Nulla vox quiritan-
tium inter stupra & caedes.* Et cap. X. *Ne
vox quiritantis, cum per vim stuprum in-
feratur, exaudiri possit.* Ita *quiritatio* est
apud eundem libr. XXXIII. cap. XXVIII.
De his formulis adeas moneo Erud. Petro-
nii comment. ad cap. IX. & XXI. Sciopp.
ad Priapeja l. l. Turneb. libr. XIII. Adv.
cap. XXII. & Spanh. in O. R. Exerc. II.
cap. XXIV. p. 547.

III. Qui ita Populi auxilium expostu-
labant, *Quiritium fidem implorare* dicuntur
apud Liv. libr. II. cap. XXII. *Provoco
& fidem Plebis imploro! adeste Cives, adeste
Commilitones! nihil est, quod expectetis Tri-
bunos, quibus ipsis vestro auxilio opus est.*
Et libr. XXXIX. cap. XLII. *Loquenti
Gallo caput primum percussisse, deinde fu-
gienti, fidemque Populi R. atque eorum, qui
aderant, imploranti, latus transfodisse.*
Quem etiam vide libr. XXVII. cap.
XXVIII. libr. XXX. cap. XXXVI. &
libr. XXXI. cap. VII. Cicer. pro Roscio
Amer. cap. XI. *Populine Romani, vestram-
ve, qui summam potestatem habetis, hoc
tempore fidem implorem?* Et pro Publ.
Quintio cap. XXX. Plin libr. III. Epist.
IV. Idem est appellare alicujus *fidem*. Sc-
nec. Troad. v. 665.

*Coelitum appello fidem,
Fidemque Achillis. Pyrrhe, Genitoris
tui
Munus tuere.*

Et simpliciter *implorare* pro fidem implorare occurrit apud Livium libr. XXIX. cap. IX. *Nudari ac virgis expediri jubet, dum spoliandis iis (repugnabant enim militemque implorabant) tempus teritur.* Ubi consule Cel. Gron. Cic. libr. V. in Verr. cap. XLVIII. *Quo fugient Socii, quem implorabunt.* Et pro Domo ad Pontif. cap. X.

IV. Implorare autem Quiritium fidem est auxilium plebis & praecipue Tribunorum exoptulare. Hinc in eadem hac re solennis est locutio appellare *Tribunos*. Liv. libr. XXXVI. cap. III. *Nam cum cogerentur in classem Tribunos plebis appellarunt.* Et cap. LVIII. Cicero in Vatin. cap. XIV. *Appellarisne Tribunos Plebis, ne causam diceres?* Et pro Quint. cap. XX. Ad id enim proprie creati fuerunt Tribuni, ut minores contra vim & injuriam Patriciorum & potentiorum Civium defenderent & in libertatem vindicarent, quo respicit Ascon. Ped. qui ad verba Cicer. Act. I. in Verr. cap. XIII. *sublata Populi Romani potestate*, haec notat: *scilicet sublata provo-*

catione ad Populum, hoc est, ad Tribunos Plebis. Vindices hanc ob causam appellantur Tribuni. Reperies id apud Sall. fragm. Hist. libr. III. p. 46. Edit. Waff. Quoties a Patribus armata plebes secessisset, utique Vindices paravisset omnis juris sui Tribunos plebis. Similiter Lucan. libr. III. Pharf. v. 146. ubi de Metello Tribuno Plebis:

*Dignum te Caesaris ira
Nullus honor faciet, te Vindice tuta re-
lictæ est
Libertas.*

Unde *Plebem in libertatem vindicare* dicuntur apud Sall. Jug. cap. XLVI. Quam vocem etiam Eutropio restituendam puto libr. I. Hist. Rom. cap. XIII. Tum & ipsos sibi Tribunos Plebis, quasi proprios Vindices & Defensores creavit. Legitur in Editis *Judices*. At nihil certe minus, quam ad judicandum creati sunt Tribuni Plebis, quod eleganter docet locus Gell. libr. XIII. cap. XII. *Quod Tribuni antiquitus creati videntur, nec causis querelisque de absentibus cognoscendis, sed intercessionibus faciendis, quibus præsentes fuissent, ut injuria, quæ coram fieret, arceretur. Hinc Cicer. pro Quint. cap. XX. Magistratum hunc auxilii causa constitutum esse scribit. Quare auxilii latio*
ad-

adversus Consules vocantur apud Livium libr. II. cap. XXXIII. Et TRIBUNI PLEBEI IN AUXILIUM PLEBIS CREATI dicuntur in fragm. Orat. Claudiae apud Gruter. p. DII. Ideoque auxilium ab iis petebatur. Cicer. pro Quint. cap. VII. *Appellantur Tribuni, a quibus cum esset certum auxilium petitum.* Ceterum quod Latini dicunt appellare Tribunos, Graeci per ἐπικαλεῖν exprimunt. Plut. Mario p. 407. Εκέλευσεν ἀπάγειν αὐτὸν τὸν Μέτελλον εἰς τὸ δεσμωτήριον. Εκείνου δὲ τοὺς ἄλλους ἐπικαλουμένου Δημάρχους, ἐβοήθει μὲν οὐδεὶς. *Mandavit ducere ipsum Metellum in vincula. Illo vero alios Tribunos appellante, opem nemo tulit.* Hujus ad Populum provocationis egregium exemplum est in Livio libr. XXIII. cap. X. Ubi Decius Magius unus e Principibus Campanorum, cum vinctus ad Annibalis castra traheretur, circumfusam Civium multitudinem ita alloquitur: *Habetis libertatem, Campani, quam petistis, foro medio, luce clara, videntibus vobis, nulli Campanorum secundus vinctus ad mortem rapior.*

V. Si quis autem provocasset, Proconsul, vel qui poenam inferebat, a puniendo desistere cogebatur. Habemus hic in Paulo exemplum, ut & in l. 4. §. 2. ff. ad Leg. Corn. de Sicar. *Plane si ipsi, qui hanc*
in-

injuriã passi sunt, proclamaverint, audire eos Praeses Provinciae debet. Quo referendum id, quod scribit Cicero libr. V. in Verr. cap. LVII. Ut jam illa vox & imploratio, Civis Romanus sum, quae saepe multis in ultimis terris opem inter barbaros & salutem tulit, ea mortem illis acerbiorẽ & supplicium maturius ferret. Neque ullum, quod magis ad indignationem movere potuerit Romanorum animos, facinus facile quis proferet, quam spretas quiritantium provocationes, ex qua re non levem Verri conciliat invidiam Cicero, ut in eadem Orat. cap. LXIII. In crucem tu agere ausus es quemquam, qui se Civem Romanum esse diceret. Alia, egregie hanc rem illustrantia, in seqq. illius Orationis capitibus reperire licet.

F I N I S.

ERRATA haec, si commodum erit, tuemendet B. L. rogo.

p. 5. lin. 3. lege *τεῖχος*. l. 11. *est* p. 9. l. 28. *praesidium*. p. 12. l. 25. *positos*. p. 17. l. 24. *flammulae*. p. 72. l. 26. *ὀπίσθω* p. 75. l. 1. dele comma. p. 79. l. 22. lege *an.* p. 178. l. 14. *Otto.* p. 183. l. 18. *Romanum*.

CATALOGUS
VAN
BOEKEN

Dewelke by W. KROON Boek-
verkoper te Utrecht gedrukt
en te bekomen zyn

Barchusen (J. C.) De Origine & progressu
Medicinæ Dissertationes. In quibus Me-
dicorum Sectæ, Institutiones, Decreta,
Hypotheses, Præceptiones, &c. ab initio Me-
dicinæ usque ad nostra tempora traduntur.
in 4to.

Clemens (H. G.) Dissertatio de Labro Aeneo a
Mose in Tabernaculi Atrio collocato, ad Il-
lustrationem Exod. XXX. 17-21. XXXVIII.
8. in 8vo.

Geestelyke Gezangen van F. A. LAMPE, de
tweede druk merkelyk vermeerdert ; waer by
gevoegt zyn Joach. Neanders Verbontslied-
eren en Dank-Psalmen, beide uit het Hoog-
duits in de Nederlansche taele op dezelve
dichtmaten en zangwyzen overgezet door
W. Kroon, met zangnoten verrykt in 8vo.

Haze, (Th. de) Naspeuringe van den Levia-
than in Jobs boek beschreven, en van den
Visch die Jonas verslond, uit het Latyn ver-
telt door W. Köhne Predikant te Jaersvelt,
in 8vo. met kopere platen versiert.

Köhne (W.) Paulus briefaen Titus ontledender-
wyze

wyze verklaert , op des Apostels oogmerk
toegepast, en vergeleken met den eersten brief
ren Timotheus , in 4to.

DE PERSIAENSCHEROMWEL, of het
leven en de wonderbare Gevallen van MIRI-
WEIS, Vorst van Candahar , tegeuwoordi-
ge Protector van Persien , met deszelfs afbeeld-
zel in koper gesneden , in 8vo.

De Kinderen Gods , door beschryving hunner
werkzaamheit, van de Kinderen des Duivels
onderscheiden , van de Opperste Wysheit on-
derwezen , tot den Geestelyken stryd bemoe-
digd en toegerust , om 't gevaer waer in de
Godlozen omkomen te ontvlieden , gewaer-
schouwd , en eindelyk als Overwinnaers ge-
kroond ; in eenige Leerredenen der Gemein-
te van Thiel voorgestelt, door haren ordinai-
ren Leeraer *Timotheus de Witt* , en na zyn
Overlyden , op veeler sterkaenhouden , uitge-
geven door zyn Eerw: Broeder *Cornelius de
Witt* Bedienaer des H. Euangeliums op de
Forten Isabelle en Anthony by's Hertogen-
bosch; met eene Voorrede van H. *van Alphen*
Professor der H. Godgeleertheit te Utrecht
in 4to.

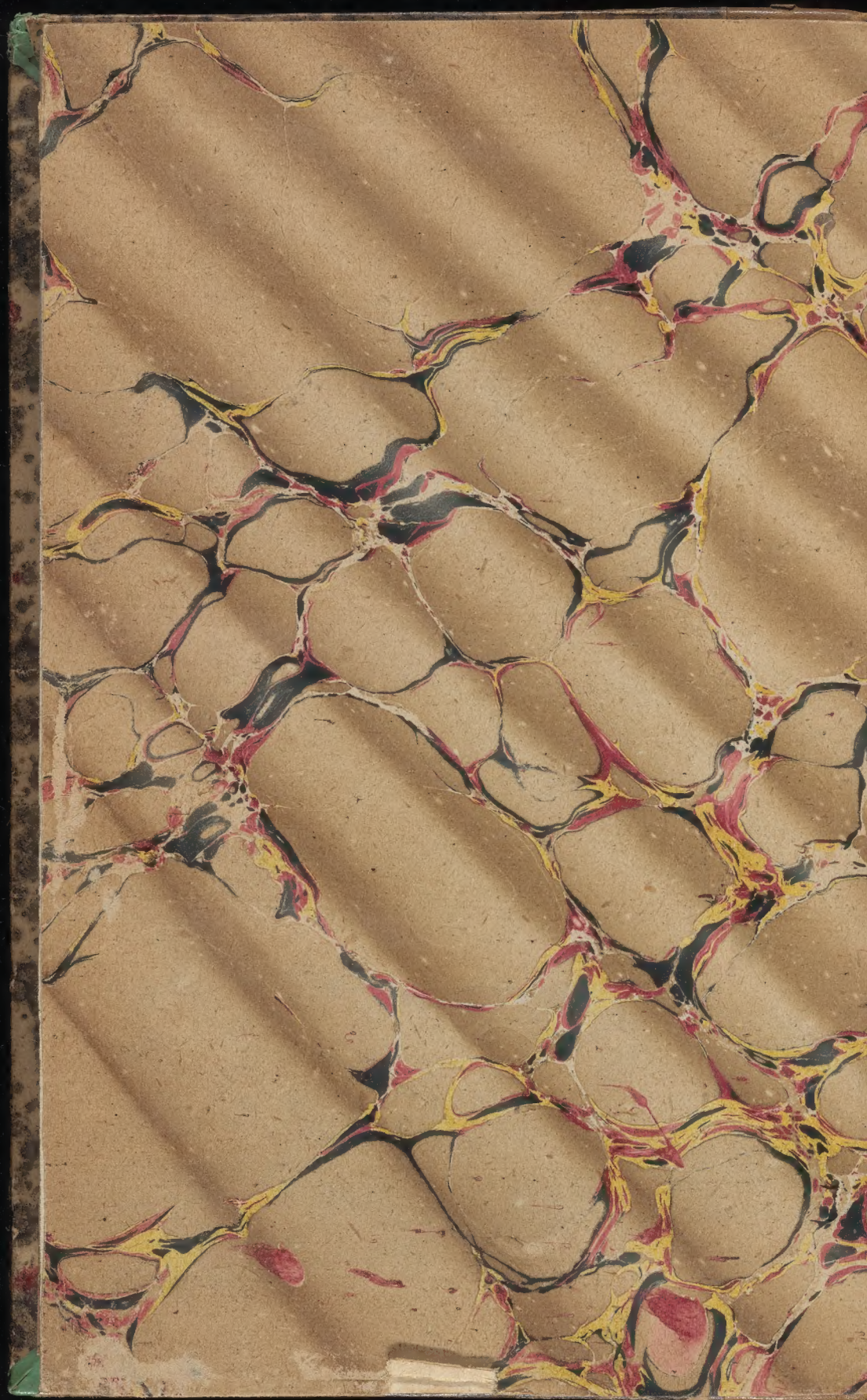

13

12⁺

947

SPECIAL 93-B
4198

THE UNIVERSITY OF
CHICAGO

